

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

AKDENİZ KÜLTÜRLERİNDE GÖÇ VE GÖÇMEN EDEBİYATI

Handan TEKEMEN

Danışman

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Akdeniz Göç Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

AKDENİZ KÜLTÜRLERİNDE GÖÇ VE GÖÇMEN EDEBİYATI

Handan TEKEMEN

Danışman
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Akdeniz Göç Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya 2022

(Onay Sayfası)
(Baskıya Gidecek Tezlere Orijinal İmzalı İmza Sayfası Enstitü Tarafından Verilecektir.)

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Handan TEKEMEN'in bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Göç Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Fırat

Tez Başlığı: Akdeniz Kültürlerinde Göç ve Göçmen Edebiyatı

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 31 / 05 /2022

Mezuniyet Tarihi : / /2022

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Akdeniz Kültürlerinde Göç ve Göçmen Edebiyatı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Handan TEKEMEN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM GÖÇ OLGUSU VE AKDENİZ'DE GÖÇ EDEBİYATI

1.1.Göç: Tarihsel Arka Plan.....	4
1.2.Göç ve Göçmen Kavramı.....	7
1.3.Göçe Bakış ve Göçleri Anlamak.....	10
1.3.1.Ekonomik Açıdan Göçler.....	11
1.3.2.Demografik Açıdan Göçler.....	12
1.3.3.Sosyo-kültürel Açıdan Göçler.....	14
1.3.4. Siyasi Açıdan Göçler.....	15
1.4. Düzenli ve Düzensiz Göç Olgusu.....	16
1.5.Düzensiz Göçlerin Toplumsal Etkileri.....	17
1.6. Bir Göç Coğrafyası Olarak Akdeniz.....	18
1.7. Akdeniz Kültürlerinde Göç Edebiyatı.....	22
1.7.1.Fransa: Beur Edebiyatı.....	25
1.7.2.Mehcer Edebiyatı.....	27
1.7.3.İtalyan Edebiyatı ve Göç.....	28
1.7.4.Malta Edebiyatında Göç.....	29
1.7.5.Tunus Edebiyatında Göç.....	31
1.8.Temalar, Sınırlar, Anlatılar.....	31
1.8.1.Geçmişe Özlem ve Hatırlama Biçimleri.....	31
1.8.2.Dayanışma ve Örgütlenme.....	34
1.8.3.Çatışma ve Yeniden İnşa.....	35
1.8.4.Çaresizlik ve Umut Arayışı.....	36
1.8.5.Melez Kimlikler ve Sosyal Uyum.....	37

İKİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KULLANILAN TEKNİKLER

2.1. Araştırmanın Problemi	40
2.2. Araştırmanın Amacı	41
2.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	42
2.4. Araştırmanın Tasarımı.....	42
2.4.1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme.....	44
2.4.2. Veri Toplama Aracı	44
2.4.3. Verilerin Analizi	44
2.4.4. Doküman Analizi Yöntemi.....	45
2.4.5. Göstergibilimsel Yöntem.....	46
2.5. Araştırma Kategorilerinin Oluşturulması	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM “AFRİKALI LEO” VE “GÜNEŞTEKİ ADAMLAR” ROMANLARININ AKDENİZ’DE GÖÇ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

3.1. Amin Maalouf ve “Afrikalı Leo”	47
3.1.1. Granada.....	49
3.1.2. Fas.....	52
3.1.3. Kahire	55
3.1.4. Roma.....	56
3.2. Hassan Kanafani ve “Güneşteki Adamlar” Romanı.....	58
3.2.1. Abu Kays	59
3.2.2. Esad	60
3.2.3. Mervan.....	60
3.2.4. Pazarlık	61
3.2.5. Yol	61
3.2.6. Güneşle Gölge	61
3.2.7. Mezar.....	62
3.3. Eserlerin Yapısal Çözümlemesi: A.J.Greimas’ın Eyleyenler Modeli	62
3.4. “Afrikalı Leo” ve Güneşteki Adamlar” Romanlarının İçerik Analizi Bağlamında Değerlendirilmesi	65
3.4.1. “Afrikalı Leo” Romanının İçerik Analizi Bağlamında Değerlendirilmesi.....	65
3.4.2. “Güneşteki Adamlar” Romanının İçerik Analizi Bağlamında Değerlendirilmesi .	69
3.5. Eserlerin Temaları ve Sorgu Alanlarının Akdeniz’de Göç Konusu Kapsamında İncelenmesi.....	72
3.5.1. Göç Öncesi Adalet Arayışı ve Mücadele	72

3.5.2. Kimlik Kavramı.....	73
3.5.3.Özgürlük Olgusu	74
3.5.4. Göç sonrası Özlem	75
3.5.5. Göç ile Birlikte Gelen Sıkıntı ve Zorluklar	76
3.6. İncelenen Eserler Üzerinden Göçü Ortaya Çıkaran Nedenler ve Sebep Olduğu Durumların Analizi.....	76
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	84
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	93

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Göçmen Türlerine Göre Göçü Teşvik Eden Faktörler	11
Tablo 2: Göç Sonrası Yeni Yaşama Uyumda Karşılaşılan Sorunlar.....	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Eserlerde Sıklıkla Rastlanan Temalar	40
Şekil 2: Doküman Analizi Süreci	46
Şekil 3: Nitel Analiz Süreciyle Elde Edilen Kategoriler	46
Şekil 4: Ana Karakterin Hayatına Yön Veren Ülkeler	49
Şekil 5: Ana Karaktere Göç Ettiği Yerlerde Verilen İsimler.....	58
Şekil 6: A. J. Greimas'ın Modellediği Eyleyensel Sınıflandırmalar	63
Şekil 7: A. J. Greimas'ın Modellediği Eyleyensel Sınıflandırmaların “Afrikalı Leo” Romanına Uygulanması.....	64
Şekil 8: A. J. Greimas'ın Modellediği Eyleyensel Sınıflandırmaların “Güneşteki Adamlar” Romanına Uygulanması	64
Şekil 9: Afrikalı Leo Adlı Eserdeki Temalar.....	69
Şekil 10: Güneşteki Adamlar Adlı Eserdeki Temalar	72

ÖZET

Küreselleşmeyle birlikte gelen sorunların başında bulunan göç olgusu kimlik, kültürel çatışmalar, yoksulluk gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda göç kavramıyla ortaya çıkan ayrılık durumu, insan ve mekân üzerinde de çok yönlü bir etkiyi doğurmaktadır. Tüm bu sorunlar dâhilinde çeşitli sebeplerle ortaya çıkan göç, özellikle edebiyat alanında da kendisini göstermektedir. Başka coğrafyalara gerek gönüllü gerekse zorunlu şartlar altında göç etmiş bireylerin, yaşamlarını konu alan gazeteler, dergiler, şiirler ve romanlar yayınlanmasıyla yaygınlık kazanmaya başlayan göç ve göçmen edebiyatı, hem varılan mekânda yaşanan olaylar çerçevesinde edinilen deneyimleri ve kişinin duygu ve his dünyasını yansıtması bağlamında hem de geride bırakılan hayatın özlemi içerisinde bireyin içine düştüğü ruhsal durumun aktarılması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma bağlamında yazılı belgelerin içerik taramasını ivedilikle gerçekleştirmek için kullanılan nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analiziyle, ilgili konu kapsamında değerlendirilen romanların, Akdeniz’de göçe ve bu süreçte yaşananlara ilişkin bir anlayış oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ana konusunu oluşturan Akdeniz kültürlerinde göç ve göçmen edebiyatı çerçevesinde Amin Maalouf’un “Afrikalı Leo” ve Hassan Kanafani’nin “Güneşteki Adamlar” adlı eserleri araştırma konusu olarak seçilmiştir. Esere konu edilen karakterler ve onların yaşam öyküsü üzerinden okuyucuya aktarılması amaçlanan göç ve göçmenliğe dair bulgular, gerçek kişiler ve olaylar çerçevesinde yaşanan durumlar ve bireylerin his dünyası çerçevesinde değerlendirilerek analizi yapılmaktadır. Çalışma boyunca Akdeniz’deki insan hareketliliğini anlamak ve anlarken de edebi metinler üzerinden bu hareketliliğin analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın temelini oluşturan Akdeniz coğrafyası ekseninde göç konusu, Akdeniz kültürlerinde gerçekleşen ve gerçek yaşamın kaçınılmaz bir parçası olarak göz önüne serilen göç ve göçmen yaşamının edebi açıdan ele alınarak gerçeklerin yansıtıldığı ve aktarıldığı bir dünyanın varlığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, Göç, Göçmen Edebiyatı, Doküman Analizi, Karşılaştırmalı Roman Analizi

ABSTRACT

The phenomenon of migration, which is at the forefront of the problems that come with globalization, brings along many problems such as identity, cultural conflicts and poverty. At the same time, the separation situation that emerged with the concept of migration has a multifaceted effect on people and space. Migration, which emerged for various reasons within all these problems, shows itself especially in the field of literature. Immigration and immigrant literature, which started to become widespread with the publication of newspapers, magazines, poems and novels about the lives of individuals who migrated to other geographies either voluntarily or under compulsory conditions, both in the context of reflecting the experiences gained within the framework of the events in the destination and the person's world of emotions and feelings. It is important in terms of conveying the mental state of the individual in the longing for the life left behind. In the context of this study, document analysis method, which is one of the qualitative research techniques used to perform content scanning of written documents, was used immediately. With the document analysis, it is aimed to create an understanding of the novels evaluated within the scope of the relevant subject, migration in the Mediterranean and what happened in this process. In this context, the works of Amin Maalouf's "African Leo" and Hassan Kanafani's "Men in the Sun" were chosen as research subjects within the framework of migration and immigrant literature in Mediterranean cultures, which constitute the main subject of the study. The characters that are the subject of the work and the findings on immigration and immigration, which are intended to be conveyed to the reader through their life stories, are evaluated and analyzed within the framework of real people and events, and the emotional world of individuals. Throughout the study, it is aimed to understand and analyze human mobility in the Mediterranean through literary texts. The issue of migration on the axis of the Mediterranean geography, which forms the basis of the study, reveals the existence of a world in which the facts are reflected and transferred by considering the migration and immigrant life, which takes place in Mediterranean cultures and is an inevitable part of real life, from a literary perspective.

Keywords: Mediterranean, Migration, Immigrant Literature, Document Analysis, Comparative Novel Analysis

ÖNSÖZ

Bu çalışmada önemli bir göç coğrafyası olan Akdeniz coğrafyası ele alınmış, göç ve göçmen edebiyatı bağlamında araştırılmıştır. Akdeniz'in tarihsel süreç boyunca pek çok insan hareketliliğine tanıklık yaptığı bilinmekle birlikte, kimi zaman hedef kimi zaman da bir transit güzergâh olarak kaynaklarda yer alması çalışma konusunu oluşturması açısından önem teşkil etmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü olan “Göç Olgusu ve Akdeniz’de Göç Edebiyatı” başlığı altında öncelikli olarak göçe dair kavramlara ve göçe sebep olan durumlara yer verilmiştir. Ardından Akdeniz coğrafyasının genel özellikleri hakkında bir çerçeve çizilmiş ve Akdeniz’e ait kültürlerin göç ve göçmen edebiyatını ne şekilde yansıttığı aktarılmıştır. Bölümün sonunda ise bu kültürlerle ait edebi eserlerde sıklıkla işlenen temalara değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi ve kullanılan tekniklere yer verilmiştir. Araştırmanın geneli kapsamında Doküman analizi yönteminin kullanıldığı bilgisiyyle beraber, içerik analizi de bir alt yöntem olarak yer almaktadır. Ele alınan romanların yapısal çözümlemesi açısından ise bir göstergebilim yöntemi olan A. J. Greimas’ın oluşturduğu Eyleyensel Örnekçe Modelinden yararlanılmıştır. Araştırmanın problemi, amacı, kapsamı ve sınırlılıkları da bu bölümde yer almaktadır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise Akdeniz kültürlerinde göç ve göçmen edebiyatı kapsamında incelenmek üzere ele alınan Amin Maalouf’un “Afrikalı Leo” ve Hasan Kanafani’nin “Güneşteki Adamlar” romanlarının yapısal ve içerik çözümlemelerinden bahsedilmektedir. Yazarlarının, göç süreci ve göçmenliğe dair edinimleri doğrultusunda yazdıkları bu eserlerin temaları ve içerikleri ile birlikte Akdeniz kültürlerinde göçün edebiyata ne şekilde yansıdığı aktarılması amaçlanmıştır.

Sonuç bölümünde, Akdeniz kültürlerine ait verilen bilgiler ile birlikte bu kültürün geçmişten bugüne yoğun bir göç hareketliliğine sahip olmasının edebi eserlere ne ölçüde etki ettiği ve bu etkinin çıkarımlarından söz edilmektedir.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanlarını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışma süresi boyunca desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen aileme ve her daim manevi desteğini hissettiğim eşime sonsuz teşekkür ederim.

Handan TEKEMEN

Antalya, 2022

GİRİŞ

Geçmişten bugüne ihtiyaçları doğrultusunda yer değiştiren bireyler, günümüzde göç kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her geçen gün artış göstermekte olan bu insan hareketlilikleri ile göç kavramı, dinamizmini hiçbir zaman kaybetmemekle birlikte, günümüzün önemli güncel konularından biri haline gelmiş, pek çok durumu ve sorunu da beraberinde getirmiştir. Yüzyıllardan beri bireysel veya kitlesel şekilde meydana gelen bu göçler ile sadece bireylerin bir yerden bir yere coğrafi anlamda taşınması değil, aynı zamanda kültürlerin birbirine aktarımı durumu da ortaya çıkmıştır.

Toplumların özüne işleyen göçün, zamanla farklı boyutlarda ve durumlarda ortaya çıktığı görülmekle birlikte bireyleri oldukça derinden etkilediği gözlemlenmiştir. Bireyler açısından buldukları coğrafyaları terk etmek ve başka toplumların benliğine, kültürüne, inançlarına gelenek ve göreneklerine karışmak pek çok zorlu süreci beraberinde getirmektedir.

İnsanlar, buldukları mekânla ve kendilerine ait hissettikleri maddelerle bir arada olma duygusu çerçevesinde onlar için önemli olan bir bağ geliştirirler. Bireylerin veya toplulukların çeşitli nedenlerle gerçekleştirdikleri göç ise, bu bağı kimi zaman zedeleyebilen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, insanlar için sadece mekânsal anlamda bir değişiklik olmaktan ziyade, kişinin anlam ve değer dünyası açısından da pek çok değişim ve dönüşüm yaşamasına neden olan bir kavramdır. Ortaya çıkan bu değişim ve dönüşüm ile birlikte hem yeni yerleşim yeri olan mekân hem de bu mekândaki insanlar göç eden birey ya da topluluğun bölgeye getirdiği değişim bağlamında paylarına düşeni almaktadırlar. (Ekici ve Tuncel, 2015: 10).

Göç, en genel anlamıyla sadece fiziksel bir yer değiştirme olmaktan ziyade, bireyin doğduğu ve sosyalleştiği ortamı terk ederek başka bir coğrafyaya gitmesi olarak tanımlanabilmektedir. Göçe sebep olan neden her ne olursa olsun, göçmen birey göç ettiği çevrede her nasıl karşılanırsa karşılanırsın uyum süreci ile ilgili güçlükler mutlak şekilde göçmenlerin karşısına çıkan durumlar arasında yer almaktadır. Bu güçlük durumları ile birlikte farklı dil, kültür ve davranış biçimleriyle karşı karşıya kalan bireyler ister istemez kültürel değişimlere maruz kalmaktadırlar. (Yılancıoğlu, 2015: 512).

Göç sonrası yeni bir mekânla tanışma sürecine giren bireyler, bir yandan bu mekâna alışmaya ve kendisine yer edinmeye çalışırken, bir yandan da hayatta kalmaya, varlığını kanıtlamaya ve o güne kadar kazandıklarını kaybetmeme çabası içerisine girmektedirler. Bireyi dinamik bir yaşam içerisine sürükleyen bu süreçler doğrultusunda çok yönlü

mücadeleler süreci de beraberinde gelmektedir. Bu mücadeleler süreci, çevreye entegre olamama, kamusal hizmetlerin asgari düzeyde dahi karşılanamaması, barınma olanaklarının oldukça kötü durumda olması gibi pek çok madde şeklinde ortaya çıkmaktadır. (Ekici ve Tuncel, 2015: 15). Ayrıca bireylerin çevresel ortamının, bireyin sahip olduğu inanç, düşünce, hayal, alışkanlıklar, tutum ve davranışlar üzerinde de önemli etkisi bulunmaktadır. Yani çevresel ortamda meydana gelen değişim olarak tanımlanabilen göç kavramı, bireyin bu yeni ortamında gerilim, stres ve psikolojik incinme gibi alanlara yönelmesine neden olmaktadır.

Tüm bu duygu değişimleri içerisinde de göçün pek çok alanda kendisini gösterdiğini söylemek mümkün olmaktadır. Bunlardan birisi çalışmanın da araştırma konusunu oluşturan edebiyat alanıdır. Küresel düzeyde hem göç veren bölgenin insanları tarafından hem de göç deneyimini edinen bireyler tarafından edebiyat alanında pek çok göç konulu eser verilmiştir.

Göçmenlerin içinde bulunduğu karmaşık duygu durumu ve mücadele ettikleri yaşamsal sorunlar doğrultusunda ortaya koyulan yapıtlar hem göçmenleri anlamak hem de onlara benzer hikâyelere sahip olduklarını göstermek bağlamında önem taşımaktadır. Özellikle çalışmanın konusu gereği, geçmişten günümüze yoğun bir şekilde devam etmekte olan göç konusu hakkında Akdeniz ülkeleri ve bu ülkelerde yaşayan veya zamanında bu ülkelerden göç etmiş bireylerin ortaya koyduğu edebi eserlerden örnekler incelenerek Akdeniz kültürlerinde göç ve göçmen edebiyatı konusu hakkında bir inceleme ve analiz yapılması amaçlanmaktadır. Eser özelinde ise Amin Maalouf'un "Afrikalı Leo" ve Hassan Kanafani'nin "Güneşteki Adamlar" romanları karşılaştırmalı bir inceleme amaçlanarak çalışmaya eklenmiştir. Afrikalı Leo ile Akdeniz bölgesinden çıkmış ve göç sürecine dâhil olmuş bir yazarın, süreç boyunca yaşadıklarıyla edindiği tecrübeler, his dünyası, geride bıraktıkları ve bulunduğu mekâna ne derece uyum sağladığı veya sağlayacağı durumların roman üzerinden çalışmaya yansıtılması amaçlanırken, Güneşteki Adamlar romanı ile de göç ederek yaşamlarını daha iyi bir noktaya taşımaya çalışırken yasa dışı yollar deneyen ve bu denemeyi de canlarıyla ödeyen bir grup adamın hikâyesi aktarılmaya çalışılmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan eserlerin içerik analizi açısından özellikle temaları göz önüne alınmış ve bu temaların analizi ile geçmişten bugüne yaşanan göç hareketliliklerinin birey açısından izlenimlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Akdeniz'in sürekli insan hareketliliğine sahip bir bölge olduğu gerçeğiyle birlikte, bu insan hareketliliğinin genel anlamda göç literatürü ve özel anlamda göç ve göçmen konulu eserlerde ne şekilde işlendiği çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın ilk bölümünde göçün kuramsal çerçevesiyle birlikte Akdeniz kültürlerine ait toplumlarda göç ve göçmenliğe dair bulgular ve bunların edebi eserlere ne şekilde yansıdığı incelenmiş, ardından araştırmanın

yöntem ve amacının verildiği bölüm ile çalışma için kullanılması uygun görülen doküman analizi tekniği ve bazı tablolar için kullanılan gösterebilimsel yöntemden bahsedilmiştir. Çalışmanın son bölümü içerisinde ise Akdeniz coğrafyasından seçilmiş iki eser ele alınarak, Akdeniz kültürlerinde göç ve göçmenin edebi eserlerde ne şekilde işlendiği ve hangi açılardan ele alındığı değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU VE AKDENİZ'DE GÖÇ EDEBİYATI

1.1.Göç: Tarihsel Arka Plan

Göçün tarihinin, yaklaşık M.Ö 1,5 milyon ila 5000 arasında Homo erectus ve Homo sapiens'in başlangıçta Avrupa'ya ve daha sonra diğer kıtalara yayıldığı Afrika'daki Rift Vadisi'ndeki insanlığın kökenleriyle başladığı tahmin edilmektedir. Antik dünyada, Yunan kolonizasyonunun ve Roma'nın yayılmasının göçe bağlı olduğu bilinirken, Avrupa dışındaki önemli hareketler de Mezopotamya, İnk, İndus ve Zhou imparatorluklarıyla ilişkilendirilmiştir. Erken tarihteki diğer önemli göçler ise Vikinglerin ve Haçlıların Kutsal Topraklara gerçekleştirdiği göçleri içermektedir. (Koser, 2007: 1).

Geçmişten bugüne gerçekleştirilen bireysel veya toplu göçlerin, insanların daha iyi yaşam sürmelerine yardımcı olduğunu düşündükleri bir kavram olarak tanımlanabilmektedir. Oldukça eski tarihlere dayanan göç olgusu, bir yandan sosyal, ekonomik ve politik değişimlerin bir sonucu şeklinde meydana gelirken, öte yandan bu değişimlere katkı sağladığı gözlemlenen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. (Demir, 2015: 147).

Göç tarihçisi Robin Cohen'e göre daha yakın tarihte, diğer bir deyişle son iki ya da üç yüzyılda bir dizi büyük göç dönemi veya olayı görmek mümkündür. İlerleyen süreçte tahminen 18. ve 19. Yüzyıllarda gerçekleşmiş baskın göç olayı, kölelerin zorla taşınması olmuştur. Yaklaşık 12 milyon kadar insanın Batı Afrika'dan Yeni Dünya'ya göç ettiği bilinirken aynı sıralarda Hint Okyanusu ve Akdeniz'de daha az sayıda insan göç ettiği tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Verilen göç sayılarının yanı sıra, bu göçün bu kadar önemli olmasının nedenlerinden birinin de kölelerin torunları ve özellikle Afrikalı Amerikalılar arasında hala yankı uyandırması durumunun karşımıza çıkmasıdır. Köleliğin çöküşünden sonra, Çin, Hindistan ve Japonya'dan gelen sözleşmeli emek göçmenleri-yalnızca Hindistan'dan yaklaşık 1,5 milyon- Avrupa güçlerinin plantasyonlarında çalışmaya devam etmek için bu bölgelere göç etmişlerdir. Avrupa'nın genişlemesinin, Avrupa'dan, özellikle yerleşim kolonilerine, egemenliklere ve Amerika'ya büyük ölçekli gönüllü yeniden yerleşimle de ilişkilendirildiği bilinmektedir. Büyük ticari güçler -İngiltere, Hollanda, İspanya ve Fransa-sadece işçilerin değil, köylülerin, muhalif askerlerin, hükümlülerin ve yetimlerin de yurt dışına yerleşmesini desteklemişlerdir. Genişlemeye bağlantılı göç, 19. yüzyılın sonlarına doğru sömürgecilik karşıtı hareketlerin yükselişiyle büyük ölçüde sona ermiş ve gerçekten de önümüzdeki 50 yıl boyunca Avrupa'ya geri dönen bazı önemli ters akışlar olmuştur. (Koser, 2007: 2-3).

İnsanın ve toplumun birbirleri üzerindeki etkileşimleriyle ilgili çalışmalar yapan toplumbilim, sanayi devriminin Avrupa’da oldukça yaygınlaştığı (ve tarih boyunca da başka hiçbir değişimin bu derece yaygın olmadığı) 19. Yüzyılın ikinci yarısında kendisini göstermeye başlamıştır. Bahsedilen değişim bugün halen daha az gelmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelişimini sürdürmektedir. Sanayileşme ile birlikte geçmişten beri herhangi bir değişim göstermemiş olan toplumlar, karmaşık, gürültülü ve dinamizmi barındıran bir yapıya sahip olmuşlardır. Sanayileşmenin ardından boy gösteren teknolojiye yeni yaklaşımlar da toplumsal çevrenin sahip olduğu klasik toplum yapısına ve yapının oluşmasında etkin rol alan kurumlara olumlu veya olumsuz etkiler bırakmıştır. Kırsalda yaşayan köylüler, oldukça ağır şartlarda sanayi işçileri olarak istihdam edilecekleri sanayi merkezlerine, kent ve kasabalara göç etmişlerdir. Bu insan hareketliliği, toplum bilim içerisinde yatay bir faaliyet biçimi, sanayileşmenin ardından meydana gelen göç hareketi olarak tanımlanmıştır. Göç hareketliliğinin kaynağına bakıldığında, farklı sınıflardan ve tabakalardan bir araya gelenlerin oluşturduğu toplumsal bir olay, toplum bilimsel manada ise “yatay hareketlilik/sosyal hareketlilik” süreci göz önüne çıkmaktaydı. Sadece mekân içerisindeki değişiklikleri değil, bununla birlikte sosyal yapı, sosyal statü ve sosyal kurumlarda meydana gelen hareketlilikleri de kapsayan sosyal hareketlilik kavramı, yeni sınıfsal oluşumlara ve tabakalara, sosyal anlamda artış ve azalışlara sahip “dikey hareketlilik” adı verilen bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Bütün bu teşekküllerin sonucunda dünya üzerindeki tüm kentler, kırsaldan/taşradan yola çıkmış gerek birey gerekse kitle çağında meydana gelen ancak devamlılığını sürdüren göç hareketlerinden etkilenmişlerdir. Bu durumun en önemli sonucu olarak da kentlerin önceki dönemlerde hiç rastlamadıkları bir büyüme ve gelişme durumu ortaya çıkmış, onları oldukça karmaşık bir hale getirmiştir. Sanayileşme ardından ortaya çıkan göç hareketleri meydana gelmeden önce daha homojen, az nüfus yoğunluğuna sahip, birbirine daha yakın bağlara sahip geleneksel topluluklardan oluşan kentler, gittikçe karmaşık kentlere dönüşmüş, pek çok toplumsal ve kültürel temelli sorunla baş başa kalmış ve kalabalıklaşan nüfusun kaybolan gelenek ve görenekleriyle gelişigüzel ve düzensiz bir şekilde yeni düzenini oluşturmaya başlamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da toplumun otorite kaynağı olan ve kesin görüşlere dayalı din ve dine bağlı toplum sistemini oluşturan aristokrasi ve monarşi gibi yönetim sistemleri çökmüş, bunun yerine yeni değerler, kurumlar ve yönetim sistemleri almıştır. (Çakır, 2011: 133-134).

Sanayileşmenin meydana getirdiği bu değişim ve yeni değerler doğrultusunda bu sürece kadar gelişim göstermemiş, konar-göçer bir yaşam tarzını benimsemiş daha ilkel, avcı-toplayıcı topluluklar bir sıçrama misali oldukça hızlı sosyal değişimlerle karşılaşmışlardır.

Karşılaştıkları değişimlerle birlikte insanlar, kendileri ve çocuklarının geleceği için yerel bölgelerden sanayi merkezi olarak tanımlanan kentlere doğru göç etmeye başlamışlardır. Ancak bu göç hareketleri muğlak ve sosyal düzenin sürekliliğini sağlamak açısından pek de sağlıklı olmamıştır. (Çakır, 2011: 134).

Bir sonraki göç dönemi ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bir endüstriyel güç olarak yükselişinin göz önüne çıktığı dönem olarak ortaya çıkmıştır. Kuzey, Güney ve Doğu Avrupa'nın durgun ekonomik bölgelerinden ve baskıcı siyasi rejimlerinden, İrlanda kıtlığından kaçanlar bir yana, milyonlarca işçi, 1850'lerden 1930'ların Büyük Buhranı'na kadar ABD'ye gitmiş ve bu göçmenlerin yaklaşık 12 milyonu göçmenlik teftişleri için New York limanındaki Ellis Adası'na inmiştir. Bunu takip eden dönemde ise bir diğer büyük göç döneminin, Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da savaş sonrası gelişen ekonomileri sürdürmek için emeğin gerekli olduğu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu söylenebilmektedir. Bu, örneğin birçok Türk göçmenin Almanya'ya ve Kuzey Afrikalıların Fransa ve Belçika'ya çalışmaya geldiği; yaklaşık bir milyon İngiliz'in Avustralya'ya 'Ten Pound Poms' olarak göç ettiği dönem olarak kaynaklarda yer almaktadır. Geçişleri ve 10 sterlinlik bir hibenin, Avustralya hükümeti tarafından yeni yerleşimcileri çekme çabası çerçevesinde ödendiği bilinmektedir. Aynı dönem sömürge kolonilerinden çekilme süreci boyunca, dünyanın diğer bölgelerinde, en belirgin şekilde Hindistan'ın 1947'de bölünmesinin ve İsrail'in kurulmasından sonra Yahudilerin ve Filistinlilerin bir sonucu olarak milyonlarca Hindu ve Müslüman'ın hareketliliği de önemli bir göç etkisine sahip olmuştur. Yine bunu takip eden dönemde (1970'lerde) uluslararası göçmen işçi patlaması Avrupa'da sona ermesine rağmen ABD'de 1990'ların başına kadar devam ettiği bilinmektedir. Küresel ekonominin makine dairesi, tam tersine, emek göçünün hala büyümekte olduğu Asya'ya kararlı bir şekilde kaymış olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, sığınmacıların ve mültecilerin ve düzensiz göçmenlerin hareketinin de son 20 yılda sanayileşmiş dünyada giderek daha önemli hale geldiğini söylemek mümkündür. (Koser, 2007: 3-4).

Göç, insanların bir yerden başka bir yere hareketidir. İnsanlar yiyecek aramak için dolaştıkları sürece bir yerden bir yere göç etmişlerdir. Ancak uluslararası göç nispeten yeni bir gelişmedir. Ulus devletler, pasaportlar ve vizeler sistemi ancak 20. yüzyılın başlarında sınır ötesi insan akışını düzenlemek için geliştirilmiştir. (Martin ve Zurcher, 2008: 3).

Göçün tarihi insanlık tarihi kadar uzun olduğu için, içsel alt kavramlarını kavramsallaştırmak ve tanımlamak da giderek daha zor hale gelmiştir. Özellikle 20. yüzyılın sonundan itibaren ulus-devletin yasal sınırlarının varlığını sürdürmesine karşın, piyasalaşma

sürecinde bu sınırların ortadan kalkması, göçmenlik ve göçmenliğe dair kavramlarla ilgili kafa karışıklığına katkıda bulunmaktadır. (Köşk ve Özbek, 2017: 249).

İnsanlık tarihinin varoluşundan günümüze kadar olan seyrinde hem kalan hem de değişen bazı olgular vardır. Bunlardan biri; nedenleri, biçimleri ve sonuçları sürekli olarak incelenen ve yönelttiği sorulara yanıt aranan bir göç olgusudur. Göç kavramının ortaya çıkmasına sebep olan pek çok neden, göçün farklı şekillerde tanımlanmasına neden olmuştur. İnsanlık tarihi, her biri göçün nedenlerini ve yapısını farklı şekillerde değiştiren ekonomik, sosyal ve kültürel olarak birçok köklü değişiklik geçirmiştir. Bu değişimler göç olgusunu çok katmanlı ve karmaşık bir yapıya kavuşturmuştur. (Köşk ve Özbek, 2017: 248).

1.2. Göç ve Göçmen Kavramı

Göç kavramı, en genel anlamda yaşam alanında kalıcı ya da geçici olarak yapılan değişiklikler olarak tanımlanmakla birlikte bireylere sunulan farklı coğrafyalar ve alternatifler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu farklı seçenekler durumu birey tarafından kimi zaman bir fırsat olarak yorumlanabilmektedir ve göçe ilişkin alınan kararlar doğrultusunda oldukça etkilidir. Göçü içinde barındıran her durum, nedeni, etkisi ve kapsamı bağlamında farklı dinamikleri de içerisinde bulundurmaktadır. Başlıca ekonomik, güvenlik, siyasi, sosyolojik ya da psikolojik gibi ana etkenler olmak üzere bireyden bireye farklı dinamiklerin olduğu gözlemlenebilmektedir. (Görgün, 2018: 1154).

Göç kavramının tanımlanmasının ardından, çalışma açısından tanımlanması gereken bir diğer kavram “Göçmen” kavramıdır. Uluslararası Göç Örgütü’nün yayınlamış olduğu Uluslararası Göç Hukuku-Göç Terimleri Sözlüğüne göre göçmen kavramı için küresel çapta kabul görmüş bir tanım söz konusu değildir. Ancak genel anlamda şu şekilde bir Göçmen tanımı verilmektedir: “*Bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar.*” (IOM, 2009: 37). Burada göçmen tanımlaması için esas nokta, bireyin sadece kendi yaşam standartlarını iyileştirmek veya değiştirmek gibi faktörlerle ülke ya da bölge değişikliği yapmaları olarak belirtilmektedir. Göçmen terimi, Birleşmiş Milletler tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır; göçün nedenleri, gönüllülük esasına dayanıp dayanmadığı, göç güzergâhı/yollar ve düzenli veya düzensiz göçmen statüsüne sahip olup olmaması fark etmeksizin kendi ülkesinden başka bir ülkede bir yıldan daha uzun süre ikamet etmekte olan birey göçmendir. (IOM, 2009: 37). Ancak gerçekte cevap biraz daha karmaşık bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak “göçmen” kavramı çok çeşitli durumlardaki insanların oluşturduğu geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. İkincisi, göçmenlerin sayısını ve ne kadar

süredir yurtdışında olduklarını belirlemek oldukça zor bir durumdur. Üçüncüsü, bir kişinin ne zaman göçmen tanımının dışında kaldığını belirlemek onun ne zaman göçmen tanımına uyduğunu belirlemek kadar zordur. Bu tanımlamanın yapılabilmesinin bir yolu eve dönmektir; bir diğeri yeni bir ülkenin vatandaşı olmak ve bu süreci yöneten önemli prosedürlere sahip olmaktır. Sonuç olarak da küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak ulus ötesi toplulukları üyeleri olarak tanımlanan yeni özelliklere sahip göçmen tipleri ortaya çıkmaktadır. (Koser, 2007: 16).

Uluslararası göçmenleri kategorize etmenin üç ana yolu vardır. Hepsinden önce ilk ayırım; “gönüllü” ve “zorunlu” göçmenler arasında yapılabilmektedir. Gönüllü göç, bireylerin yer değiştirilmelerinin kendi iradelerine dayandığı ve birtakım beklentiler sonucunda meydana geldiği göçler olarak tanımlanırken; Zorunlu göç, kişilerin istekleri dışında yaşam alanlarını terk etmeleri durumu olarak tanımlanmaktadır. (Gürel, 2001: 141 akt. Aksakal ve Kılıç, 2021: 25). Bunlar arasında çatışma, zulüm, kuraklık veya kıtlık gibi çevresel nedenlerle kendi ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye gitmek zorunda olan bireyler, göç ettikleri ülkenin onlara sağladığı yasal haklar bakımından genellikle mülteci olarak tanımlanmaktadır. (Koser, 2007: 16).

Zorunlu göç, toplumun yaşayabileceği en acı deneyimlerden biridir. Göç etmeye zorlanmış kişilerin göç etmeyen kişilere göre birçok travmatik deneyimler ve psikolojik sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Gönüllü göçle karşılaştırıldığında, zorunlu göçün insanların sosyal uyum, yaşam beklentisi ve dünya hakkındaki temel varsayımlar gibi önemli kavramları üzerinde daha derin bir etkisi vardır. Yani zorunlu göç ve gönüllü göç ile siyasi mülteci olmanın sebepleri ve sonuçları çok farklıdır. Bunun nedenlerinden biri, göçe zorlanan kişilerin daha az sosyal ve siyasi destek almaları, bu da mevcut sorunları daha da ağırlaştırabilir. Aynı zamanda, zorunlu iç göç, önemli bir travmatik deneyim olan işkence gibi hissettirir. Bu yaralar gittikleri bölgedeki adaptasyon sürecini uzatmış ve gittikleri bölgede dünyadan izole olmuş gibi hissetmelerine neden olmuştur. Coğrafi farklılıklar insanları birbirinden farklı kılmaktadır. Kişinin kendisini gizleme ve geldiği yere alışma zorunluluğu da bu farklılıkların faydalarından biridir. Ayrıca bu kişiler istikrarlı ilişkiler kurmaktadırlar. Başka bir deyişle, göç ettikleri ülkede toplumsal anlamda bir çemberleri vardır ve gittikleri yerde daha farklı bireylerle karşılaşır, bu yüzden birdenbire yukarıdan farklı bir ortama düşmüş gibi hissedebilmektedirler. Bu kişiler dış dünyadan oldukları düşünüldüğü için çevre tarafından da sorgulanmaktadırlar. Bu duruma yakalanan göçmenlerin de kendilerini yabancı hissettikleri durumlar sonucu psikolojik anlamda bazı sorunlar yaşamaları kaçınılmaz olmaktadır. (Lecaj, 2019: 51).

Sıklıkla yapılan ikinci bir ayırım; siyasi nedenlerle göç eden insanlar ile ekonomik nedenlerle göç eden bireyler arasındadır. İlki genellikle siyasi zulüm ve çatışma nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan insanları oluşturan mültecilerdir. İkincisi ise genellikle işçi göçmenleri olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, iş bulmak veya daha iyi iş fırsatları ve çalışma koşulları bulmak için göç eden düşük vasıflı ve yüksek vasıflı bireylerin oluşturduğu gruptur. Ekonomik ve politik göçmenler arasında bir yerde ise öncelikle sosyal nedenlerle göç eden bireyler vardır. Bunlar genellikle, aile birleşimi sürecinde yurtdışında iş bulan eşlerine katılmak üzere taşınan kadınlar ve çocuklarıdır. Ancak bununla birlikte günümüzde kadın göçmenlerin artan bir bölümünün bağımsız ve ekonomik nedenlerle göç ettiğini vurgulamakta fayda vardır. (Koser, 2007: 17).

Nihai ana ayırım ise; “yasal” ve “yasadışı” göçmenler arasındadır. Göçmenin kaynak, transit ve hedef ülkelere giriş çıkışları kapsamında ve süreç dâhilinde bulunduğu ülke sınırları içerisindeki yasalara uyması durumunda yasal göçmen olarak tanımlanırken, bu durumun tersinin söz konusu olduğu ve genellikle yasadışı yerine “Düzensiz” kavramının tercih edildiği, Düzensiz göçmen kavramının geniş bir yelpazesi bulunmaktadır; Belgesiz ya da sahte belge ile ülkeye giren veya girmeye çalışanlar ve ülkeye yasal olarak giriş yapmış ancak vize veya çalışma izinlerinin süresi dolduğu halde ülkede kalmaya devam edenler düzensiz göçmen olarak tanımlanan bu grupta yer almaktadırlar. (Koser, 2007: 17). Bu duruma ek olarak Uluslararası Göç Örgütü’nün terimlere açıklık getirdiği sözlüğünde düzensiz göç için genel kabul görmüş bir tanım olmadığından bahsedilmekle birlikte, “*kaynak, hedef ve transit ülkelerin düzenleyici normlarının dışındaki hareketlilikler*” olarak açıklanmıştır. (IOM, 2009: 26). Buradan hareketle Kaynak ülke, Hedef ülke ve Transit ülke terimleri çalışma içerisinde düzensiz göç ve göçmen kavramlarının tanımlanması açısından önem taşımaktadır. Yine IOM tarafından yapılan tanımlamalara bakıldığında “*hedef ülke, düzenli veya düzensiz göç hareketlilikleri için kabul eden ülke/varılması amaçlanan ülke; kaynak ülke, bireylerin ülke dışına sürekli ya da geçici olarak gitmek üzere ayrıldıkları ülke; transit ülke, düzenli veya düzensiz göç hareketlilikleri esnasında üzerinden geçilen ülke*” olarak tanımlanmaktadır. (IOM,2019: 41,57, 86).

Günümüzde göç hareketliliklerinin tanımlanmasında etkin rol oynamakta olan kaynak, transit ve hedef ülke arasındaki geleneksel farklılıklar giderek belirsizleşen bir duruma gelmektedir. Bu durumun ana sebebi olarak dünya üzerindeki ülkelerin büyük bir çoğunluğu bu üç rolü de sergilemektedir. Ancak bu duruma en iyi örnek Akdeniz bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan neredeyse 50 yıl önceki bir süreçte hem Kuzey Afrika hem de Güney Avrupa’daki tüm Akdeniz ülkeleri, Kuzey Avrupa’ya işçi göçü veren kaynak ülkeler

konumundaydılar. Ancak 20 yıl öncesine gidildiğinde ise, Güney Avrupa bir göç bölgesinden, Kuzey Afrikalıların çalışmayı tercih ettiği göçmen bölgesine dönüşmüştür. Bugüne geldiğimizde ise Kuzey Afrika bölgesi, Güney Avrupa'nın yirmi yıl önce yaşadığı deneyimi yaşamaya başlıyor. Ekseni bir Kaynak ülke konumundan transit ve hedef ülke konumuna doğru kaymaktadır. Sahra altı ülkeler olarak tanımlanan ülkelerin göçmen sayıları giderek artarken, Libya, Fas ve Tunus gibi ülkeler bu göçmenler için daha tercih edilebilir ülkelere haline gelmektedir. Bu göçmenlerin bir kısmı burada kalmayı tercih ederken, bir kısmı da genellikle yasal olmayan yollarla Akdeniz transit geçişini kullanarak Güney Avrupa'ya giderek orada yasadışı bir şekilde kalmakta ve diğer bir kısmı ise varış ülkesi olarak Kuzey Avrupa'ya doğru göç etmeye çalışmaktadır. (Koser, 2007: 7-8).

Göç ile birlikte yeni bir anlam kazanan insan hareketliliği kavramı ise, geçmişten günümüze toplumsal yaşam için önemli bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kavram, gelişim süreci içerisinde sebep-sonuç ilişkisi ve sınıflandırma bağlamında her geçen gün genişlemeye uğramakta ve uluslararası göç ile birlikte neden olduğu sorunlar 20.yy'ın son çeyreğinden itibaren küreselleşme ile birlikte öne çıkmaktadır. (Deniz, 2014: 177).

Göç hareketlerinin bir sonucu olarak toplumlar değişen dinamikler ve karmaşık sosyolojik ve ekonomik durumlarla karşılaşmışlardır. Bu gerçek, göçü yönetme ihtiyacını ortaya koymakta ve ülkelerin politikalar oluşturmasına, yasal ve kurumsal düzenlemeler geliştirmesine ve sosyal yaşam, kültürel boyutlar, istihdam ve barınma üzerindeki etkilerini azaltmasına olanak sağlamaktadır. Göçün yönetilmesi bağlamında ise göçmenlerin bir yerden başka bir yere gerçekleştirdikleri fiziki değişiklikler ve transfer edildikleri ülkelere girişlerinde olası sorunlarla karşılaşmamaları için önlem almak ve kontrol etmek önem taşımaktadır. (Yıldırım, 2018: 133).

1.3. Göçe Bakış ve Göçleri Anlamak

Uluslararası göç genellikle dikkatle düşünülmüş bir bireysel veya aile kararıdır. Başka bir ülkeye göç etmenin başlıca nedenleri iki kategoride toplanabilir: ekonomik ve ekonomik olmayan. Bir göçmeni gerçekten taşınmaya teşvik eden faktörler ise üç kategori içerisinde sınıflandırılabilir: talep-çekme, arz-itme ve ağlar. Ekonomik sebeplerle göç etmiş bir göçmen, işverenin misafir işçileri işe alması veya talep etme nedenleri ile taşınmaya teşvik edilebilir. Ekonomik olmayan nedenlerle sınırları geçen göçmenlerin zulümden ya da arz/itme faktörlerinden kaçmak için hareket ettikleri söylenebilmektedir. (Martin ve Zurcher, 2008: 4).

Kendi ülkesinde çalışmakta olan bir birey, başka bir ülkedeki daha yüksek ücretli bir iş için göç etmeye karar verebilir. Bu talep-çekme kategorisi için bir örnek olabilir. Bununla

birlikte bir işçinin düzenli bir işe sahip olmaması arz-itici faktörlerde sınıflandırılabilir. Bireyin ülke dışında sahip olduğu aile veya arkadaşlık ağları da gerek yasa dışı yollarla göç etmek isteyen bir kişi için kaçakçıya yapılması gereken ödemeyi sağlama da gerekse kişinin göç ettiği ülkede istihdamını sağlama açısından göç etmede rol oynayan önemli unsurlardan bir diğeridir. (Martin ve Zurcher, 2008: 5).

Tablo 1. Göçmen Türlerine Göre Göçü Teşvik Eden Faktörler			
Göç Türü	Talep/Çekme	Arz/İtme	Ağ/Diğer
Ekonomik	İşçi alımı (Misafir işçiler)	İşsizlik veya Eksik istihdam; düşük ücretler	İş ve ücret bilgi akışları
Ekonomik olmayan	Aile birleşimi (Aile üyeleri, eşe katılmak)	Savaştan kaçmak ve Zulüm (yerinden edilmiş kişiler ve Mülteci/sığınma Arayanlar)	İletişim; Toplu taşıma; Yardım Kuruluşlar; Yeniye arzu etmek Tecrübe etmek/ macera

Kaynak: Martin, P. Ve Widgren, J. (2002). International Migration: Facing and Challenge

Temelinde ekonomik ve ekonomik olmayan sebepler olarak sınıflandırılabilen göçe sebep faktörler, ekonomik ile birlikte ekonomik olmayan sebepleri de kapsayarak beş sınıflandırma içerisinde yer alabilmektedir. Bunlar; ekonomik faktörler, demografik faktörler, sosyo-kültürel faktörler, politik faktörlerdir.

1.3.1.Ekonomik Açıdan Göçler

Çalışmaların çoğu, göçün öncelikle ekonomik faktörler tarafından motive edildiğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde düşük tarımsal gelir, tarımsal işsizlik ve eksik istihdam, göçmenleri daha fazla iş olanaklarına sahip gelişmiş bölgelere iten temel faktörler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, hemen hemen tüm araştırmalar, göçmenlerin çoğunun daha iyi ekonomik fırsatlar arayışında olduğu konusunda hemfikirdir. Göçü motive eden temel ekonomik faktörler ayrıca 'İtici Faktörler' ve 'Çekici Faktörler' olarak sınıflandırılabilir. İtici faktörler, bir kişiyi farklı nedenlerle o yeri terk etmeye ve başka bir yere gitmeye zorlayan faktörlerdir. Ortak itici faktörler düşük verimlilik, işsizlik ve az gelişmişlik, kötü ekonomik koşullar, ilerleme fırsatlarının olmaması, doğal kaynakların tükenmesi ve doğal afetlerdir. Sermaye yoğun üretim yöntemlerinin tarım sektörüne girmesi ve belirli süreçlerin makineleştirilmesi kırsal alanlarda işgücü ihtiyacını azaltmaktadır. Kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının olmaması da göç için önemli bir faktördür. Çekme Faktörleri, göçmenleri

bir bölgeye çeken faktörlerdir. Daha iyi istihdam fırsatları, daha yüksek ücretler, tesisler, daha iyi çalışma koşulları ve çekici olanaklar bir bölgenin çekici faktörleridir. (Kyaing, 2012: 3).

Erken göç teorilerinin çoğu da ekonomik faktörlere odaklanmıştı. İncelenen bu tür popüler teorilerden biri, Massey ve arkadaşlarının yaptığı neoklasik iktisat teorisidir. Bu teori; “muhtemelen en eski ve en iyi bilinen uluslararası göç teorisidir”. Bu teoriler, insanların yakın çevrelerinde uygun iş olup olmadığına bağlı olarak göç ettiklerini öne sürmektedir. Diğer makro teoriler arasında, göçün esas olarak, zengin ülkeleri daha zengin kılmak için eşitsiz gelişmeyi ve fakir halkların sömürülmesini sürdüren sermaye için ucuz emeği harekete geçirmenin bir aracı olduğunu öne süren Wallenstein'in (1974) Dünya Sistemleri Teorisi ve Piore'nin (1979) Uluslararası göçün gelişmiş ulusların ekonomik yapısına ilişkin olan kalıcı bir göçmen işgücü talebinden kaynaklandığını varsayan ikili işgücü piyasası teorisidir. (Parkins, 2011: 13).

Mikro teoriler, “bireysel rasyonel aktörlerin göç etmeye karar verdiğini çünkü bir maliyet-fayda hesaplamasının hareketten genellikle parasal olmak üzere pozitif bir net getiri beklmelerine yol açtığını” öne sürmektedir. (Massey ve diğerleri, 1993: 434). Bu teoriler, insanların becerilerine göre en üretken olabilecekleri coğrafi alanlara taşınmasını önermektedir. Mikro ekonomik açıdan bakıldığında, kişilerin göç kararına varmak için kişisel faktörleri değerlendirdiği konusunda bir fikir birliği olduğu açıktır. Mikro teoriler, “göç etme kararını etkileyen dört ana faktör olduğunu, yani menşe bölgesi ile ilgili faktörler, varış alanı ile ilişkili faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörler olduğunu” öne süren Lee'yi (1966) içerir. (Parkins, 2011: 13). Buna göre ister ikamet ister varış yeri olsun, itme-çekme faktörleri vardır. İtici ve çekici faktörlerin birliği birbirini tamamlayarak bir bütün meydana getirir. Lee'nin teorisinin nötr değeri, göçe herhangi bir olumlu veya olumsuz katkısı olmaksızın, herkes için aynı faktörlere karşılık gelmektedir. Olumlu faktörler göçün çekiciliğini temsil ederken, olumsuz faktörler iticiliğe karşılık gelir. Bu ittifakın ortaya koyduğu birlik açıkça ortadadır. Hem yaşanılan yerin hem de göç edilen yerin itme ve çekme gibi olumlu ve olumsuz etkenlere sahip olduğunu göstermektedir. (Çağlayan, 2006: 73).

1.3.2. Demografik Açıdan Göçler

Bir ulusun farklı bölgelerinin nüfus artış hızlarındaki farklılıkların iç göçte belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Doğurganlık ve nüfustaki doğal artış, nüfusu kente doğru sürükleyen kırsal alanlarda genellikle daha yüksektir. İç göçte diğer önemli demografik faktör evliliklerdir. Çünkü kadınlar eşlerini takip etme eğilimi göstermektedirler. (Kyaing, 2012: 3).

Göçün Demografik faktörleri konusu ele alınırken değinilmesi gereken bir konu da göçmenlerin demografik yapısına ait genel bir eğilim ortaya koymuş olan Ravenstein'in Göç Kanunlarıdır. Araştırma Teorik temeli, sanayileşme ve kentleşme fenomenlerine dayanmaktadır ve 19. yüzyılın ikinci yarısındaki gelişme, araştırma için ana itici gücü oluşturmuştur. İş olanakları sanayileşmeyle eş zamanlı, gelişmeye sanayileşmeyle paralel gelişirken; Ulaşım ağı, insanları Avrupa ve Kuzey Amerika'nın iç bölgelerine yönlendirmiştir. Sonuç olarak milyonlarca insan daha iyi bir yaşam için evlerini, topraklarını ve hayatlarını başka yerlere taşınmak üzere terk etmiştir. Böyle bir dönemde çalışmasını tamamlayan Ravenstein, 1885 ve 1889'da yayınlanan "Göç Kanunları" başlıklı iki makalede yedi göçmenlik kanunu belirlemiştir. (Çağlayan, 2006: 69).

1. Çoğu göçmen sadece kısa bir mesafe hareket eder. Bu kısa mesafeli göç, destinasyonda göç dalgaları yaratmaktadır. Ortaya çıkan bu göç dalgaları, daha fazla göçmeni barındırabilecek büyük yapay ve pazarlanabilir merkezlere doğru hareket etme eğilimindedir. Büyük merkezlere doğru göçün sınırlarını belirleyen, bu gelişen yapay metropollerdeki orijinal nüfusun viskozitesidir.
2. Hızla büyüyen bir kasabayı hemen çevreleyen insanların oraya taşındığı ve bıraktıkları boşlukların daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulduğu ve çekici güç [çekme faktörleri] tükenene kadar devam ettiği bir özümseme süreci vardır.
3. Absorpsiyonun tersi olan bir dağılma süreci vardır; Ravenstein'a göre göç başlı başına bir amaç olamaz, bireyler sadece yeniden yerleşmek istedikleri için hareket etmezler. Göçmenlerin amacı, kentte gelişen karlı ve pazarlanabilir emekten pay almaktır. Kentin gelirinden pay alma arzusu veya daha fazla yaşama arzusu genişleme sürecini desteklemektedir. Yeni ve hızla gelişen çalışkanlığın talep ettiği işgücü, göçle karşılanmakta ve bu nedenle gelen göç, kentsel yapay merkezler tarafından yönlendirilmektedir. Ravenstein'ın ortaya koyduğu bu süreçte görüldüğü gibi her iki süreç de gereksinimlerini göç yoluyla karşılamakta ve amaç açısından birlikte hareket etmektedir.
4. Her geçiş akışı, telafi edici bir karşı akış üretir; Ravenstein, göçün zaman içinde bir zincir halinde geliştiğini ve göç almakta olan merkezlerinde göç verdiğini belirtmektedir. Bu nedenle, her göç dalgası, itici bir etkisi olan başka bir göçe neden olur.
5. Uzun mesafeli göçmenler büyük ticaret ve sanayi merkezlerinden birine giderler.
6. Kasaba yerlileri, kırsal bölgelerden gelenlere göre daha az göçmendir; Ravenstein'a göre kentte yaşayanlar kırsal bölgede yaşayanlardan daha düşük göçme eğilimindedir. Kent'e göç, kentte yaşayan sakinleri çok fazla yerinden etmemektedir. Yine de, kırsal alanlardan

kırsal alanlara göç kırsal alanlarda yaşayan sakinleri yerinden etme, göç dalgaları yaratma ve göçü hızlandırma eğilimindedir.

7. Dişiler erkeklerden daha göçmendir; Ravenstein'in en son göçmenlik yasası cinsiyetle ilgilidir. Yasaya göre, kadınlar erkeklerden daha fazla yeniden yerleşme eğilimindedir. Ravenstein, 1889'da yayınlanan alternatif kompozisyonunda, iç ve kısa mesafeli göçlerde kadınların erkeklere göre daha fazla yerleşme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. (Ravenstein, 1885: 198).

Ravenstein'in Kanunları itibariyle odak noktasını göçmenlerin oluşturduğu kuramdan farklı olarak bir diğer kuram olan İtme-Çekme Kuramının sahibi Everett Lee Göç'ü daha kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Herhangi bir alanda nüfusun mekânsal hareketliliğine yol açan dört faktör belirlemiştir. Bunlar menşe yeri ile ilgili faktörler, varış yeri ile ilgili faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörler olarak sınıflandırılmıştır. Lee'ye göre, her yer bir dizi olumlu ve olumsuz faktöre sahiptir. Olumlu faktörler insanları kendi içinde tutan veya başka alanlardan insanları çeken koşullar iken, olumsuz faktörler onları uzaklaştırma eğilimindedir. (Lee, 1966). Bu süreçte yapı olarak toplumsal alanda itici gücü oluşturan olumsuz etkenler ile çekiciliği doğuran olumlu etkenler görece olarak fazla ve birbirlerinden farklıdır. Çünkü önermenin giriş yapısı olarak itme ve çekme faktörleri özel ve görecelidir. Böylece belirli bir konumda göçün avantaj ve dezavantajlarını belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim, ırk vb. İtici ve çekici önerme gibi demografik faktörlerin değerlendirilmesi gerçekten önemlidir. Ayrıca bir diğer önemli nokta, demografik faktörler çerçevesinde toplumsal çevrelerin ve süreçlerin içinde yer aldığı göçün belirli avantaj ve dezavantajlarının olmasının hesaplanmasıdır. Örnek vermek gerekirse, çocuklu bir aile için göç yerindeki eğitim imkânları önemliyken, çocuksuz bir aile için göç yerindeki eğitim imkânlarının durumu önemli değildir. (Çağlayan, 2006: 73).

1.3.3.Sosyo-kültürel Açıdan Göçler

Modern zamanlarda başlayan ve sanayileşme ile önemi giderek artan yeni toplumsal yapı, yerini giderek sosyal ve kültürel iki unsurdan oluşan ve birbirini etkileyen sosyal ve kültürel bir yapıya bırakmıştır. Sosyo-kültürel yapı, sosyal ve kültürel unsurların basit toplamı olarak tanımlanmaktaysa da bu genellikle yanlış bir kanıdır. Bu yapının farklı nitelik ve özellikleri vardır. "Sosyal kültürel yapı, tüm etkileşim düzlemlerinden, makro ve mikro davranışsal ve bilişsel boyutlardan ayrılamaz fikirleri ifade eder. (Dikeçligil, 1997: 647 akt. Yıldırım, 2014: 2).

Toplum ve kültürün iki alanının sosyal ve kültürel yapısı olarak muamele görmeye zorlayan unsur kültürü ifade eden sosyal bir kurumdur. Kişiyeye özel sosyal ve kültürel yapıda, bir yönü kültürel çevredir, Öte yandan, sosyal çevreye de bağlıdır. Dolayısıyla sosyal kültürel yapıda belirli kurumlara ihtiyaç vardır. Öte yandan sistem, bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak içindir. Belirlenmiş, onaylanmış ve entegre bir şekilde oynadıkları şey sürekli bir sosyal model, rol ve ilişki yapısıdır. (Fichter, 1994: 119-120 akt. Yıldırım, 2014: 2). Bu bağlamda sosyo-kültürel unsurlar çerçevesinde; nüfus, statüler, sosyal durumların kişilere attığı roller, sosyal etkileşim, ekonomik, siyasal ve toplumsal temele dayanan sosyal sınıflar, sosyal gruplar, sosyal ilişkiler ağı ve belirli olaylar karşısında bireylerin nasıl davranacaklarını belirleyen ve bazı durumlarda belirli davranışlara zorlayan sosyal norm kavramları karşımıza çıkmaktadır. (Taşcı, 2009: 186-187).

Göçte sosyal ve kültürel faktörler önemli rol oynamaktadır. Bazen aile içi çatışmalar, bağımsızlık arayışı da özellikle genç nesillerin göç etmesine neden olur. Ulaşım, televizyonun etkisi, iyi ağ iletişimi, sinema, kent odaklı eğitim ve bunun sonucunda ortaya çıkan tutum ve değerlerdeki değişim gibi gelişmiş iletişim olanakları da göçü teşvik etmektedir. (Kyaing, 2012: 4).

1.3.4. Siyasi Açıdan Göçler

Bazen siyasi faktörler de bir bölgeden diğerine göçü teşvik eden veya caydıran etkenler arasında yer almaktadır. Savaşlar, ülkeler arasında imzalanan siyasi kaynaklı anlaşmalar, terör unsuru bireylerin göç etmesinde etkili olan siyasi faktörlerdendir. Dünya tarihi boyunca pek çok örneğine rastlanan siyasi faktörlerden kaynaklanan göçler çerçevesinde bireylerin ülkelerin siyasi hedefleri ve uygulamaları ile çatışmaları da göç durumuna sebebiyet vermiştir. Avrupa ülkelerinin birçoğunda görülen “politik göçmenler”, İran’ın geçmiş süreçte yaşamış olduğu rejimdeki değişiklik, SSCB dönemi sonrası ayrılan ülkelerin tekrar şekillenme durumu bu başlık için örnekler olarak verilebilmektedir. (Taşcı, 2009: 186-187). 1948'den sonra Myanmar'da kırsal kesimdeki insanların çoğu da siyasi kaynaklı güvenlik nedeniyle kentlere göç etmişlerdir. Dolayısıyla insanların siyasi arka planı, tutumları ve bireysel bakış açısı insanların göç etmesinde etkili olmuştur. (Kyaing, 2012: 4).

Kentsel alanlarda akraba ve arkadaşların varlığı, yalnızca kentsel alanlarda verilen eğitim alma isteği gibi diğer faktörler de göçten sorumlu faktörlerdir. Kültürel temasların yakınlığı, kültürel çeşitlilik, büyük canlılık, bireysel tutumlar da önemli ölçüde göç ile ilişkilidir. (Kyaing, 2012: 4). Bunlarla birlikte, doğal afetler, teknolojik gelişmeler gibi etkenler de göçe sebep olan diğer faktörler kategorisinde sınıflandırılabilirler.

1.4. Düzenli ve Düzensiz Göç Olgusu

Bireylerin, çeşitli zorunlu sebeplerle vatanlarından ayrılma durumlarının doğması veya daha refah bir yaşama ulaşma arzusu gibi bireysel sebeplerle yer değiştirmeleri, göç olgusunun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kavramın açıklanması bağlamında özellikle 19. ve 20. Yy. boyunca pek çok teori ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Ancak günümüzde pek çok sebeple ortaya çıkan göç dalgaları neticesinde güncel teorilerin üretilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. (Develi, 2017: 1344). Günümüz şartlarında özellikle ekonomik ve finansal anlamda küreselleşme ile iletişim-ulaşım araçlarındaki gelişmeler doğrultusunda bireylerin, göç hareketlerinin daha da yoğunluk kazandığı görülmektedir. (Sayın ve diğerleri, 2016: 5). Küresel düzeyde gerçekleştirilen bu göçlerin düzenli ve düzensiz olmak üzere iki gruba ayrılarak incelendiğini söylemek mümkündür. Adından da anlaşılacağı üzere, yasal yollar aracılığıyla bir yerden bir yere göçü temsil eden kavram yasal/düzenli göç olarak adlandırılmaktadır. Düzenli göç ülkeye giriş çıkışta yasalara uymayı kapsadığı gibi, aynı zamanda göçmenin kendisine verilen süre dâhilinde o ülkede bulunabileceği durumları da kapsamaktadır. (Akıncı, Gedik ve Nergiz, 2015: 63).

Düzensiz göç kavramı, sadece hedef ülkeye kaçak yollarla giriş yapmanın dışında, ülkeye öncesinde yasal yollarla giriş yapmış göçmenin ülkede kalması için verilen sürenin dolmasının ardından hala o ülkede bulunması, çalışması ve ülkeyi terk etmemesi durumlarını da kapsamaktadır. Düzensiz göç, göç sürecini daha karışık bir duruma getiren ve günümüz dünyasının gündemini değiştiren bir konudur. Göçmenler tarafından hedef ülke konumunda görülen gelişmiş ülkeler, (AB ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi.) genellikle beyin göçü ve işçi göçü dışındaki hareketliliklerin önüne geçmek açısından bazı politikalar uygulama yoluna gitmişlerdir. Bu doğrultuda sınır güvenliklerindeki denetlemenin sıklaştırılması, yasal gerekliliklerin arttırılması ve zorlaştırılması, ülkeye yasa dışı giriş yaptığı tespit edilen göçmenler için gerekli yasal düzenlemelerin uygulanması gibi politikalarla gerek düzenli gerekse düzensiz göçmenlerin ülkeye giriş-çıkışları engellenmeye ve azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde ülkelerinden çeşitli sebeplerle göç etmek isteyen göçmenlerin yasal yollarla göç etmeleri oldukça zor bir hal almakta ve yasa dışı göç yollarını tercih edenlerin sayısı artmaktadır. Düzensiz göç yollarının tercih edilmesinde en büyük pay ise göçmen kaçakçılara ayrılmaktadır. (Dursun Akıncı, 2020: 5).

Gerek düzenli gerekse düzensiz süreçlerden oluşan uluslararası göç, arz talep dengesi ve küresel ekonomide denge yaratma çabaları bağlamında ele alınabilmektedir. Göçmenlerin göç ettikleri coğrafyalarda kurdukları sosyo-ekonomik ilişkilerin, bize sosyal yapıların kendilerini yeniden inşa ettiklerini ve göçü belirli bir süre içinde absorbe ettiğini

göstermektedir. Bu durumda uluslararası göçün, zorunlu bir süreç görünümünün dışında, göç eden birey ve göç edilen yer bağlamında karşılıklı ihtiyaçların ve arayışların ortaya çıktığı bir durum olduğu da söz konusu olmaktadır. (Kolukırcık, 2014: 40).

1.5.Düzensiz Göçlerin Toplumsal Etkileri

Tarihsel süreç boyunca göç ile sosyal ve mekânsal yapı arasında daima süregelen bir ilişki görülmüştür. Literatürde göç olgusu, nüfusun mekânsal akışı olarak tartışılmaya başlansa da günümüz akademik literatürü, göçün etki ve sonuçları düşünüldüğünde, nüfusun mekânsal akışının daha fazla anlamı olduğu konusunda benzer fikirler taşımaktadır. Bu bağlamda göçün kavramsal anlamı, etkisi ve sonuçları çerçevesinde değişim göstermektedir. Göçün etkisi ve sonuçları direkt olarak sosyal ve mekânsal yapıya yansımıştır. Çünkü göçmenler, kentsel yapı üzerindeki mekânsal etkilerinin yanında, geldikleri yeni yerleşim yerlerine kültürlerini de getirmekte, geldikleri yeni yerleşim yerlerinin kültürleri ile etkileşime girmekte ve yeni toplumsal yapıların oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu argümanın göçmenlerin ve geldikleri yeni yerleşim yerlerinde yaşayanların entegrasyonu açısından geçerli olduğuna şüphe yoktur. Çünkü kültürel etkileşimin bulunmadığı veya etkileşime daha az rastlanılan sosyo-mekânsal yapılarda bu argüman geçerliliğinin korunmamaktadır. (Tümtaş ve Ergün, 2016: 1355).

Göçün sosyal ve mekânsal yapılar üzerindeki etkisi, göçün nedenine göre değişmektedir. Göçmenlerin özellikle zorunlu yer değiştirme sırasında şehirlere hazırlıksız gelmeleri, yeni yerleşim yerlerinde bazı sosyoekonomik sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bunu takip eden süreç içerisinde de göçün yeni toplumsal yapı üzerinde olumlu bir etkisi olmadığı gibi, geldikleri yeni yerleşimin toplumsal yapısının da göç üzerinde olumlu bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Sosyal izolasyonun (ayrışmanın), bu gibi durumların temel etkilerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Göç ve yeni sosyal izolasyonun mekânsal tezahürü, yaşam alanlarının izolasyonudur. Yaşam alanlarını ayrıştırma süreci dâhilinde göçmenler için kendilerini güvende hissedecekleri bir ortamda yaşamak önem kazanmışken, bu güven ortamını kendi profillerine benzeyen topluluklarla oluşturmaktadırlar. Bu sebeple mekânsal bağlamda bir arada bulunma için ulus-kültür ve/veya sosyoekonomik benzerlikler oldukça etkilidir. Bu benzer profildeki bireylerin bir arada bulunmaya çalışmalarının en temel sonuçlarından biri ise şehirlerde gecekondulaşmanın ortaya çıkması olarak belirtilmektedir. Çünkü göç hareketi ile sanayileşmenin bir arada ilerlemiyor olmasının şehirler için göçü sürpriz bir olgu olarak hazırladığı öne sürülmektedir. Bu sürprizin en temel sonucu da işsizlik ve barınak sorunlarının yol açtığı yoksulluk durumunun mekânsal anlamda

gecekonduşma/ çarpık kentleşme olarak ortaya çıkmasıdır. (Tümtaş ve Ergün, 2016: 1353). Bir göçmen için istihdama katılamamak çoğu zaman belirsiz bir gelecek, sosyal etkileşimlerden soyutlanma ve kendilerini gerçekleştirememeleri anlamına gelmektedir. Bu durum sonucunda, toplumsal düzeyde olası kırılmalar ve çatışmalar görülebilmektedir. Oysaki istihdama katılabilmek, mültecilerin sosyal ağlar geliştirmelerini, dil öğrenmelerini ve finansal bağımsızlık kazanmalarını sağlamaktadır. (Aygül, 2018: 206).

Göçün toplumsal yapıya etkileri bağlamında ortaya atılan bir diğer konuda göç eden bireylerin toplumsal yapıları temelinde meydana gelen değişikliklerdir. Günümüzde pek çok Avrupa ülkesinde renkleri, giysileri, müzikleri ve kültürleri birbirinden farklı milyonlarca göçmen yaşamaktadır. Kimliklerini kaybetmemek adına farklılıklarını her fırsatta gösteren ve bu konuda istikrarlı olmaya çalışan göçmenler, ne kadar direnseler de ikili bir kimliğe sahip olduklarının veya olmaya başladıklarının farkına henüz varamamış oldukları çoğu zaman kaçınılmaz bir gerçek olmakla birlikte onların artık melez bir kimliğe sahip oldukları da kaçınılmazdır. (Cengiz, 2010: 188). Bu ikili kimlik durumunu Amin Maalouf, “Çivisi Çıkmış Dünya” adlı kitabında şu şekilde anlatmaktadır:

“Yabancı ülkeye göç eden birinin, öncelikle kendi ülkesinden göçtüğü unutuluyor genelde. Sıradan bir ayrıntı değil bu, göçmen gerçekten iki kişidir, kendini de öyle görür. İki farklı topluma aittir ve her iki toplumda aynı statüye sahip değildir. Örneğin, sürüldüğü kentte, alt düzeyde bir görevde çalışmaya boyun eğen diplomalı biri, anayurdunda saygın bir kişi olabilir. Kuzey şantiyelerinde çekine çekine, hep yere baka baka konuşan Faslı bir işçi, yakınlarının arasına döndüğünde gururla kendi dilini kullanabildiğinde, özgüvenli hareketlerle, yüksek sesle konuşan, tatlı dilli bir hikâyeciyeye dönüşebilir.” (Maalouf, 2016: 179).

1.6. Bir Göç Coğrafyası Olarak Akdeniz

Akdeniz, tarih boyunca farklı kültürler ve dillerde pek çok farklı isimle tanımlanmıştır. Batı kültürüne ait kaynaklarda “karaların ortasındaki deniz” anlamına gelen *Mare Mediterraneum* ve *Mare Internum* (İç deniz) gibi adlandırmaların yer aldığı görülürken, Arapça kaynaklarda da bu anlamı çağrıştıran *Bahr’ül mutavassıt* ve *el-Bahrü’l-dâhili* gibi isimler aldığı bilinmektedir. Yine geçmişten bugüne Müslüman topluluklar ve çevresinde kurulmuş devletler tarafından Bahr’ür Roma (Roma Denizi), Bahrü’l Endelüs, Bahrü’l-Mağrip, Bahrü’l İskenderiye, Bahrü’ş-Şam, Bahrü’l Konstantiniyye gibi çoğaltılabilecek pek çok isimle karşılaşılmaktadır. (Kefeli, 1998: 181).

Coğrafi özellik açısından, pek çok kültür tarafından adlandırıldığı üzere karalar ortasında ve karalar tarafından sıkıştırılmış bir deniz olarak tanımlanabilmektedir. Jeologlara göre, Cebelitarık Boğazından Hint yarımadasına kadar uzanan ve üçüncü dönem kıvrımlanma

ve kırılma bölgesinin bir kısmını oluşturmaktadır. Bu kırılma ve kıvrılma sonucu meydana gelmiş Akdeniz dağları, deniz havzaları ile kesilmesine rağmen bir bütün olan Akdeniz'i meydana getirmektedir. Bahsedilen durum Braudel'e göre düzenli örgütlenmiş köprüler olarak tanımlanmaktadır. "II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I" adlı kitabında bu köprülerden şu şekilde bahsetmektedir: "Bir köprü Sicilya ve Tunus'u birleştirmiştir; bir diğeri, İspanya ile Fas arasında yer alan Betika köprüsüdür; bir Ege köprüsü de Yunanistan'dan Anadolu'ya uzanmıştır. (Braudel, 2019: 50). Yani buradan hareketle Braudel'in de tanımlamasına göre Akdeniz bir bütündür ki (bazı istisnalar bulunsa da)¹ mevcut dağlar da "iskelet" i oluşturmaktadır. Bahsi geçen dağlar; Alpler, Pireneler, Apeninler, Dinar Alpleri, Kafkaslar, Anadolu Dağları, Atlas Dağları, İspanyol Sıradağları olarak yer almaktadır. Bu açıdan da Akdeniz'in bağlarıyla, zeytinlikleriyle ve kentleşmiş köyleriyle yayılmış ünüyle birlikte yalnızca bir manzaradan ibaret olmayıp, sarp ve yüksek dağlarıyla da nam salmış bir bölge olduğundan bahsetmek oldukça doğru bir nokta olmaktadır. Nitekim genel anlamda yumuşak geçen iklim, burada oldukça sert ve karlıdır. Öyle ki çalışma içerisinde bahsedilen Afrikalı Leo adlı eserde Afrikalı Leo kışın bu bölgeden geçerken, iklimin sertliği ve havanın soğukluğu sebebiyle eşyalarından, mallarından olmuştur. (Braudel, 2019: 52).

Yüzyıllardır pek çok kültüre, topluluğa, mekâna, dine ve daha birçok olguya ev sahipliği yapmış olan Akdeniz, sadece bir bölgeye verilen ad olmaktan ziyade, Braudel'in tanımıyla;

"Nedir bu Akdeniz? Bin bir şeyin hepsi birden. Bir manzara değil, sayısız manzaralar. Bir deniz değil, birbirini izleyen birçok deniz. Bir uygarlık değil, birbiri üzerine yığılmış birçok uygarlık. Akdeniz'de gezen, Lübnan'da Roma dünyasını, Sardinya adasında tarih öncesini, Sicilya'da Yunan kentlerini, İspanya'da Arap varlığını, Yugoslavya'da Türk İslam'ını bulur." (Braudel, 2013: 10).

Braudel'in oluşturduğu bu Akdeniz tanımı elbette ki Akdeniz'in çok eskiye dayanan bir yol kavşağı olmasına dayanmaktadır. Binyıllardır başta insan toplulukları olmak üzere, yük hayvanları, arabalar, gemiler, fikirler ve pek çok farklı din Akdeniz'den geçmiştir. Hatta özünün Akdeniz'e dayandığını düşündüğümüz pek çok bitkinin bile bu coğrafyaya deniz aşırı yerlerden geldiği düşünülmektedir. (Braudel, 2013: 10). Tüm bu şeylere ev sahipliği yaparken bir kavşak görevi gören Akdeniz, tarih boyunca farklı coğrafyalardan da insanları içinde barındırmış ve zıtlıkların kaynaştığı, özgün bir paydada bulunduğu bir sistem olarak yerini almıştır.

Farklı kültürler ve farklı devletlerin etrafında yer aldığı, bir ucu Cebelitarık boğazına uzanırken bir ucu Şam kıyılarına varan Akdeniz, geçmişten bugüne birçok

¹ Cebelitarık Boğazı, Narouze Eşiği, Rhone Koridoru ve Ege ve Karadeniz' e uzanan boğazlar.

medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bir yandan medeniyetlerin taşıma aracı olarak gördükleri denize ve öte yandan dağlara ve ovalara sahip zenginliklerle dolu bölge, ilk çağlardan itibaren Akdeniz medeniyetlerinin var olmasıyla sonuçlanmıştır. (Kefeli, 1998: 181). Anadolu ve Mısır civarındaki Eski uygarlıklara uzanan tarihi boyunca, ev sahipliği yapmış olduğu pek çok farklı kültür tarafından bir yandan Roma ve Güney Avrupa'ya kadar uzanırken, bir yandan da Hint kıyılarına kadar uzanmaktadır. (Ulken, 1997: akt. Kefeli, 1998: 181).

İlk dini oluşumların ortaya çıkması, siyasal anlamda örgütlenmelerin meydana gelmesi, bu örgütlenmelerin devlet oluşumlarına kadar ilerlemesi ve hatta devletlerarasında meydana gelen ilk savaşların pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Akdeniz coğrafyasında meydana gelmiş olmasından dolayı, "İlklerin Coğrafyası" tanımlaması yapmak mümkün olmaktadır. (Pekşen, 2017: 20). Pek çok ilke kaynaklık etmekle birlikte medeniyetlere ev sahipliği yaptığı gerçeğiyle birlikte Akdeniz gerek dolaylı gerekse doğrudan tarihi oldukça eskilere dayanan Mezopotamya, Anadolu ve Mısır medeniyetlerinin oluşumunda da önemli bir etki göstermiştir.

Bir havza olarak tanımlanan Akdeniz'de, beşerî, tarihi ya da coğrafya alanında çalışma yapanların özellikle Akdeniz havzasının iki özelliğinden etkilendiğini söylemek mümkündür. Yerleşme yapısı bağlamında coğrafi mekân özelliği bunlardan ilkinin oluşturmaktadır. Burada bahsedilen coğrafi mekân özellikle iç denizin varlığı ve bu iç deniz etrafındaki karaların iç içe geçmiş olması durumudur. Kara ve denizlerdeki bu iç içe geçmişlik vasıtasıyla Akdeniz'deki hareketliliğin ortaya çıkmasında kolaylıklar doğurduğu söz konusudur. Diğer önemli özellikte Akdeniz'in bulunduğu enlemler bakımından sahip olduğu, insan yaşamı için oldukça uygun bir iklim olan "Akdeniz İklimidir". Coğrafi açıdan sahip olduğu mekân ve yaşama elverişli iklimi sebebiyle Akdeniz'i konu alan çalışmalarda Akdeniz'in özgün yapısı özellikle vurgulanan konular arasında yer almaktadır. (Tekeli, 2018: 12).

Tarihsel süreç boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Akdeniz, edebi eserlerde de pek çok kişi için ilham kaynağı olmuştur. Ancak edebi alanda ilham kaynağı olmasının aksine siyasi ve sosyal alanda oldukça karmaşık bir süreç geçirmiştir. Birçok ülkenin sıcak çatışmalarının merkezi olmuştur. Bu durumdan hareketle de yöre insanının karakteristik yapısı mücadele etmeyi seven, hayata bakış açısı anlamında ihtiras sahibi ve ufku geniş olarak tanımlanmış ve Mitlere dayanan dünyadan bugüne değin hep bu özellikleri taşımıştır. (Kefeli, 1998: 182).

Akdeniz, içerisinde çeşitli ve özgün dinamikler barındırması sebebiyle geçmişten günümüze dünya politikası bağlamında oldukça önemli bir etki yaratma potansiyelindedir.

Pek çok doğal kaynak rezervine ve ülkeler açısından önem taşıyan ticaret geçiş yollarına sahip olması, hem devletler bağlamında bir rekabet ortaya çıkarmakta hem de küresel güçlerin bölgeye olan ilgisini arttırmakta ve onları bir güç mücadelesine doğru çekmektedir. Bu faktörlere ilaveten, 2010 yılında başlayan Arap baharının beraberinde getirdiği ve Suriye, Libya ve Mısır gibi ülkelerin istikrarsızlaşma süreci sonrasında ortaya çıkardığı güç boşluğu, ABD ve Rusya gibi küresel çapta etkin ülkelerin bölge üzerinde etki alanlarını arttırmak istemelerine sebep olmuştur. Başarısız rejimlerin bölge ülkelerinde ortaya çıkmasının ardından, farklı dinamikler sebebiyle vuku bulan bölgesel istikrarsızlıklar, insani kriz durumlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Başta milyonlarca göç veren Suriye olmak üzere, ülke çapında düzen sağlayamayan pek çok devletin toplumlara, yaşadıkları bu güvensiz ortamı terk etmek durumunda kalmışlardır. (Şahin ve Diğerleri, 2020: 93).

2001 ve 2003 yıllarında Afganistan ve Irak'a yönelik müdahaleler sonrasında, 2011 yılında Suriye'deki iç savaşın başlaması Akdeniz bölgesinde yeni bir göç dalgasına sebep olmuştur. Bu huzursuz savaş ortamından kaçmak isteyen milyonlarca Suriyeli, Akdeniz üzerinden kendilerine yeni bir hayat kurabilecekleri ülkelere doğru yola çıkmışlardır. (Şahin ve Diğerleri, 2020: 9).

Akdeniz'de Avrupa'ya giderken öldürülen göçmenler, insan kaçakçılarının kurbanları ve önemli mülteci riski, güvenlik kavramını insan merkezli bir değerlendirmeye doğru itiyor olsa da uluslararası göç politikası ulusal güvenliği ilk sıraya koymaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası küreselleşme çağında, göçmenlerin ev sahibi ulus devletlerin güvenliğini tehdit eden bir konu olarak görülmesi durumu ana akım bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ulus devlet güvenlik merkezli bakış açısı, sınır güvenliğinin güçlendirilmesi, göçmenlerin sınır dışı edilmesi ve temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması gibi unsurlara odaklanmaktadır. Göçmenlerin Batı'ya çatışma getiren bireyler olarak görüldüğü bilinmekle birlikte; ulusal güvenliğin insan güvenliğinin üstünde bir koruma olduğu da bilinen gerçekler arasında yer almaktadır. (Şimşek ve İçduygu, 2017: 6).

Uluslararası göç politikalarının ülkeden ülkeye değiştiği bilinmekle birlikte, değişmeyen ana unsurun ulus-devletin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel kurumlarının sürekliliğini sağlamak olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu çerçevede ulus devletlerin, arz-talep veya itme-çekme faktörleri bağlamında kurulan piyasa ilişkileri doğrultusunda uluslararası göç hareketleriyle karşı karşıya kaldığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Ancak bu göç politikalarının temelinde gelen göçün niceliğini ve niteliğini kontrol etmek yer alırken, ulus devletlerin kendilerini korumaları açısından bu kontrol durumu bir ön koşul olarak yer almaktadır. Bazen ulusal çıkarlar bu yönde göçmenlerin

gelişimi daha çok teşvik edilirken, bazen de ulusal çıkarlara dayalı olarak göçün gelişimini engellemeye yönelik güçlü bir girişim söz konusudur. Bir ülkenin göç tarihi, bu çerçevede şekillenen ve zamanla değişecek olan farklı göç politikası uygulamalarıyla şekillenmektedir. (Şimşek ve İçduygu, 2017: 7). Bu bağlamda gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde yaşanan bu insan hareketliliği ve göç sorunu, göç konusu ile farklı alanlarda da karşılaşılabileceği gerçeğini doğurmuştur. Bu alanlardan birini, çalışmanın amacı doğrultusunda edebiyat alanı oluşturmaktadır. Akdeniz coğrafyasında yaşanan göç sorunsalını ve Akdeniz'deki insan hareketliliğini anlamak üzere edebi metinler üzerinden analiz yapmak bu bağlamda önem taşımaktadır.

1.7. Akdeniz Kültürlerinde Göç Edebiyatı

Edebi metinlerin günümüzde sosyal ve siyasal içerikli pek çok konuya ışık tuttuğu bilinmektedir. Bu alanlara ışık tutarken edebi metinleri, araştırma nesnesi olarak kullanan çalışmaların, bu veri kaynaklarını, neden bu kaynaklardan bahsettiğini, çalışmanın sınırlılıklarını ve verilerle ilgili açıklama bekleyen alana nasıl yardımcı olacağı gibi birtakım özellikleri belirtilmelidir. Öte yandan, edebi metinlerin veri nesnelere ve farklı toplumsal bilgi kaynakları olarak kullanılamayacağını iddia eden bazı yaklaşımların varlığı da eleştirel ve somut temellerinin söz konusu olması bu konu üzerindeki tartışmaları çeşitlendirebilmektedir. Sosyal bilginin farklı kaynakları nelerdir, bu kaynaklar alana hangi yollarla ve hangi koşullarda nasıl katkıda bulunur veya tam tersine hangi alanların dışlanması gerektiği ve ne gibi sınırlamalara sahip oldukları önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte edebi metinlerin sınıfsal ayrımlar, çalışma hayatı gibi toplumsal konularla sık sık yan yana geldiğini söylemek mümkündür. Bütün bunlar ve daha fazlası ile edebiyatın farklı disiplinlerin bir araya getirilebildiği, iş hayatında ve sınıf tartışmalarında katkılarına başvurulabilecek bir alan olarak meşruiyetini kazandığından bahsedilebilmektedir. Bu gelişmeler henüz sınırlı düzeyde olmakla birlikte bu çalışmaların nasıl yürütüleceği gibi önemli bir soruyu da gündeme getirmelidir. (Hacısalıhoğlu, 2020: 231-33).

Romanların toplumsal değişimdeki çatışmaları ve etkileri sunmadaki tarihsel başarısı göz önüne alındığında, sınıf, çalışma hayatı, sosyal meseleler ve sosyal politika ile ilgili birçok sorunun cevabı edebi metinlerde bulunabilir. Toplumsal yapıların dönüşümü esnasında yaşanan farklı paradoksları yansıtan pek çok edebî metnin varlığından da söz edilebilmektedir. Bu amaçla edebi metinler aracılığıyla, araştırmacının çalışma alanına bağlı olarak gerçeği en iyi yansıtan metinler için bir çerçeve çizmek mümkündür. Bu konuda sosyal analiz bağlamında roman türünün sıklıkla tercih edilen popüler bir nesne olduğu

gözlemlenmektedir. Bu durumun nedeni olarak da insanlık tarihini yansıtmaya açısından romanların oldukça önemli bir yere sahip olduğu gösterilebilmektedir. Bu insanlık tarihini yansıtmaya durumu da özellikle yazarın toplumsal gerçekliği ne derece analiz edebildiği ile yakından ilişki bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. (Şeker ve Özcan, 2021: 80-81).

Yazının en üretken ve verimli kaynaklarının oluşumunda toplumsal değişimler öneminden bahsetmek birlikte yazarlar, toplumda gördükleri bu değişim ve dönüşüm ekseninde kendi görüşlerini de koyarak toplumu sorgulama yoluna gitmektedirler. Okur da kimi zaman kendine göre yanıtlar bulup eserdeki karakterle özdeşleşirken, kimi zaman da yadsımaktadır. Kendi köyünde, kentinde veya ülkesinde yaşadığı sorunlarla zaruri olarak ya da daha iyi koşullara sahip olma hayaliyle hayatını ve dünyasını değiştirmek için yollara koyulan, göçün bir parçası haline gelen bireylerin yaşam öyküsü de toplumsal olaylar çerçevesinde her dönem için yazarlara kaynak olmuştur. (Demiral, 2012: 45).

Toplumları etkileyen ve yaşamın olağan akışı üzerinde etkisi olan her olay gibi göç olgusu da zaman içerisinde edebiyat alanı içerisinde kendisine yer bulmuştur. Göç olgusu geniş bir yelpazede düşünüldüğünde, göçlerin; göçmenler, göçmenleri uğurlayanlar ve göçmenleri kabul edenler olmak üzere sınıflandırıldığı üç farklı boyutu olduğundan ve bireylerin göçü hangi tarafta bulduklarına bağlı olarak bu boyutlardan biri şeklinde algıladıklarından söz edilebilmektedir. Göçe dâhil olmuş bireylerin yaşamışlıkları, hayat tecrübeleri ve gerçeklikleri doğrultusunda da göçe dair anılar hayatlarına ışık tutmaya devam etmektedir. Daha sonra ise bu anıların aktarımının devreye girdiğini söylemek mümkündür. Bu anılar ve aktarımları ise genel anlamda sanat, özel anlamda ise edebiyat aracılığıyla kalıcılığını sağlamıştır. Böylelikle göç olgusu, hayatı boyunca göçe tanıklık etmemiş veya göçü yaşamamış bireylerin belleklerinde kendisine yer bulabilmektedir. (Karaca, 2012: 23).

Dil konusundaki engeller ve bu engellerden kaynaklı iletişim sorunu, kimlik krizi, kültürel parçalanma, sosyal uyum sorunları, entegrasyon eksikliği, çaresizlik ya da yabancılaşma gibi temalar göçe yönelik edebi ürünlerde sıklıkla karşılaşılan temalar olarak karşılaşılmaktadır. Tüm bu aşılmaz sorunlar nedeniyle, göçmenler bir dışlanma duygusunu sürdürme eğilimine girmektedirler. Özellikle yabancı göçmenlerin yerleşik toplumsal düzen ile çatışma içerisine girdiği ve belirli bir kargaşa nedeniyle isyan ve dışlanma duygusuna kapıldığı, kendisini dış dünyanın etkilerine kapalı tutarak öz değerlerine dönmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Bu tavır ile göçmenin yaşam alanına uyumsuzluğunu ve bütünleşik olmaması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum kimi zaman sadece dış göçler için değil iç göçler için de benzer bir konunun ortaya çıkması şeklinde gözlemlenmektedir. Göç olgusunu ele alan romanlarda da genellikle olgunun olumsuz yönleri ele alınmış ve göçün

tahakküm ve sömürü ilişkileri nedeniyle olumlu yönlerinin gelişemediği gibi daha çok bireyler tarafından yıkıcı bir olgu olarak algılandığı söylenebilmektedir. Bu durumun bir nedeni olarak göçü ele alan romanlar kapsamında aktarılan olaylardaki kişilerin, göçü ilk deneyimleyen kuşak olması sebebiyle daha sert karşılaşmalara ve korunma güdüsünün daha etkin olduğu durumlara tanıklık etmelerinin olması öne sürülmektedir. Ancak göç, farklı kültürlerin bir araya geldiği bir kültür sentezi ve katılıkların aşıldığı bir olgu olarak da edebi eserler içerisinde yer alabilmektedir. (Arslan, 2017: 60-61).

Edebiyatta sıklıkla karşılaşılan konulardan biri olan göç, hem tarihsel ve sosyolojik önemi bağlamında hem de insanlığın kültürel tarihinin bir parçası olarak yerini korumaktadır. Tarihsel süreç boyunca edebiyatta pek çok örneğine rastlanan göç olgusu gerek İthaka Kralı Odysseus'un eve dönüş sürecinin anlatıldığı "Odysseia"da gerekse vatanlarını açlık ve kuraklık gibi sebeplerle terk etmek zorunda kalan Uygurlardan söz edilen "Göç Destanı"nda görüldüğü üzere pek çok kültürün yazınsal örneklerinde okuyucu karşısına çıkmaktadır. İlerleyen süreç içerisinde Orta çağ batı edebiyatı içerisinde macera arayışıyla çıkılan yollar ve bu yollardan başarıyla dönmesi gereken şövalyeler göç edebiyatının diğer bir örneği konumundadır. Bununla birlikte Haçlı Seferleri, fetih ve işgaller sonrası ortaya çıkan göç durumları ve uzak diyarlara duyulan özlem kaynaklı yollara düşmüş kişiler de göç alanında edebiyatta yer edinmişlerdir. Bu ve bunun gibi pek çok örnekle birlikte İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda ortaya çıkan işgücü göçü ve yakın zamanda önemli bir sorun olarak varlığını göstermekte olan mülteci sorunu da edebi eserlerde göç yazınında yer bulmaktadır. (Erpenbeck, 2015 akt; Yücedağ, 2019: 13,14).

Göç Edebiyatına dayalı eserlerde pek çok olgunun varlığından söz edilebilmektedir. Başta kendi kimliğini bulmak ve kimliğe dayalı kabiliyetleri kanıtlamak sebebiyle gerçekleştirilmiş göçleri konu alan öz kimliğe kavuşma olgusu, göç eden bireylerin öz vatanlarına duydukları özlemi içeren vatan sevgisi olgusu, göçmen bireyler arasında yeniden doğuş, kurtuluş ve yeni bir başlangıç duygularını barındıran özgürlük olgusu, göç edenlerin doğup büyüdüğü toprakları, çocukluklarının geçtiği anıları, mutlu ve acı günleri içeren özlem olgusu, göçün getirdiği acılar, sıkıntılar ve zorluklar, göç ile gelen ayrılıklar ve göç sonrasında bireyin içine düştüğü yalnızlık olgusu, göçün geri dönüşü olmayan ebedi bir ayrılık olduğu düşünüldüğünde göçmen bireyin doğup büyüdüğü topraklar ile göç ettiği topraklar arasında yaşadığı ikilemden kaynaklanan göç ve vatan arasında kalma olgusu ve göç sonrası terk edilmiş ve sahihsiz kalmış yerler ile yalnızlık ve hüznün temaları göç edebiyatının temel konuları arasında yer almaktadır. (Kahraman ve Güneş, 2015: 529).

Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları tarafından çevrelenen Akdeniz, körfezler, boğazlar, adalar ve alt denizlerle çevrelenen büyük bir iç denizdir. Büyük bir iç deniz olması sebebiyle kıyılarını 29 ülke ile paylaşmaktadır. Marsilya'dan Barselona'ya, Atina'dan Malta'ya, Mersin'den Antalya'ya, Malaga'dan Tel Aviv'e pek çok şehrin kıyısı Akdeniz'e bağlanmaktadır. Çok çeşitli kültürlerle ve dillere ev sahipliği yapmış ve hala daha yapmakta olan Akdeniz, birçok roman, hikâye, şiir ve destana konu olmuştur. Mekânsal bağlamda coğrafyaları birbirine bağlayan ve transit geçiş güzergâhı olma görevini üstlenen Akdeniz için göç ve göçmene dayalı konularda oldukça sık kullanılan konular arasında yer almaktadır. Akdeniz'in üç kıtayı birbirine bağladığı düşünüldüğünde, edebiyat yazını açısından çok zengin bir kültürün ortaya çıktığını söylemek mümkün olmaktadır. Akdeniz'e kıyı ülkeler düşünüldüğünde, Arapça, Latince, Sicilya dili, İtalyanca, Fransızca, Maltaca, İngilizce ve Türkçe gibi pek çok farklı dilde eserler ortaya koyulmuştur.

Göçü ilk elden deneyimleyen birçok yazar, göçmenlerin sesi olmak istercesine yazmış ve karşılaştıkları yaşam koşullarını duyurmayı amaçlamışlardır. Bu sebeple, göçmen edebiyatına dayalı edebi eserlerin merkezinde göçmenler ve karşılaştıkları pek çok sorun yer almaktadır. Bunlardan; dil kaynaklı sorunlar, ayırım ve ırkçılık, çalışma koşullarındaki olumsuzluklar, sosyal yaşam içerisinde karşı karşıya kalınan sorunlar, toplumsal çatışma ve hak ihlali gibi birçoğu alt başlık olarak verilebilmektedir. Göçü şahsen yaşamış veya uzaktan deneyimlemiş yazarlar da esas olarak bir mesaj verme ve dikkat çekici bir eser ortaya koyma amacı doğrultusunda konu hakkında sanatsal ve kurgusal öğelere odaklanmak yerine yaşayan bu tarihsel gerçeklik durumunu direkt aktarmayı benimsemişlerdir. Bu durumun sonucunda ise sosyolojik ve tarihsel gerçeklik durumunun edebi gerçeklik durumuna dönüştüğü gözlemlenmiştir. Konuyla ilgili oluşturulan bu edebi eserlerin temel taşlarını, göç eden bireyin hareketlilik boyunca karşı karşıya kaldığı çatışmalar süreci oluşturmuştur. (Çavuş, 2020: 164-165).

1.7.1. Fransa: Beur Edebiyatı

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Afrika'dan Avrupa'ya doğru çok sayıda göç hareketi başlamıştır. Fransa tarafından sömürülen Fas, Cezayir ve Tunuslu birinci nesil göçebe olarak adlandırılabilen ve okuma yazma eğitimi dahi almamış göçmenlerin büyük çoğunluğu yaşamlarından memnun olmayarak Fransa'nın ekonomik olarak daha alt katmanda görülen birçok mahallesine göç etmişlerdir. Ancak barınma ve altyapı eksikliği; çevresel etmenlerle birlikte gürültü ve görüntü kirliliği; istihdam konusundaki yetersizlik,

destek eksikliği, ırklar arasında yaşanan ayrımcılık durumu, kültürel uyum sorunları ve çatışmalar, toplumun temelinde meydana gelen bozulma, dil ve kültürel engeller gibi büyük zorluklarla karşılaşılması gibi adaptasyon sorunları sebebiyle oldukça sıkıntılı bir biçimde yaşamak zorunda kalmışlardır. Tüm bu sorunlara ek olarak memleket özlemi içerisinde bulunmaları ve gitmek ile kalmak arasında yaşadıkları çelişki neticesinde yaşadıklarını duygu ve his dünyalarının dışı vurumu şeklinde ortaya koymalarıyla birlikte “Beur Yazını” ortaya çıkmıştır. (Tilbe ve Topaloğlu, 2020: 345).

20. yy’ın yarısından itibaren zaten Fransız tarihinde bir çalışma alanına sahip olan göç kavramı, özellikle 1980’lerde bir çıkış yakalamıştır. Bu tarihten önce göçmenlik sorunları esas olarak ekonomik bir perspektiften ele alınırken, 1980’lerden sonra, göç konusundaki siyasi tartışmalarda yeni dinamikler ortaya çıkmıştır. Ekonomik ilişkilerin yanı sıra göç, kültürel anlamda çoğulculuk durumu, çok kültürlülük, ulusal kimlik ve ulus inşası ile ilgili konuların ele alındığı önemli bir siyasi konu haline gelmiş ve bununla birlikte süregelen tartışmalarda Beur kimliği, toplumsal uyumun tehdit altında görüldüğü kültürel anlamda azınlıkları içeren tartışmaları anlamada temel bir kavram haline gelmiştir. (Benraouane, 2003: 90-91 akt. Gökgez, 2017: 18).

Bahsi geçen 1980’li yıllarda Fransız edebiyatı çerçevesinde ilk kez ele alınan toplumsal ve kültürel çeşitlilik, farklı ırkların ve kültürlerin bir arada olması, bireyde meydana gelen değişim ve yerinden edilme gibi temalar ekseninde deneyimli yazarlardan oluşmuş Beur edebiyatının temelleri atılmıştır. Deneyimli yazarlardan biri olarak adlandırılan ve önemli bir Beur yazarı olan Azouz Begag, yazmış olduğu bir otobiyografi içerisinde başlık kısımlarında Arapça isim ve kelimeler (Fransız metinlerinin içerisindeki) kullanarak Arap kültürüne ve kimliğine dair bir atıfta bulunmuştur. Sözü geçen yazarın ilk otobiyografi örneğinde, “Chaaba” kelimesini kullanmasından dolayı kültürel anlamda bir aitlik durumuna gönderme yaptığından bahsedilmektedir. Beur yazarlarından bir başkası olan Mehdi Charef’de iddia edildiği gibi okulların, göç etmiş bireylerce cumhuriyete uyum sağlayabilecekleri bir kurum olmasından ziyade, göçmenlerin asimilasyonuna yönelik gerçekleştirilen tutum ve davranışların yasal olarak uygulandığı bir hapisane şeklinde tanımlama yapmıştır. Bir diğer yazar olan Farida Belghoul, Kuzey Afrika’dan göç etmiş kadınların hem kendi kökenlerinden kaynaklanan baskıdan hem de temeli sömürme üzerine kurulan ev sahibi toplumun arasında kaldığı ikilem durumundan bahsetmektedir. (Gökgez, 2017: 22-23).

Genel anlamda Beur edebiyatına konu olmuş bireyler, çift kültürlülük teriminin yansıtılması açısından önem taşımaktadırlar. Farklı bir kültürün baskın olduğu Kuzey Afrika topraklarından, Fransız sisteminin ve şehir hayatının içerisine atılmalarıyla kazandıkları yeni

değerler ile birlikte bu yeni toplumun ve kültürün temelini benimsemek zorunda kalmışlardır. İlk göç eden nesilden sonra Fransa toprakları içerisinde doğan çocuklar ise en baştan Fransız vatandaşlığına sahip olmakla birlikte hükümet tarafından da uyrukları Fransız olarak kabul görmektedir. Ancak buna rağmen Fransız toplumu tarafından yabancı olarak görüldükleri durumların varlığından bahsetmek de mümkündür. Beur edebiyatına dâhil pek çok yazar da bu çerçevede Fransız milliyetçiliğini reddederek kendilerini bir Fransız olarak görmediklerini ancak geldikleri topraklara ait olmadıklarını da hissettirmişlerdir. Bu sebeple Beur edebiyatı eserleri içerisinde genellikle yazarların kendilerini tanımlama ve benliklerini ortaya koymakla meşgul oldukları melez bir kimliğin hüküm sürdüğü anlatılar görülmüştür. (Gökgöz, 2017: 24).

En genel anlamıyla 1980'lerden bugüne dek süre gelen bu edebiyat türünde, Fransız toplumu içerisinde yaşamakta olan göç etmiş Arapların sıkıntı ve zorluklarına değinilmiş, özellikle Arap-Fransız kültürü arasında kalmaları sonucu melez bir kimliğe sahip olmaları ya da ciddi bir kimliksizlik sorunu ile karşı karşıya kalmaları konusu ele alınmıştır. (Gökgöz, 2017: 31).

1.7.2. Mehcer Edebiyatı

Zengin bir geçmişe sahip olan Arap edebiyatı, kendi içerisinde farklı adlandırmalarla kollara ayrılmış ve ayrıldığı kolların her birinin edebiyata farklı etkisi olmuştur. Bu edebiyat türlerinden biri de Mehcer edebiyatıdır. 19. ve 20. Yüzyıllarda çeşitli sebeplerle Ortadoğu'yu terk ederek Kuzey-Güney Amerika'ya doğru göç etmiş yazarlar tarafından oluşturulmuş olan Mehcer edebiyatı, genellikle vatan özlemi içerisinde yazılan eserlerden dolayı Gurbet ve Göç edebiyatı olarak da bilinmektedir. Göç ettikleri farklı yerlerde, gazete ve dergilerin etrafında toplanmışlar ve eğitime odaklanmışlardır. Dergi ve gazetelere ek olarak dile ve edebiyatın geneline ağırlık vererek bir arada olmayı ve vatan özlemi çekmeyi vurgulamışlardır. (Gemi, 2018: 449-450).

Arap edebiyatı ve Arap toplumu için Mehcer edebiyatının istisnasız bir iz bıraktığını söylemek mümkün olmaktadır. Mehcer edebiyatına dayalı eserler analiz edildiğinde, Arap edebiyatından farklı bir tutum izlendiği görülmüş, bahsi geçen bu edebiyat türüne konu yazarların eserlerinde genellikle memleket özlemi konusu baskın olarak gözlemlenmiştir. Eserlerde hüznün ve melankolinin hâkim olduğu bir yaşam tarzı görülmekle birlikte dine ve din adamlarına karşı tutumlar ve psikanaliz de bulunmaktadır. (Gemi, 2018: 442).

Özgürlüklerinden mahrum bırakılmış olan Arap-Ortadoğulu yazarlar, "Yeni Dünya" olarak adlandırdıkları göç sonrası yeni yaşamlarında büyük umutları da yanlarında

taşımışlardır. Önceleri farklı bir toplum içerisinde dil ve kültür engeli sebebiyle pek çok sıkıntıyla karşı karşıya kalmış olsalar da daha sonra buldukları kültürün edebiyatını benimsemişler ve kendi edebiyatları olan Arap edebiyatına bir yenilik getirerek eserler ortaya koymuşlardır. (Gökgöz, 2017: 125).

Eserlerini çoğunlukla batı kültürünün etkisi altında kalarak vermiş olan bu ekolün yazarları genellikle vatan özlemi, insan sevgisi, melankoli, hüznün, umut-umutsuzluk gibi temaları işlemiş ve Ortadoğu'dan Amerika kıtasına doğru gerçekleştirilen göç kapsamında çalışma içerisinde aktarılmıştır. Özellikle gurbete giden Arap göçmenlerin duygu ve his dünyalarının yansıtıldığı bir alan olması, göç ve göçmenliğe dair olguların bir edebi çerçevede ele alınması ve gerçekleştirilen göçün Akdeniz üzerinden transit göç çerçevesinde sağlanması bağlamında önem taşımaktadır.

1.7.3. İtalyan Edebiyatı ve Göç

İtalya'nın kültürler bağlamında oldukça karmaşık bir tarihe sahip olduğu bilinmektedir. Yüzyıllar boyunca farklı halkların, çeşitli geleneklerin, dinlerin ve dillerin kesiştiği bir ülke olmuş ve çok çeşitli göçlere tanıklık etmiştir. Geçmişten bugüne; Helenik, Kelt, Germen, İskandinav, Slav, Arap ve Balkan halklarından pek çoğu bu önemli ve tekrarlanan göçler içerisinde yerini almıştır.

Pek çok Akdeniz ülkesinde olduğu gibi İtalya 1970'lerden sonra göç veren ülke durumundan, göçe konu olan (göç alan) ülke durumuna geçmiş ve özellikle 1980'lerden sonra göç alma konusunda bir artış yaşanmıştır. Kimi zaman göçmenler için hedef ülke konumundayken, kimi zaman da Avrupa'nın daha Kuzeyine göç etmek isteyen göçmenler tarafından transit ülke şeklinde görülmektedir. (Purkis ve Güngör, 2015: 2).

Geçmişten günümüze bu denli bir göç akışıyla karşı karşıya kalan İtalyan edebiyatı içinde renkli bir durumun olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Göçe uzun yıllardır tanık olan ülke içerisindeki kültürlerin melezleştiği durumlar sonucunda; Cezayirli, Somalili, Hintli, Senegalli İtalyanlar gibi yazarlar ortaya çıkmıştır. Bu duruma örnek yazarlardan birisi Pap Khouma'dır. 1957 yılında Senegal'de doğup 1984'te İtalya, Milano'ya göç eden yazar, göç ve sonrasında karşılaşılan durum ve sorunlara örnek teşkil edebilecek eserler vermiştir. İtalyanca yazmış olduğu eserlerinden "Ben, fil satıcısı" adlı otobiyografi türündeki eserinde Senegal'den İtalya'ya göç ettikten sonra yaşamını sürdürmek ve geçimini sağlayabilmek için küçük filleri satmış olduğu hayat hikâyesini anlatmıştır. Ayrıca bu eser içerisinde İtalyanlara yaptığı satış sonucunda, onlar tarafından reddedilişini ve bu durumun ona hissettirdiklerini de

aktarmıştır. Bir diğer eseri olan “Biz Siyah İtalyanlar” da yaşadığı topraklar içerisinde siyahilerin yaşadığı ayrımcılık ve ırkçılık konularına değinmektedir. (Durante, 2016).

Başka bir örnek olarak Cezayir kökenli İtalyan bir yazar olan Amara Lakhous verilebilmektedir. Özellikle “Piazza Vittorio’da Bir Asansör İçerisinde Medeniyetler Çatışması” adlı romanında bir binada yaşayan farklı kültürler ve medeniyetlerden insanların işlenen bir cinayet sonrası yaşadıklarını konu alarak genel anlamda Roma’da uzun süredir ikamet etmekte olanlarla yeni gelmiş olan göçmenlerin bir arada yaşamasından kaynaklı ortaya çıkan günlük zorluklara değinirken, daha detaya inildiğinde; Roma’nın farklı etnikten insanlara sahip bu mahallesi üzerinden göç sonrası bir arada yaşayan toplumlarla ilgili kültürel ve sosyal geçişleriyle, uluslararası göçlerin İtalyan toplumu bağlamındaki geniş kapsamlı etkilerini araştırmayı amaçlamıştır. (Durante, 2016).

Igiaba Scego’ da İtalya’da Somalili bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, İtalyan edebiyatında göç yazınında önemli bir yere sahip yazarlardan biridir. “Babil’in Ötesinde” adlı eserinde savaş sonrası zorlu yaşamı anlatırken, “Evim Benim Olduğum Yerdir” adlı otobiyografik eserinde bir darbe sonrası başka bir ülkeye sürgüne zorlandığı günlerden, göç sonrası ten renginden dolayı karşılaştığı ırkçı ve ayrımcı tavırlardan, Somali ve Roma arasındaki fark ve benzerliklerden bahsetmiştir. Önemli atfedilen ve tanık olduğu göçe ilişkin tecrübelerine yer verdiği eserlerinden bir diğeri ise “Adua” dır. Bu ve bunun gibi örneği verilebilecek daha birçok yazar İtalyan edebiyatında hem göçe tanıklık etmiş olmaları hem de göçü eserlerinde işlemiş olmaları sebebiyle önem teşkil etmektedir. Hindistan’da doğup İtalya’da yaşamını sürdüren Laila Wadia, Hintli bir baba ve İtalyan bir anneni çocuğu olan Gabriella Kuruvilla, Somalili bir baba ve İtalyan bir annenin kızı olan Cristina Ali Farah ve daha birçoğu bu konu içerisinde yer almaktadır. (Durante, 2016).

1.7.4. Malta Edebiyatında Göç

Malta edebiyatında 19. yüzyıl itibariyle belirli temalardan bahsetmek söz konusu olmuştur. Bu dönemde göze çarpan önemli temaların başında göç ve Müslümanlık gelmektedir. Malta’nın 19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar dışa göç veren bir durum içerisinde bulunması bu durumun en önemli etkeni olarak görülmektedir. Ekonomik olarak daha yüksek getiri sağlayabilecek ülkeler yerine, kısıtlı ve zayıf olarak nitelendirilebilecek Kuzey Afrika ülkelerine tercih edilmiş olan bu göçlerin, Malta’dan ayrılan göçmenlerin eve daha kolay bir dönüş sağlayabilecekleri ve dil ve geleneklerdeki benzerlikler nedeniyle tercih edildiği düşünülmektedir. (Cassola, 2000: 27 akt. Yüçetürk Kurtulmuş, 2021: 806). Malta tarihindeki bu göçlerin, uzun süreli olması sebebiyle Malta Edebiyatında önem teşkil ettikleri göz ardı

edilemez bir durum olmuştur. Bahsedilen tarihlerde göç temasının ağır basan bir tema olması sebebiyle dönemin önemli yazarları, memleket özlemi, aile hasreti, başka ülkede karşılaşılan sorunlar gibi konulara eserlerinde sık sık yer vermişlerdir. (Yüctürk Kurtulmuş, 2021: 806).

Göç edebiyatı çerçevesinde eser veren Maltalı yazarlardan biri olan Giovanni Antonio Vassalo, hem göçü deneyimlemesi dolayısıyla hem de bu durumu eserlerine aktarması sebebiyle önem teşkil etmektedir. 1844 yılında İskenderiye'ye göç etmiş ancak buraya adapte olamamasından dolayı bir yıl sonra tekrar ülkesine geri dönmüştür. Bu bir yıllık süreçte deneyimlediği olguları yazdığı şiirlere konu etmiştir. Bu olgular genellikle hüznün, melankoli, arkadaş ve aile özlemi ile birlikte kilise olgusu şeklinde eserlerde yer bulmuştur. (Cassola, 2000: 37, 39, 40 akt. Yüctürk Kurtulmuş, 2021: 807).

Malta Edebiyatı kapsamında göç olgusunu deneyimlemiş olan yazarlardan bir diğeri de Richard Taylor'dır. Gençlik yıllarında Malta'dan ayrılarak Akdeniz bölgesi etrafında göçe konu olan yazar, özellikle bir eserinde (Il-haja u il-vinturi ta Giahhan) geride kalanlara özlem ve yaşadığı yerde sızlanma durumundan bahsetmek yerine, göç ettiği bu yeni yerde bir yabancıyla aşk yaşamaktan bahsetmiş ve memlekete özlem ile ilgili hiçbir tasvirde bulunmamıştır. Bu sebeple de göç edebiyatı açısından nadir görülen bir eser niteliğinde değerlendirilmektedir. (Cassola, 2000: 43 akt. Yüctürk Kurtulmuş, 2021: 808). Aynı yazarın yine göçe dair verdiği eserlerde, göçün kader sonucu gelişen bir olgu olmadığından, siyasal kararlar çerçevesinde gelişen durumlardan dolayı meydana geldiğinden bahsederken, kölelikle benzer bir anlam taşıdığından da söz etmiştir. (Cassola, 2000: 46-47 akt. Yüctürk Kurtulmuş, 2021: 808).

Göç ve göçmen edebiyatı bağlamında Dwardu Cachia da Malta edebiyatına katkı sağlayan yazarlardan olmuştur. Göçü doğrudan deneyimlememiş olan yazar, eserlerinde sıklıkla göçün neden olduğu problemlere değinmiştir. (Cassola, 2000: 47 akt. Yüctürk Kurtulmuş, 2021: 808). Bununla birlikte 19. yy. yazarlarının ardından 20. yüzyılda da göç konusuna değinen yazarlar olmuştur. Artık göçlerin Malta yakınlarında tercih edildiği durumların aksine gelişmiş ülkelerin revaçta olduğu durumların ortaya çıkmasıyla, edebiyata daha farklı bir etkisinin de olduğu gözlemlenmiştir. Eserlerde bireyin yaşadığı toplum ile ilgili bağımsızlık destanları yerine, kişinin kendisini bu toplumdaki ayırdığı ve ait olduğu kültürün dogmalarından kurtarmaya çalıştığı durumlar gözlemlenmiştir. (Cassola, 2000: 141 akt. Yüctürk Kurtulmuş, 2021: 813).

20. yüzyıl yazarlarından Alfred Sant ve Frans Sammut da bahsi geçen konuya benzer şekilde bireyin yaşadığı toplum içerisindeki kimlik bunalımı sonucunda tek çarenin göçte olduğu görüşü üzerine eserler vermişlerdir. (Cassola, 2000: 142-143, 145-147 akt. Yüctürk

Kurtulmuş, 2021: 814). Ayrıca yine bu yüzyıl içerisinde edebi eserlerdeki farklılığın, daha önce bahsedilen gelişmiş ülkelere yapılan büyük göçler sonucunda bu yeni yerdeki edebi kültüre olan özentilikle bir ilişkisi olduğu yönünde görüşlerin bulunmasının aksine, Akdeniz kültürüne sahip bu Maltalıların, zamanla kendi kültürlerinden biri olarak gördükleri İtalyan ve Yunan kültürlerinden izler taşıdıkları görülmektedir. (Yüçetürk Kurtulmuş, 2021: 816-817).

1.7.5. Tunus Edebiyatında Göç

Tunus Edebiyatında eserlerde göç konusunun 1980'li yılların başında, kırdan kente göç, işsizlik, geleneksel aile yapısındaki bozulmalar ve Avrupa'ya gerçekleştirilen göçler bağlamında işlendiği görülmektedir. (Gökgöz, 2019: 84). Özellikle öne çıkan yazarlardan biri olan Hasan Nasr, *Dehâlizü'l-Leyl* (1977) adlı romanıyla Tunus edebiyatı ve göç edebiyatı bağlamında önemli bir eser ortaya koymuştur. Bu romanda göçle birlikte dayanışma konularının derin tahlilini yaparken, *Hubzu'l-Ard* (1985) adlı romanında yaşadığı yerdeki tüm zorluklara rağmen göç etmek yerine buradaki yaşama sıkı sıkıya tutunmayı konu etmiştir. (Komisyon, 1993: 144-146 akt Gökgöz, 2019: 88). Ayrıca *Dâru'l-Bâşâ* adlı romanında bir karakterin çocukluk yılları sonrasında annesinden koparılmasını ve duygusal anlamda dışlanmış hissettiği baba evinden ayrılıp dünyayı dolaştığı endişe dolu bir yaşamın varlığından bahsetmektedir. Karakterin daha sonra tekrar evine dönme kararı aldığından ve bu eve geri dönüş yolunda çocukluğunu ve anılarını hatırladığı bir yolculuk sürecinden bahsedilmektedir. (Gökgöz, 2019: 88).

Hasan Nasr ile birlikte toplumsal romanın temsilcilerinden Abdu'l-Mecîd 'Atiyye, Muhsin b. Diyâf, Muhiddîn b. Halîfe, 'Umer b. Sâlim gibi daha pek çok yazarın Tunus edebiyatında göç kapsamında katkısı olduğu bilinmektedir. Bahsi geçen yazarların, politik sorunları, toplum içerisinde gruplaşmalar sonucu çıkan çatışmaları, eğitilmiş kişilerin toplum ve iktidar içerisindeki yerleri ile birlikte göçe dair yaşanan ve yaşanması muhtemel daha birçok sorunu eserlerinde ele aldıkları görülmektedir. (Komisyon, 1993: 33-34 akt. Gökgöz, 2019: 90).

1.8. Temalar, Sınırlar, Anlatılar

1.8.1. Geçmişe Özlem ve Hatırlama Biçimleri

Göçmenler, diğer insanlardan farklı olarak içlerinde daha fazla olumsuz duygu barındırma eğiliminde olabilmektedirler. Olumsuz duygular içerisinde en belirgin olan ise bireyin bulunduğu bölgeden ayrılık anında yaşadığı duyguları yansıtan hüzdür. Gerek

zorunlu sebeplerden gerekse gönüllü sebeplerden göçe zorlanmış bireyler daha güvenli ve huzurlu bir bölgeye göç etmenin mutluluğunu yaşıyor olsalar da hüznün de bu durumun kaçınılmaz bir parçası haline gelmektedir. Belirli alışkanlıklar doğrultusunda ortaya çıkan yaşanmışlıklar, bireyin benliğini oluşturmakla birlikte, dünyayı algılaması bağlamında da kişiyi şekillendirmektedir. Bu sebeple de özellikle göç eden bireylerin bu duygu durumundan kaçması oldukça zor bir hale gelmektedir. Çoğunlukla göç ettiği bölgeye bavulu ve yaşamsal eşyaları yanında yaşanmışlıkları, deneyimleri ve geçmişi de beraberinde yük olarak taşımaktadır. (Yurdakul ve Dönmez, 2020: 71).

Göç ettikleri yerde yeni baştan bir yaşam kurma çabasıyla birlikte göçmenler, eski yaşamından kalan anıları ve deneyimleri yeni yaşamı içerisinde ortak bir payda da toplamak amacı içerisinde olabilmektedirler. Belki bu sebepten ötürü eski yaşamlarına ait çağrışımlar yapacak dünyalar yaratmaya çalışmaktadırlar. Kendi kültürlerine ait mahalle isimleri ve benzer yerden gelen göçmenlerle yakın yerlerde toplanmak bu konuya örnek olarak verilebilmektedir. Benzer dilleri konuşan ve ortak bir geçmişe sahip olan göçmen grupları, bu birlikte hareket etme ve belirli yerlerde toplanmaları sonrasında kendilerini güvende hissettikleri ve geçmişe ait anıları yeni kurdukları dünyalarında yaşama arzusu gerçek hayattan esinlenen pek çok romanda ortaya konmaktadır. (Yurdakul ve Dönmez, 2020: 72).

Aleksi Kazancakis'in yazdığı "Zorba" adlı roman 1930'larda geçmekle birlikte kitap içerisinde ismi hiç belirtilmemiş Yunan asıllı genç bir İngiliz yazarın ağzından anlatılmaktadır. Yaşadığı hayattan oldukça sıkılan ve yeni bir hayat yelken açmak isteyen bir İngiliz yazar, Girit adasına göç eder ve buraya yaşamaya karar verir. Burada Yunan Aleksi Zorba ile tanışır ve onunla yaşadığı anılarla birlikte yaşamla ilgili pek çok derin düşünceye dair Zorba'dan öğrendiklerini burada okuyucuya aktarır. Bir gönüllü göç örneğinin görüldüğü bu kitapta her ne kadar ortada zorlayıcı bir etken olmasa da yazar uzaklara ve anılara duyduğu özlemi de yazdığı mektupla anlatmaktadır:

«Tren gelip düdüğünü öttürdü; biz uyanıyormuş gibi silkindik ve el sıkıştık. Ellerin umutsuzca sarılışını, ayrılmak istemeyen on zavallı parmağı nasıl unutabilirim? Kızlardan birinin benzi solmuştu, öteki hem gülüyor hem de titriyordu, «O zaman sana şunları söylediğimi hatırlıyorum: 'Yunanistan. Anayurdumuz. Görev... Nedir bütün bunların anlamı. Asıl gerçek burada işte.' Ve sen de şöyle karşılık vermiştin: 'Yunanistan. Anayurdumuz. Görev. Bunlar hiçbir şey demek değil. Yine de bizler, bu hiçlik adına, seve seve yok olmaya koşarız.'» (Kazancakis, 2020: 143).

Jenny Erpenbeck'in "Gidiyor, Gitti, Gitmiş" isimli romanı da göç ve göçmenlere yönelik olarak yazılmış eserlerden biridir. Özellikle göç meselesini ve kaçak mültecilerin dramını konu alan kitap, Afrika kıtasından Avrupa gelmiş göçmen grupların, entelektüel bir

Batılı olan Profesör Richard'ın gözünden anlatmakla birlikte yakın tarihte sürekli olarak karşımıza çıkan ancak neredeyse görünmez bir bedene bürünmüş göçmenlerin sadece siyasi bir vaka olmaktan ziyade, her birinin kendine özgü bir hayat hikâyesi olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu emekli Profesör, tesadüfen ülkesinde yaşayan bir grup göçmenin açlık grevi yaptığını haberlerde izlemesinin ardından göçmen ve mülteci sorunlarını araştırmaya başlamış ve onları anlayabilmek adına bir dizi soru hazırlamıştır. Bu insanlar kimdi? Anadilleri neydi? Nereden gelmişlerdi? Kökenleri, dinleri, aileleri, yetiştikleri ortamları ve bu ortamı niye terk ettikleri gibi pek çok soru durumu anlamak açısından Profesör tarafından hazırlanmıştı. Bu sorulara bulduğu yanıtlar ile biraz da olsa bu insanların durumları hakkında fikir sahibi olan Richard, göçmen adı altında kimliksizleştirilen bu insanların aslında herkesle aynı haklara sahip olması gereken bireyler olduğu kanısını yavaş yavaş zihninde oturtmaya başlamaktadır.²

“Richard'ın Seneca'dan okuduğu gibi: Kendini sürekli, kölem dediğin insanın seninle aynı kökenden olduğunu, senin gibi aynı gökyüzünü gördüğünde sevindiğini, senin gibi nefes aldığını, yaşadığını ve öldüğünü düşünmeye zorla. Seneca, Platon'da şunları okumuş: Kökü kölelere dayanmayan tek bir kral ve kökü krallara dayanmayan tek bir köle bile yoktur. Sadece zamanın akışı bütün bunları birbirine karıştırmış ve kader hepsini defalarca tersine çevirmiştir.” (Erpenbeck, 2018.)

Bir bireyin zihnini şekillendiren, oluşumunda etkili olan şey, bireyin geçmişten o güne kadar yaşadıkları ve edindiği tecrübeleridir. Bu geçmiş yaşantılar her ne kadar iyi ya da kötü olursa olsun bir göçmen için unutulması oldukça güç anılar bütünü olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle geçmişini unutmak ya da bu geçmişi silmeye çalışma o göçmen için yok olmakla aynı anlama gelebilmektedir çoğu zaman. Bu sebeptendir ki; geçmişi özlemek, bırakılan topraklara geri dönmeyi arzulamak, kendini aramak ve kendi varlığını sürdürmeye çalışmak kaçınılmaz bir olgudur. (Yurdakul ve Dönmez, 2020: 76).

Göç ve göçmen konulu edebi eserlerin büyük bir çoğunluğunda geçmişe duyulan özlem ve geri dönme arzusu ve özlem kaynaklı yalnızlık temaları sıklıkla işlenmektedir. Gerek yaşanmış ve gerçeğe dayalı eserlerde, gerekse tamamen kurgu kaynaklı eserlerde göçmenler için her zaman geçmişe özlem, kendiyle bağlarını diri tutmak manasına gelmektedir. Jenny Erpenbeck'in “Gidiyor, Gitti, Gitmiş” isimli romanında göç etmiş roman kahramanının ait olduğunu düşündüğü yerlere karşı özlemi şu şekilde eserde yer bulmuştur:

“Ait olduğum yerleri özliyorum.

Tümüyle tek başımayım

² <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/hepimiz-multeciyiz-40908698>

Beni yalnız tanrı yargılayabilir.” (Erpenbeck, 2018: 204).

Bir göçmen açısından, göç ettiği coğrafyada karşısına çıkan ayrımlardan biri dünyayı algılama biçimidir. Yanına aldığı valizi dışında bu dünyayı algılama biçimindeki farklılık da göçmenin beraberinde getirdiği bir yük olarak karşısına çıkmaktadır. Yük diye tabir edilen önceki yaşamında edindiği bütün deneyimlerle birlikte ortaya çıkan göçmenin sahip olduğu bu kültür yenedünyayı algılama biçiminin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır. Bu duruma örnek olarak, edebi eserlerin ve romanların birçoğunda kahramanların karşısına çıkan her durumda ve olayda eskiyle veya geçmişle kıyaslama durumu oldukça yaygın bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu kıyaslama durumu ile birlikte geçmişin aleyhine durumlar ortaya çıksa da geçmişin pozitif yanlarıyla kıyaslanan yenedünyaya bir eleştiri durumu da çoğu zaman kendini gösterebilmektedir. (Yurdakul ve Dönmez, 2020: 74).

W.G.Seбалd’ın “Göçmenler” adlı romanında buradaki duruma örnek bir durum söz konusudur. Dört öyküden oluşan kitabın ilk bölümünde çocukluk çağlarında bahçıvanlık yapmakta olan Dr. Henry Selwin’in ülkesini terk etmek zorunda kaldığı ve vardığı ülkenin koşullarına alışamayan yaşlı bir adama dönüşümünü anlatmaktadır. Hikâyede göçle ilgili pek çok anıyı okuyucuya aktarmakla birlikte, yeni kurulan yaşam içerisinde hep geriye bakma, eskiyi anma durumları sıklıkla yer bulmaktadır.

1.8.2. Dayanışma ve Örgütlenme

Göçmen ağları ve bu ağlar aracılığıyla ortaya çıkan dayanışma, göç sürecine daha önceden dâhil olmuş bireylerin, kendilerinden sonra gelecek olan göçmen bireylere yol gösterici olarak tanımlanabilecekleri bir süreci kapsamaktadır. Abadan Unat’a göre göçmenlerin oluşturmuş oldukları bu ağ; menşе ülke ile hedef ülkede öncü göçmenler ve sonra gelenlerin etnik köken, kültürel yakınlık, dil ve din benzerliği gibi ortak paydalarda buluştukları değerler bütünü temsil etmektedir. (Abadan-Unat, 2002: 18). Toplumun geneli için bir sosyal ağın varlığından bahsedilirken, göçmenler için de aile, akrabalık, komşuluk gibi ilişkilerin varlığından bahsetmek de kaçınılmaz bir durumdur. (Bartram vd. 2017: 206 akt. Görgün, 2017: 1323). Göçmenlerin özellikle barınma ve istihdam alanlarında sıklıkla dayanışma içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Göçmenlere iş arama ve bulma aşamalarında yardımcı olan kişilerin varlığı, onların hayatta kalması açısından önem taşımaktadır. Bu dayanışma çerçevesinde göçmen ağlarının sağladığı yarar bilinmekle birlikte emeğin gasp edilmesi veya sömürülmesi ve emeğin resmileştirilmesinin önüne geçildiği

durumların ortaya çıktığını söylemek mümkün olmaktadır. (Aygül, 2018: 206). Ancak kimi zaman yaşanan olumsuzluklara rağmen bahsedilen bu ağlar aracılığı ile kişinin yeni hayatındaki değişiklikleri ve bu değişikliklere uyum sağlama sürecinin daha aşılabilir olduğu yargısından sıklıkla bahsedilmektedir. (Görgün, 2017: 1323).

Göç ve göçmen edebiyatına dayalı eserlerde sıklıkla göze çarpan bir tema olarak göçmen ağları ve dayanışma, genellikle daha önce göç etmiş bireylerin, yeni gelenlere destek sağlamaları, barınma ve iş bulma gibi yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilecekleri şartları oluşturmada bilgi ve deneyimlerini aktarmaları şeklinde kendisini göstermektedir. Ayrıca ortak bir değere sahip göçmenlerin bu yeni yerleştikleri coğrafyada birbirlerini yalnız bırakmayarak kendilerinden gördükleri kişilerle bir arada dayanışma içerisinde olmaları da eserlerde oldukça sık karşılaşılan unsurlar olarak belirtilebilmektedir. Bu temaya örnek olarak Hasan Kanafani'nin Güneşteki Adamlar romanından bir alıntı verilebilmektedir:

“Esad yavaş sesle karşılık verdi: Bana kalırsa beni yalnızca Kuveyt'e varmak ilgilendirir. Başka şeylerle kafamı yormam. Bu yüzden Abul Khayzaran ile gidiyorum.

Mervan heyecanla bağırdı: Bende sizinle geliyorum.

Abu Kays: Bende sizinle gelmeye dayanabilir miyim dersiniz? Diye sordu. -Yaşlıyım da...

...

-Abu Kays benim kamyonunda uyuyacak. Yarın sabah erkenden gelir, otelin önünde korna çalarım.”

(Kanafani, 1986: 55-56).

1.8.3. Çatışma ve Yeniden İnşa

Bireylerin göç kararını alma süreçlerinde güvenlik ve güvensizlik durumlarının oldukça etkili rol oynadığı bilinmekle birlikte herhangi bir uzlaşmazlık ve çatışma durumunda göç kararına daha yakın oldukları da gözlemlenmektedir. (Cohen ve Sirkeci, 2015: 16). Toplumu ilgilendiren pek çok yapıdaki değişimler, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik problemler, etnik baskılar, savaş, işgal ve toplum içindeki gerilimler gibi güvensizlik durumlarını oluşturan daha birçok durum göçe sebep olan çatışma faktörlerinin doğmasına sebep olmaktadır. (Ağır, 2014: 457). Pek çok faktörle ortaya çıkan çatışma durumları göç kararının alınmasındaki etkisi sebebiyle konuyla bağlantılı olan göç ve göçmeni konu edinen eserlerin teması olarak sıklıkla yer bulmaktadır. Bununla bağlantılı olarak göçmenin, göç sonrası yeni bir hayat kurması ve bu hayatı düzene koyması bakımından yeniden inşa süreciyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Yeniden inşa süreci, göçmenin göç ettiği coğrafyada gerek barınak ve iş bulması bağlamında gerekse bu yeni coğrafyadaki toplumla kurduğu ilişki bağlamında önem taşımaktadır. Bu anlamda da çalışma kapsamı gereği

incelenen göç ve göçmene dayalı eserlerde tema olarak yeniden inşa sürecinin yaygın bir kullanımını olduğu görülmektedir.

Yeni yaşamlarına doğru giden süreç içerisinde elinde avucunda ne varsa satan göçmenlerin, kimi zaman her şeylerini kaçakçılara kaptırdıkları, küçük bir teknede kalabalık bir grup halinde göç etmeye çalıştıkları veya bir tankın içerisinde havasızlıktan can verdikleri durumlar göçün gerçekleri olarak göz önüne serilmektedir. (Cengiz, 2010: 187). Genellikle zorunlu sebeplerle bu göç yolculuğuna katılmış göçmen, yeni bir hayat kurma uğrunda, kendisine yabancı bir toplum içerisinde yeniden inşa sürecini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu süreci Amin Maalouf Afrikalı Leo adlı eserinde şu şekilde aktarmıştır: *“Zilkade ayı gelmişti. Yılın sondan bir önceki ayı. Annesinin zorlamaları, ilenmeleri ve bütün ailesini cehenneme göndermek istediği suçlamaları sonucunda Hamza da yola çıkmaya karar vermişti. Mülkünü satmadan gidecek, birkaç ay sonra tek başına dönüp nesi var, nesi yoksa satacağı. Estağfirullah için de göç zamanı gelip çatmıştı. Yanına Kur’andan ve yolda yetecek kadar yiyecekte başka ne altın ne de giyecek aldı.”* (Maalouf, 2011:85-86).

1.8.4. Çaresizlik ve Umut Arayışı

Edebi eserlerin pek çoğunda göçmenlerin duygu durumu çalışmanın önceki alt başlıklarında verildiği üzere korku, endişe, hüznün, geçmişe özlem, eve geri dönme arzusu gibi temaları içermektedir. Tüm bu olumsuz duygu durumlarına ek olarak göçmenlerin vardıkları coğrafyalarda yaşamsal faaliyetlerini sürdürmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için gittikleri ülkenin vatandaşlarından daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir. Bir iş bulmak ve para kazanmak göçmen için oldukça zorlayıcı bir durum olarak tanımlanabilmektedir. Edebi eserlerde konu bakımından göçmen bireyin göç ettiği ülke topraklarında iş arama çabası ve genellikle bu iş başvurularının olumsuz sonuçlandığı durumlar sıklıkla yer bulmaktadır. Bu durum sonucu göçmenin yaşadığı çaresizlik, aklından geçen bin bir türlü durum ve hayatını sürdürmek için para kazanması gerektiği gerçeği pek çok eserde konu edilmiştir. George Orwell’ın “Paris ve Londra’da Beş Parasız” adlı eserinde de bu konu işlenmiş, hatta konunun başkahramanı kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa’nın iki metropolünde, Paris ve Londra’da çektiği sefaleti tüm gerçekliğiyle aktaran Orwell’, Paris’in orta yerinde beş parasız kalmasıyla başlayan mücadelesini konu alır ve karşılaştığı pek çok olumsuz durumu okuyucuya tüm çıplaklığıyla aktarır. Eserde, iş bulmak için çektiği eziyetleri, umut tacirlerini, karın tokluğuna günde on beş saatten fazla çalıştığı karanlık otel mutfaklarını anlatırken, Londra’ya gitme kararı sonrası yine aynı durumlara ancak daha ağırlarına maruz kaldığı anılarını aktarmaktadır:

“Ertesi gün de iş bulamadık. Ancak üç hafta sonra talihimiz dönebildi. İki yüz frankım kira sorununu çözümlenmişti; fakat onun dışında her şey ne kadar kötü olabilirse o kadar kötü gitti. Boris ile birlikte günlerce

Paris'in altını üstüne getirdik. Kalabalıkların içinde sıkıntılı ve aç durumda, saatte iki mil yol tepiyor, yine de bir şey bulamıyorduk. Bir gün Seine ırmağının bir yakasından öteki yakasına on bir kez geçip geri döndüğümüzü hatırlıyorum. Saatlerce servis kapılarının önünde bekliyor, müdür dışarı çıkınca, kasketler elimizde, yalvarırcasına adama yaklaşıyorduk. Hep aynı yanıtı aldık. Sakat adam da istemiyorlardı, deneyimsiz adam da. Bir gün, tam işe alınıyorduk ki kıl payı kaçırıldı. Müdürle konuşurken Boris dimdik durmuştu. Bastonuna dayanmıyordu, müdür de topalladığını görmemişti. "Evet," dedi, "şarap mahzeni için iki kişi arıyoruz. Belki sizleri alırız. İçeri gelin." Sonra, Boris kıpırdadı. Oyun bitmişti. Müdür "Aaa," dedi, "topallıyormuşsunuz, malheureusement" İş bulma bürolarına adlarımızı yazdırdık; ilanlara yanıtlar verdik. Fakat her yere yaya gittiğimiz için, hızlı davranamıyorduk. Başvurduğumuz her iş, bizden yarım saat önce başkasına verilmiş oluyordu galiba. Bir kez, açık yük vagonlarında paspas yapma işine tam alınıyorduk ki, son anda bizi geri çevirip yerimize Fransız işçi aldılar. Bir kez de sirkte yardımcı isteyen bir ilan gördük. Sıraları kaldıracak, hayvanların yattığı yeri temizleyecektik. Gösteri sırasında da iki fiçinin üzerine basacaktık ve bacaklarımızın arasından bir aslan sıçrayarak geçecekti. Belirtilen vakitten bir saat önce sirke gittiğimizde, elli kişilik bir kuyruk gördük. Besbelli, aslanın insan nazarında bir çekiciliği var. Bir gün, aylarca önce başvurduğum bir iş bulma bürosundan bir petit bleu aldım. Bir İtalyan beyefendi İngilizce ders almak istiyordu. Mektupta 'Hemen geliniz.' yazılıydı. Saatte yirmi frank ödeneceğine söz veriliyordu. Boris ile ikimiz çaresizlik içindeydik. Harikulade bir şeydi ama kabul edemezdim, çünkü büroya dirsekleri delik ceketimle gitmem olacak şey değildi. Sonra, aklımıza Boris'in ceketini giyebileceğim geldi. Pantolonuma uymuyordu ama pantolon gri olduğundan biraz uzaktan flanel gibi duruyordu. Ceket o kadar büyük geldi ki, önünü iliklemeyip bir elimi cebimde tutmam gerekiyordu. Hemen fırladım. Otobüsle gideyim diye yetmiş santimi de boşuna harcadım. Büroya ulaştığımda, İtalya'nın fikrini değiştirdiğini ve Paris'ten ayrıldığını söylediler." (Orwell, 2016: 25).

1.8.5. Melez Kimlikler ve Sosyal Uyum

Günümüzde oldukça dikkat çekici kavramlardan biri olan "kimlik" kavramı, sıklıkla niteleme için kullanılan bir terimdir. Niteleme vasfı taşımakta olan bu kimlikler için en önemli olgu sınıflama biçiminde gerçekleştirdiği ayrımları ortaya koymasının durumudur. Kimlik, genel bir yargı çerçevesinde, kişinin bütün özelliklerini kapsayan, bireyin kendisi ve toplum açısından nasıl görüldüğünü açıklayan bir kavramdır. Topluma sağlanan uyumda bu kimliklere sahip bireyler tarafından oluşmaktadır. (Aşkın, 2007: 213). Bireyi ve toplumu temelinden etkileyen, günümüzün en güncel konularından biri olan kimlik kavramı, tüm dünyada etkisini her koşulda hissettirmektedir. Pek çok alanda farklı tanımlamalar ve kurgularla kendisine yer edinen kimlik kavramı, sanat ve edebiyat alanında da birçok tartışmanın odak noktası konumunda görülmektedir.

Kimlik kavramının edebi eserler içerisinde çok çeşitli şekillerde işlendiği görülmektedir. Kimi zaman göçmen bireyin göç ettiği yerle geride bıraktığı memleketi arasındaki kültür çatışmasından kaynaklı bu iki kültür arasında sıkıştığı konular işlenirken, kimi zaman da her iki kimliği de içerisinde barındırdığı ve bu iki farklı kimliğin birleşiminden oluşan yeni bir melez kimliğin varlığından söz edilmektedir. Göçmenin hem kendi öz

kimliğinden hem de göç ettiği coğrafyadan izler taşıdığı bu melez kimlik, diğer bir adıyla Hibrit kimlik ile göçmenin ne tam olarak eskiye ait ne de tamamen bu yeni yerdeki özellikleri taşıyan bir kimliğe sahip olmadığı, her ikisinden de izler taşıdığı kimlikler üstü bir anlayışın geliştirdiği gözlemlenmektedir. Göç ve göçmen edebiyatı kapsamında eserlerde çift/melez kimlik konusunun sıklıkla tema olarak ele alındığı görülmekle birlikte özellikle çalışma kapsamında ele alınan eserler arasında da bu temaya vurgu yapıldığına dair detaylar ele alınacaktır.

Sıklıkla karşılaşılan diğer bir tema olan sosyal uyum çerçevesinde kamu politikası düzeyinde formüle edilen entegre uygulama, her ülkenin tarihsel deneyimine, ekonomisine ve politikasına dayanmaktadır. Yapısal koşullar ve kamuoyu algısı gibi farklı faktörlerin etkisi altındadır. Ama daha da önemlisi, gönüllü göç veya zorunlu göç bağlamında değerlendirildiğinde bu iki farklı durumun toplumsal kabul ve devletin sağlayabileceği olanaklar çerçevesinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Çok farklı bir entegrasyon süreci gerektirebilir. Gönüllü göçe konu olan yabancılar ile zorunlu göçe konu mültecilerin vatandaş ve yabancı olarak bir arada yaşadıkları bir toplumda gerek vatandaşlar gerekse yabancı ve mültecilere karşı ayrımcılık yapmadan dengeli bir yaklaşım, eşitlikçilik ilkesi üzerinden ve değerler aracılığıyla bütünleşme sağlamak ve sosyal kabul elde etmek yürütülmesi gereken önemli bir süreçtir. Yabancılar vatandaşlığa kabul imkânı sağlanacaksa, her ülkenin kendi imkân ve şartlarına göre oluşturacağı sağlıklı bütünleşme süreci sonunda sağlanması en doğrusudur. Prosedürleri nispeten basitleştirilmiş mülteciler için de durum aynı olabilir. Aksi takdirde vatandaşlık meselesi sadece asimilasyona yol açmaz, aynı zamanda toplumda vatandaşlar, yabancılar ve mülteciler arasında ayrımcılığa ve haksız muameleye neden olurken, aynı zamanda bu durum toplumsal barış ve refah açısından da sorunlara neden olabilir. (Yıldız, 2017: 60-61).

Tek bir göçmen entegrasyonu şekli olmamasına rağmen, her ülkenin ulusal koşullarına göre farklı yöntem ve yöntemler benimsenmektedir. Düzenlemeler kapsamında iyi uygulamalar yoluyla bazı asgari unsurlar öngörülebilir. Unutulmamalıdır ki entegrasyon politikasının başarılı sonucu birçok faktöre bağlıdır; 1) Göçmen popülasyonun özelliklerine ilişkin kişisel faktörler (tarih, coğrafi demografik faktörler, ikamet süresi, nesil sayısı, Eğitim ve iş gibi sosyo-ekonomik durum, dil bilgisi gibi sosyo-kültürel özellikler) 2) Göçe konu olan topluma dair faktörler ve makro politikalar (işgücü piyasası, ücretler, çalışma koşulları, eğitim sistemi, sosyal fırsat, siyasi ortam, kamuoyu algısı vb.) 3) Göçmenlik ve entegrasyon politikası (Hunddleston vd. 2013 akt. Yıldız, 2017: 61).

Bahsedilen durumlar için verilebilecek örneklerden bir tanesi Almanya'nın yakın tarihinde karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık yarım asır öncesine dayanan Almanya'nın bir göçmen ülkesine dönüşme hikâyesi, öncelikle Alman siyasi liderlerin bu duruma uzak durmaları ile kendisini göstermiştir. Özellikle 2015 sonrası yaşanan mülteci akınının ardından, göçmen ve mültecilerin Alman vatandaşlığına sahip olmaları toplumsal anlamda değişim ve dönüşüm bağlamında entegrasyon süreci sonrasında kazanabilecekleri bir ödül olarak sunulmuştur. Bu mülteci akını sonrası 2016 yılında çıkardıkları Uyum Yasası ile zorunlu göçe mensup olmuş mülteciler için oturma süresi dikkate alınarak ülkedeki yerleşik yabancılara göre daha kolay bir şekilde fakat bütünleşme süreci kapsamında daha zor ve bazı şartlara dayanmakta olan bir süreç kurgulanmıştır. (Yıldız, 2017: 63).

Benzer süreçleri içeren bir diğer örnek; vatandaşlık anlayışını kültürel unsurlar yerine eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve laiklik gibi cumhuriyetçi anlayış temellerine dayandıran Fransa örneğinde ise, son dönemlerinde işsizlik, kimlik politikası, ırkçılık ve göçe konu olmuş bireylere karşı ayrımcılığın artmasıyla genel anlayışına ters düşen bir sürecin içerisine girdiğini söylemek mümkündür. Fransa kendisini her ne kadar vatandaşlık temellerini eşitlik ilkesine dayandıran bütünleşmiş bir toplum şeklinde nitelendirmiş olsa da, yabancılar için vatandaşlık hakkına sahip olmanın yolu Fransız toplumuna asimile olmaktan geçmektedir. (Yıldız, 2017: 63).

Tüm bu unsurlar çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, liberal yaklaşım içinde sağlıklı entegrasyon sürecinin son aşamasının en çok beklenen ve özel şartı olarak yabancı veya mülteci vatandaşlığının verilmesi düşünülebilir. Vatandaşlık, bir ülkeye ait olmaktan veya sürdürülebilir sosyal kabule sahip bir toplumun parçası olmaktan ziyade, bir değer sistemine sahip olmak ve siyasi sürece katılım yoluyla değişen toplumda bir ortak olarak düşünülmelidir. Aksi takdirde, vatandaşlık alma sürecinde siyasi katılımın kısıtlanması, bir sosyal dışlanma ve asimilasyon adımı olarak görünmektedir. Ancak bu noktada unutulmamalıdır ki vatandaşlık politikaları döngüsel değil, uzun vadeli etkileri dikkate alınarak diğer tüm yabancıların hak ve yükümlülükleri içinde kapsayıcılık ve eşitlik temelinde tasarlanmaktadır. Bu nedenle, yeni göç dalgalarına ulusal açıklık, geçmiş göç deneyimi, coğrafi konum, nüfus, sosyoekonomik koşullar, siyasi istikrar ve göç yönetimi politikaları gibi faktörleri ülkelerin entegrasyon ve vatandaşlık politikalarından bağımsız olarak düşünmemenin gerektiğini söylemek mümkün olmaktadır. Vatandaşlığı tüm yabancıların başarılı entegrasyonunun bir ödülü olarak tanımlamanın (belirli gruplar için değil, tüm yabancılar için düzenli ve belirli bir temelde) toplum sağlığına katkıda bulunacağı ve aynı

zamanda ilerleyen süreç çerçevesinde gerçekleşmesi muhtemel yeni göç akınları için çekici bir faktör haline geleceği de unutulmaması gereken durumlardan biridir. (Yıldız, 2017:64).

Şekil 1. Eserlerde Sıklıkla Rastlanan Temalar

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KULLANILAN TEKNİKLER

2.1. Araştırmanın Problemi

Geçmişten bugüne oldukça yoğun insan hareketliliğinin yaşandığı Akdeniz coğrafyasına ait kültürlerde göç, edebi eserlere ne şekilde aktarılmıştır? Bu yansımanın itici ve çekici faktörler ekseninde topluma etkileri ve ele alınan örnek eserler bağlamında değerlendirilmesi nasıl yapılmaktadır?

Alt Problemler:

Bireylerin gerek zorunlu şartlarla gerekse hayat standartlarını iyileştirmek istemesi sebebiyle gerçekleştirmiş oldukları göçler çerçevesinde sürekli bir insan hareketliliği ortaya çıkmaktadır. Everett Lee'nin belirttiği gibi bu insan hareketliliğinin yani göçün dinamikleri olarak itici ve çekici faktörler ile birlikte göçün negatif, pozitif ve tarafsız durumları karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın temel probleminin tanımlanması açısından alt problemler şu şekilde tanımlanmaktadır:

1. Bireylerin göç etmelerindeki itici ve çekici faktörler nelerdir? Bu faktörlerdeki değişim göç sürecini ne şekilde etkilemektedir?

2. Göçmen ağlarının göç sürecine etkisi nedir? Göçmenlere yarar sağlamakta mıdır?
3. Göç edilen bölgedeki tutum ve davranışlar sonucunda göçmenin maruz kaldığı durumlar nelerdir? Bu tutum ve davranışlar pozitif ise göçmeni nasıl etkilemektedir?
4. Göç sonrası, göç veren bölge ve geride kalanların hayatlarında ne gibi değişimler meydana gelmektedir?

Buradan hareketle Akdeniz’de göç olgusu ve insan hareketliliğini kapsayan bu çalışma doğrultusunda Akdeniz’de göçe yön vermiş topluluklar, durumlar, mekânlar ve olaylar edebi eserler çerçevesinde irdelenmektedir. Göç ve göçmen edebiyatı kapsamında ele alınan eserler, Akdeniz coğrafyasında göçe tanıklık etmiş bireylerin hayatını ele almış ve ele alınan bu hayatlarla göç olgusu ile insan hareketliliğinin hem birey açısından meydana getirdiği sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve siyasi boyutu hem de göç veren ve alan ülke bağlamında çıkardığı sonuçlar araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Temeli toplumsal gerçekliğe dayanmakta olan edebi metinler aracılığıyla geçmişten bugüne sınıfsal farklılıklar, çalışma yaşamı, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi pek çok konuda ürünler ortaya konulmuştur. Edebi metinler çerçevesinde her coğrafya için her ne kadar farklı sonuçlar ortaya çıksa da bu metinlerin okuyucuda hissettirdiği temel nokta ister gönüllü ister zorunlu olsun göçün bireyleri olumlu ve olumsuz sonuçları dâhilinde ortak bir paydada birleştireceği görüşüdür. Farklı alanlarda çeşitli ürünler ortaya koyan edebiyat türleri içerisinde romanlar, toplumsal gerçekliğin analizini, çoğu zaman bireylerin tarihsel süreç boyunca yaşadığı değişim ve dönüşüm üzerinden aktarmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında ele alınan Lübnanlı ve Filistinli iki farklı yazarın hem kendi tecrübeleriyle hem de çevrelerinde gerçekleşen olayları ve kişileri gözlemleyerek ortaya çıkarttıkları bu iki göç konulu roman analizi Akdeniz’de göç doğrultusunda ele alınacaktır.

Bu çalışmada Amin Maalouf’un “Afrikalı Leo” ve Hassan Kenafani’nin “Güneşteki Adamlar” romanları değerlendirilmiş, romanların sosyolojik temelini oluşturan süreçlerin toplumsal gerçeklik çerçevesinde irdelenmesi, bu gerçekliğin bireyin yaşamını ne ölçüde etkilediği konusunun romanlarda ana tema olarak değerlendirilmesi ve özellikle yazarların Akdeniz coğrafyası üzerinde doğup büyümeleri ve göç sürecine tanıklık etmeleri de her iki yazarın romanlarının tercih edilme sebebi olmuştur. Ele alınan bu eserlerle birlikte Akdeniz’de göçü hem tarihsel bağlamda hem de güncel çerçevede ele almak araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışmanın kapsamı ve sınırlılıklarının belirtilmesi bağlamında öncelikli olarak konunun hangi zaman aralığını ilgilendirdiği, hangi coğrafya içerisinde geçerli olduğu, ilgili coğrafya içerisindeki hangi kesimi incelediği, incelenen kesimin hangi yönünün çalışma açısından yarar sağladığı ve tüm bunlar doğrultusunda amacın ne olduğu gibi soruların cevaplanması gerekmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın Akdeniz kültürlerinin geçmişten bugüne tanık olduğu göç süreci ve insan hareketliliği çerçevesinde, yine Akdeniz kültürlerine ait edebi eserlerde göç ve göçmenliğe ait bulguların yansımalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Oldukça köklü bir tarihe sahip olan Akdeniz coğrafyasında yüzyıllardır göç hareketliliklerinin aktif bir şekilde gerçekleşmesi, toplumun benliğine işlediği gibi bu kültüre ait edebi eserlerde de kendisini göstermektedir. Bu açıdan çalışmanın amacı olarak, göçle iç içe geçmiş bir kültüre sahip olan Akdeniz kültürü içerisinde göç ve göçmeni konu edinen edebi eserlerin özellikle göçü tecrübe etmiş Amin Maalouf'un "Afrikalı Leo" ve Hassan Kanafani'nin "Güneşteki Adamlar" romanları özelinde değerlendirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Özellikle göçü tecrübe etmiş bu iki yazarın göç ve göçmen edebiyatı kapsamında eserler ortaya koyması, göç süreci boyunca bir göçmenin gerek duygu ve his dünyasındaki iniş ve çıkışları anlamak bağlamında gerekse yaşantılarının ne boyutta değiştiğini sorgulamak bağlamında önem taşımaktadır.

2.4. Araştırmanın Tasarımı

Bilimsel bir araştırmanın öncelikli ilgi alanı problemi ele almaktır. Araştırmanın ele alınmasında birincil rol oynayan problemin, son derece açık bir şekilde bilinmesi ve anlaşılır bir biçimde ifade edilmesi araştırma açısından önemli bir yol gösterici olmaktadır. Pek çok karmaşık süreci içinde barındıran problemler, uygulandığı bilimsel araştırmalarda genellikle "Araştırmanın amacı" şeklinde yer bulmaktadır. Bahsedilen araştırmanın amacı ile kasıt; söz konusu çalışma veya araştırmanın oluşum süreci dâhilinde araştırmacı tarafından neyin amaçlandığı veya hangi probleme çözüm olacağıdır. Temel araştırma basamakları çerçevesinde bahsedilen araştırma probleminin tanımlanmasının ardından onu hipotez, veri toplama, veri analizi ve en nihayetinde raporlama süreçleri takip etmektedir. (Akarsu, 2019: 11).

Bilimsel araştırma yöntemlerinden çalışmaya ışık tutan nitel veri analizi, tıpkı temel araştırma basamaklarının ilk halkası olan araştırma probleminin belirlenmesinde olduğu gibi üzerinde çalışılan konunun anlamını bulmak ve çalışmanın neyi temsil ettiği gibi elde edilen

bulguları hem yorumlama hem de sınıflandırma süreci olarak tanımlanabilmektedir. Temelinde yorumlayıcı bir sisteme dayanmakta olan nitel veri analizi ile söz konusu araştırma verileri öncelikle göz atma, özetleme gibi kabataslak analiz sürecinden geçerken, bu durumu bulguların sınıflandırılması, ayrıştırılması ve raporlanması gibi ayrıntılı analiz süreci takip etmektedir. Farklı analiz süreçlerini kapsayan nitel veri analizi için amaç, elde edilen verilerin tanımlanması, açık bir şekilde çalışmaya aktarılması ve farklı kaynaklardan elde edilen verileri karşılaştırarak bir paydada toplama süreci olarak kendisine yer bulmaktadır. (Creswell, 2013 akt. Çelik, Baykal, Memur, 2020: 381). Buradan hareketle nitel veri analizinin üç aşamada gerçekleştiğini söylemek mümkün olmaktadır: (i) *Verilerin sadeleştirilmesi*; araştırma doğrultusunda sağlanan verilerin konu bağlamında önemli ve gerekli kısımlarının ele alınması; (ii) *Veri gösterimi*; elde edilen veriler doğrultusunda birtakım bulguların sonucu göz önüne sermek bağlamında düzenlenmiş bir metin biçiminde oluşturulması; (iii) *Sonuç oluşturma/ Doğrulama*; araştırma verileri ile elde edilen bulguların olası yapılarının incelenmesi ile neden- sonuç ilişkisi çerçevesinde ortaya konulması ve bu verilerin elde edilen bulgular çerçevesinde test edilmesi. (Miles ve Huberman, 2016: akt. Çelik, Baykal, Memur, 2020: 381).

Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi” olarak üç şekilde sınıflandırılan nitel veri tekniklerinin kullanılması yolu ile sürece dâhil edilen olay örgüsünün gerçekçi bir şekilde ortaya çıkartılması olarak da tanımlanabilmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39 akt. Karataş, 2015: 63). Araştırma konusunu ve sorusunu bütüncül bir yaklaşım ile ele alan nitel araştırma yöntemiyle irdelenen çalışma, bireylerin olaylara yüklediği anlamlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. (Altunışık ve diğerleri, 2010: 302 akt. Karataş, 2015: 63).

Bu çalışma bağlamında yazılı belgelerin içerik taramasını ivedilikle gerçekleştirmek için kullanılan nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analiziyle, ilgili konu kapsamında değerlendirilen romanların, Akdeniz’de göçe ve bu süreçte yaşananlara ilişkin bir anlayış oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu yöntem ile konunun anlaşılması, keşfedilmesi ve ilgili konuya dair ortaya çıkan problemlerin ve belirsizliklerin giderilmesi de çalışmanın amaçları arasında bulunmaktadır. Doküman analizi yöntemine ilaveten elde edilen bulgular, tablo ve şekiller ile görselleştirilerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışma içerisindeki temaların gösterildiği şekiller; Nitel veri analizi yazılım programı MAXQDA kelime bulutu tekniği kullanılarak, veri analizi sürecinde elde edilen verilerin sadeleştirilmesi ve kodlanması yoluyla temalar oluşturulmuştur. Bahsedilen tablo ve şekiller içerisinde çalışmanın amacı doğrultusunda seçilmiş iki romanın; özne-nesne, gönderici-alıcı ve yardımcı-engelleyici unsurlarının açıklanması bağlamında Göstergebilim

Yöntemin uygulandığı, A. J. Greimas'ın geliştirmiş olduğu Eyleyensel Örnekçe Modelinden yararlanılmıştır.

2.4.1.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışma kapsamında Akdeniz kültürlerine ait göç ve göçmeni konu edinen eserler, göç ve göçmen edebiyatı bağlamında evren olarak kabul edilmiş, öncelikle bu konu hakkında genel bir tarama yapılarak Akdeniz coğrafyasından ele alınmış örnek bölgelerde konuyla ilgili bilgi verilmiştir. Bu evren içerisinde ise çalışmanın ana konusu kapsamında Amin Maalouf'un "Afrikalı Leo" ve Hasan Kanafani'nin "Güneşteki Adamlar" adlı romanlar örneklem olarak seçilmiştir. Amaçlı örnekleme çalışmanın örnekleme olarak ele alınmasıyla birlikte belirlenen problemde belirlenen niteliklere sahip kişilerin irdelendiği Ölçüt örnekleme çalışma açısından önem taşımaktadır. Buradan hareketle ele alınan eserler içerisindeki karakterlerin göçü deneyimlemek gibi ortak bir özelliği bulunmaktadır. Bu ortak özellik ile incelenen eserlerin çalışmanın problemlerini çözüme kavuşturması amaçlanmaktadır.

2.4.2.Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Veri toplama aşamasında araştırılması hedeflenen Akdeniz kültürlerinde göç ve göçmen edebiyatı hakkında bilgi içeren ve konu hakkında fikir oluşturabilecek yazılı materyallerin analizi ele alınmıştır. Özellikle Akdeniz coğrafyasından çıkmış iki roman olan Amin Maalouf'un "Afrikalı Leo" ve Hasan Kanafani'nin "Güneşteki Adamlar" adlı romanları Akdeniz'de göç ve göçmene dair çıkarımların edebi eserlere ne şekilde yandığının analizi bağlamında veri toplama aracı olarak gösterilebilmektedir.

2.4.3.Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecinde öncelikli olarak verilerin toplanması, verilerin sadeleştirilmesi, verilerin sunulması ve son olarak sonuç çıkarma aşamalarının bulunduğu durumlardan hareketle; çalışma kapsamında öncelikli olarak göç ve göçmene dair kuramsal verilerin bulunabileceği literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu literatür taraması çerçevesinde konuyla ilgili erişimi sağlanan kitap ve makaleler çalışmaya dahil edilmiştir.

Bununla birlikte konunun detaylı analizi çerçevesinde Akdeniz'e dair genel bir çerçeve çizilmiş ve Akdeniz kültürlerinde göç ve göçmen edebiyatının irdelenebilmesi için Akdeniz coğrafyasından çıkmış iki eser ele alınarak doküman analizi yöntemi çerçevesinde incelenmiş ve konuyla ilgili tüm bölümler çalışmaya yansıtılmıştır. Çalışma içerisinde betimsel analiz baskın bir şekilde görülmektedir. Betimsel analiz için öncelikli amaç, ele alınan doküman içerisinden temalar belirlemek ve bu temalarla ilişkilendirilen doğrudan alıntılarla analiz gerçekleştirmektir. Burada hem temaların kendi içinde hem de alıntılarla arasında bir bağlantı kurmak önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında ele alınan eserler incelenerek konuyla ilgili temalar belirlenmiş ve bu temalar doğrultusunda alıntılar yapılarak konuyla ilgili analizler gerçekleştirilerek çalışmanın veri analizinin betimsel analiz yoluyla gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

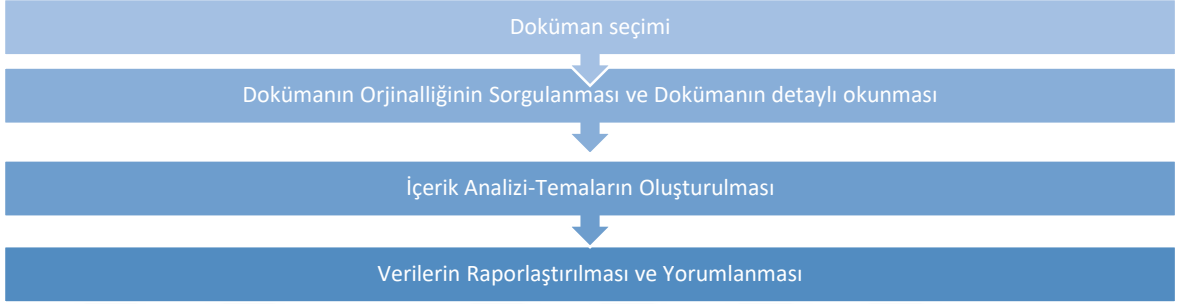
2.4.4. Doküman Analizi Yöntemi

Doküman analizi, çeşitli belgelerin incelenmesi ve değerlendirilmesi için kullanılan sistematik bir yöntemdir. Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemlerde olduğu gibi doküman analizinde de amaç; ilgili dokümandan anlamlı veriler çıkarmak, konuyla ilgili bir anlayış geliştirmek, elde edilen verilerin incelenme ve yorumlanma süreçlerinden oluşmaktadır. (Corbin ve Strauss, 2008 akt. Kıral, 2020: 4). Doküman analizinin kullanıldığı çalışmalarda, verilerin işlemsel analizinden ziyade anlamlı bağlantılar kuracak ve bazı çıkarımların yapılabileceği süreçler söz konusudur. (Can, 2017 akt. Sak vd. 2021: 237). Bu süreç, doküman analizinin odak noktalarından biri olarak kabul edilmekle birlikte çalışma konusu kapsamında en doğru veriye ulaşılabilecek şekilde tarama yapmanın ve bir veri kayıt sistemi geliştirme ihtiyacına vurgu yapmaktadır. (Gürbüz ve Şahin, 2017 akt. Sak vd., 2021:237).

Doküman analizi yöntemi için veri analizi; dokümanların seçilmesi ve dokümanlara erişim ile başlar. Çalışmanın konusuna göre doküman seçimi sınırlı olmalı ve gözden geçirilecek dokümanın tamamını veya bir kısmını tanımlamalıdır. Belgelerin orijinalliği kontrol edilmelidir. Araştırma sorusuna ve alt sorulara bağlı olarak bu yöntemin tek başına mı kullanılacağı yoksa başka veri toplama yöntemleri (örn. gözlem, görüşme) ile birlikte mi kullanılacağı kontrol edilmelidir. Bu aşamaların ardından doküman analizinin "içerik analizi" aşaması ortaya çıkmaktadır. Bunun için bazı sınıflandırmalar ve temalar meydana getirilmelidir. Bunlar çalışmanın başında veya daha sonra çalışma içerisinde oluşturulabilmektedir. Ardından kelimeler, konular, karakterler, cümleler, paragraflar, maddeler veya içerikler oluşturulmalıdır. Bunlar ilgili sınıflandırmalar (temalar) altına

yerleştirilmelidir; bundan sonra belgeden alınan veriler isteğe ve araştırma içeriğine bağlı olarak sayısallaştırılabilir veya yüzde olarak ifade edilebilmektedir. Bu aşamalardan sonra ise elde edilen verilerin rapor haline getirilmesi ve yorumlanma durumu gelmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016 akt. Kıral, 2020: 14).

Şekil 2. Doküman Analizi Süreci

2.4.5. Gösterebilimsel Yöntem

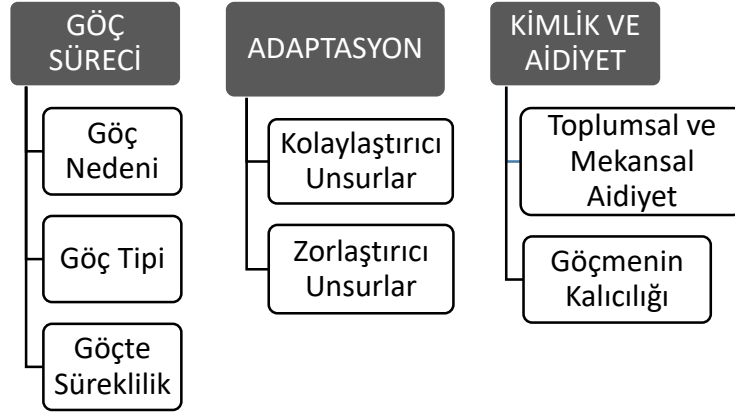
Göstergeler, kişilerarası iletişim süreçlerinin başında ana unsurlardan biri olarak gelmektedir. Gösterebilim kavramı da en genel anlamda metinlerin çözümlenmesi olarak ifade edilmektedir. Gösterebilimin genel özellikleri incelendiğinde;

- Olaylara ve olgulara farklı açılardan bakmayı mümkün kılmaktadır.
- Görünen anlamın dışındaki anlamlara değinmekte ve bunları ortaya koymaya çalışmaktadır.
 - Çözümlemesi yapılacak olan metin içerisinde ilişki kurarak pek çok anlamsal çıkarımın yapılmasına katkı sağlamaktadır.
 - Bütünün, parçalara ayrılarak çözümlenmesini mümkün kılmaktadır.
 - Ayrılan parçaların arasındaki bağı belirlemeye çalışmaktadır. (Civelek, 2020: 773).

Gösterebilimsel yöntem, görsel veya anlatsal bir söylemi ele alan bir üst yöntem olarak tanımlanabilmektedir. Bu yöntemin öncelikli yönelimlerinden birinin nesnelere görsel biçimlerle incelenmesi olduğu ve bu şekilde anlamının saptanması olduğu görüşü savunulmaktadır. (Öztoğat, 1999: 141).

2.5. Araştırma Kategorilerinin Oluşturulması

Şekil 3. Nitel Analiz Süreciyle Elde Edilen Kategoriler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“AFRİKALI LEO” VE “GÜNEŞTEKİ ADAMLAR” ROMANLARININ AKDENİZ’DE GÖÇ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

3.1. Amin Maalouf ve “Afrikalı Leo”

Arap dünyasının en etkili yazarlarından biri olarak tanımlanan Amin Maalouf, romanlarında tarihi olayları, romantik aşkı, fanteziyi ve hayal gücünü harmanlayarak olağanüstü eserler ortaya çıkarmıştır. Yine de tüm bu iyi hazırlanmış eserlerin özünde, çağdaş insanın doğasına ve durumuna ilişkin derin bir felsefi ve psikolojik araştırma unsuru yatmaktadır. Fransa'da yaşayan ve Fransızca yazan Lübnanlı bir yazar olan Maalouf, temel kimlik sorunlarını, din ve milliyet baskılarını ve Ortadoğu, Afrika ve Akdeniz dünyasındaki farklı kültürlerin ilgi ve değerlerini araştırmıştır. . Doğu ve Batı arasındaki çatışmaları sık sık araştırmıştır. Mayıs 2002'de *Le Figaro Littéraire*'de Amin Maalouf hakkında şöyle bir yazı çıkmıştır: "*Les Origines et la Culture Orientales parfaitement intgres aux gelenekler occidentales font de Maalouf un crivan francais singulier.*" (Doğu kökenleri ve batı gelenekleriyle mükemmel bir şekilde bütünleşmiş kültür, Maalouf'u eşsiz bir Fransız yazar yapıyor.) (AUB).

Lübnan'da doğup büyüyen Amin Maalouf, sosyoloji ve ekonomi alanlarında Cizvit eğitimi aldıktan sonra gazeteciliği bir aile geleneği haline getirmiştir. Beyrut'un önde gelen gazetesi *Al-Nahar* ve *Jeune Afrique* ile birlikte Cezayir, Bangladeş, Etiyopya, Hindistan, Kenya, Somali, Vietnam ve Yemen'e gitmiştir. 1976'da Anavatanını tamamen yok eden Lübnan iç savaşı patlak verdiğinde, Maalouf, karısı ve üç çocuğu o zamandan beri yaşadıkları

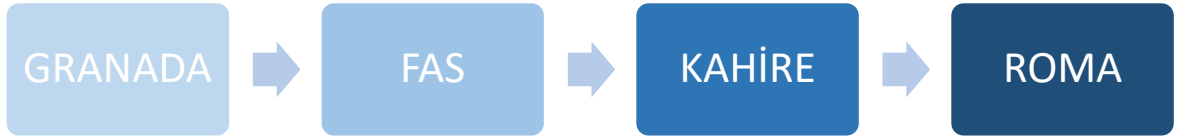
Paris'e göç etmişlerdir. Maalouf Fransa'da gazetecilik kariyerine Al-Nahar Arabe et International ve Jeune Afrique'de yazarak devam etmiş ve daha sonra burada baş editör olmuştur. Ancak ilk eseri Les Croisades Vues par les Arabes'in 1983'teki başarısıyla gazeteciliği bırakmış ve tam zamanlı olarak yazmaya başlamıştır. Les Identits Meurtires, 1996 yılında yayınlanan kurgusal olmayan bir eserde, Maalouf, kurgusunda yankılanan fikirlere odaklanmış ve analizi, insanların dini, etnik veya ırksal kimlik bayrağı altında birbirlerini öldürme nedenlerini araştırmıştır. Onun için basit bir tek dünya kimliği bugün artık geçerli değildir. İslam'ın tarihsel hoşgörüsünü teyit ederken, dinin artık bireysel veya ulusal kimlikte bir rol oynamadığı bir dünyayı dört gözle beklediğini eserlerine yansıtmıştır. Maalouf'un romanları, şaşırtıcı bir kültürel çeşitlilik dünyasında ısrarla bu din, milliyet ve kimlik sorularının peşine düşmektedir. Orta Doğu'da geçen birçok tarihi romanında, geçmiş ve gelecek arasındaki ilişki, yolculuk, eksik hacim, hafıza ve sürgün, bu romanlarda daha önceki yüzyılların kokularını ve seslerini anımsatan tekrarlayan motiflerdir. Karakterleri, zamanlarının inançları ve çevreleriyle çelişen, sık sık yerinden edilmiş hisseden kişiler şeklinde oluşturmuştur. *Nuit Blanche* ile 1993 yılında yapılan bir röportajda, sakin ve aşırı nezaketli olarak tanımlanan Maalouf, 1993 Goncourt Ödülü'nü kazanan *Le Rocher de Tanios'un* otobiyografik unsurları hakkında konuşmuş ve Lübnanlı ailesi, arkadaşları, köyü ve dağıyla ilgili anlarından ortaya çıkan otobiyografik içeriklerin kişisel olarak değil, kolektif bir anlamda alınması gerektiğini söylemiştir. Eserlerinden biri olan *Le Rocher de Tanios'da* bir sürgün olan Tanios, ailesi ve arkadaşları arasında kendini giderek daha fazla yabancı hissetmektedir. Yine bir diğer eseri olan *Afrikalı Leo'da* Leo'nun seyahatlerinde Maalouf, kendi seyahatlerini ve sürgününü aydınlatıyor gibi görünmektedir ve Kahraman, Grenada'dan ayrılırken, "Artık ailem için bir şey değildi, düşmanca ve harap olmuş geniş bir kamptan başka bir şey değildi." İfadesini kullanmıştır. Kişi yalnızca bir kültüre, bir dile, bir dine, bir ulusa değil, bir değerler sistemine de aittir. Kültürler arası diyalog en yüksek önceliğe sahiptir. Her zaman farklı kültürler arasında yollar kurmaya çalışma ihtiyacı hissettiğini de sık sık dile getiren Maalouf, insanlık vizyonunu temelde bir ve aynı zamanda tüm farklılıklara saygılı olarak görmektedir. Amin Maalouf tarafından sık sık alıntılanan bir ifade: Bir kişi Lübnan'da yaşadığında, sahip olduğu en önemli din bir arada yaşama dinidir. (AUB).

Yazarın ilk romanı olan bu kitap 1500'lü yıllarda yaşanan tarihi olayları anlatırken, Leo'nun yaşadığı dört şehir (Granada, Fas, Kahire ve Roma) olarak dört bölüme ayrılmıştır. Gezdiği yerler, bu yerlerin kültürel yapısı, tanıştığı kişiler, sevdiği, evlendiği kadınlar, üstesinden gelmek zorunda olduğu olaylar ve yapması gereken tercihler ile Afrikalı Leo asıl

adı Hasan'ın biyografisi olarak okuyucuya sunulmuştur. Hasan el-Vezzan, büyük bir tarihsel şahsiyet ki sultanların danışmanı ve elçisi, vaktiyle zengin, vaktiyle fakir bir tüccar ve bilgisiyle her zaman öne geçen bir insan. Granada'da doğmuş, El-Hamra sarayının gölgesinde büyürken, Granada'nın İspanyolların eline geçmesiyle Fas'a göç etmiştir. Önemli bir görev için dönerken korsanlar tarafından kaçırılmış ve Papa'ya sunulmuştur. Orada da Papa ona Leo ismini vermiş. Bu yüzdendir ki ona Afrikalı Leo da denmektedir. Dönemin siyasetindeki ve toplumundaki insanların yozlaşmalarına, Endülüslerin çöküşünün sebeplerine ve psikolojik olarak vefasızlıklarına bakabilme amacıyla yazılan kitap, şu anda yaşadığımız toplumda oluşmuş bazı katı batıl gelenekleri daha iyi anlayabilmek amacını da gütmektedir. Amin Maalouf, Afrikalı Leo isimli kitabında onun bu yaşam öyküsünü düşsel bir hale getirmiş ve bize 1986 yılında ilk romanını biyografi şeklinde takdim etmiştir.

“Ben, Hasan, tartıcıbaşı Muhammed'in oğlu, ben, Giovanni Leone de Medici; bir berberin sünnet ettiği, bir papanın vaftiz ettiği ben. Şimdi Afrika diye anılıyorum, ama Afrikalı değilim, Avrupalı da Arabistanlı da değilim. Bana Granadalı, Faslı, Zeyyatlı da derler ama ben hiçbir ülkeden, kentten ya da boydan değilim. Yolların oğluyum ben, ülkem kervan, yaşamımsa yolculukların en beklenmedik olanı.” (Maalouf, 2015)

Şekil 4. Ana Karakterin Hayatına Yön Veren Ülkeler

3.1.1. Granada

Ramazan ayının yaz ortalarına rastladığı bir zamanda ailesinden, köklerinden ve kültürlerine dair pek çok ayrıntıdan bahsederek kitaba başlayan Maalouf, annesi Selma, babası Muhammed, babasının bir baskında ele geçirilen Hristiyan kızını askerlerden satın alıp eve getirdiği Verda ve babasının Verda'dan olan kardeşi Meryem ile birlikte yaşamını sürdürmektedir. Zaman zaman annesi ile bu köle kadının çekişmelerine ve birbirlerinden daha iyi olduklarını kanıtlamaya çalıştıklarına tanık olmuştur. Annesinin iç savaş ve karmaşa içeren çocukluk anılarını aktarması ile devam eden kitapta, annesinin kardeşi Hali'ye söylediği bir cümle ile bir topluluğun göç sürecine hangi süreçlerden geçerek dâhil olduğuna dair küçük ipuçları vermektedir:

“Günümüzde yer alan kötülükleri, yürüyüş gününü, sonu gelmez savaşı, bölünmüş kentimizi, her gün ölen insanları düşünüyordum.” (Maalouf, 2011: 31).

Dayısı Hali'nin ise bu sözler karşılığında mevcut durumdan bahsederek ülkeyi yönetenler ve koruyanlar sebebiyle bir gün mutlaka göç edeceklerinden yakınırken sesinin titrediğinden ancak yine de duygularını gizlemeye çalıştığından bahsetmekteydi.

“Bu kent, onu yağma etmek isteyenlerce korunmakta, kendisine düşman olanlarca yönetilmekte. Çok yakında, kardeşim, denizin ötesine göçmek zorunda kalacağız.” (Maalouf, 2011: 32).

Bu sözlerinden üstünden bir zaman sonra Hasan'ın dayısı Hali, Granada'nın Kastilya tarafından kuşatılmasından önce göç etmek zorunda kaldı. Bir gün annesi, karısı, dört kızı ve hizmetçileri ile birlikte Almeria'ya doğru yola çıkmıştı. Buradan Tlemsen'e ve oradan da Fas'a yerleşmek niyetindeydi. Zira Granada'nın düşmesinden sonra yazar, anne ve babasıyla birlikte Fas'a göç etmiş ve dayısını burada bulmuştu. O zamanlarda daha küçük bir çocuk olması sebebiyle herkesin içinde bulunduğu saflığa (Anne ve babası da dâhil Granada'luların kendilerini savaştan kurtarmaya bir ordunun geleceğini ummaları olarak nitelendirilmiş.) kendisini dâhil etmemiş ancak çok sonraları bu insanların kendilerinin birileri tarafından kurtarılacaklarına inanacak kadar kör olmalarını eleştirmiş ve uzun uzun düşünmüştür. Aslında buradan hareketle insanların göç etmeyi ikinci plana attıkları, öncelik olarak gerekli güç kendilerinde olmasa bile bir umutla kurtarılacaklarını beklemeleri, insanın doğası gereği sahip olduğu ve kendini ait hissettiği yeri bırakamaması durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Granada'nın düşüş yılından bahsedilen bölümde ise durum göç etmeden ülkesinde kalanlar açısından gözler önüne serilmektedir. Ülkede Hristiyanlar ile Yahudilerin her türlü ilişkisi yasaklanmış ve yasağa uymayan Yahudilerin krallık dışına gönderileceği kuralı konulmuştu. Yani Yahudiler ya vaftiz olacaktı ya da kentten gideceklerdi. Kentten gitmeyi seçenler içinse sahip oldukları malvarlıklarını satmaları için dört aylık bir süre tanınmıştı. Yazarın eserde bahsettiği karakterlerden Süslü Sara'da bu ikilemde kalanlardan biriydi. Önceleri vaftiz olmayı kabul etse de daha sonra karar değiştirdi ve Hasan'ın annesine şu sözleri söyledi:

“Selma, eğer kalırsam, ölene dek her gün korkacak, buradan gitmeyi düşünecek, ama gidemeyeceğim.” (Maalouf, 2011: 72).

Bu sözlerden sonra Sara ve ailesi arkalarına bakmadan gittiler ve onların ardından kısa bir süre sonra da Hasan ve ailesi yola koyuldu.

Verilen tüm çabaya rağmen kentin teslim edileceği durumu söz konusu olmuş ve bunun için kentten aralarında Hasan'ın babası Muhammed'in de bulunduğu on iki kişi sultanın subayları tarafından toplatılmıştı. Kentin kan dökülmeden teslim edilmesini ve herhangi bir olumsuz durumla karşılaşılması temennisiyle haberin bu on iki kişi tarafından yayılması söylenmiş. Yapılan antlaşma ile Kastilyalı askerler Granda'ya gece girmişler ve ertesi gün bir piskopos saat kulesine bir haç yerleştirmiş ve askerler de "Kastilya, Kastilya, Kastilya" diye bağırarak alkışlamaya başlamışlardı. Bu durumu gören Granada halkı ise bu denli büyük bir olayın bu kadar sessiz ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesine şaşırarak canlarını ve mallarını korumak için dua etmeye başlamışlar. Artık kendi ülkelerinde bir korkak gibi yaşam sürmelerinden bahsederken, Maalouf, Granada'nın yöneticisi Sultan Boabdil'in de Fernando'ya ülkeyi teslim ederek başka bir yere yerleştiği konusuna da değinmekteydi...

Yılın en kısa gecesinin olduğu, kuru ekin saplarıyla büyük ateşlerin yakıldığı ve yazın başlangıcı kabul edilen Mihrecañ yılı olarak adlandırılan bayram kutlamaları Hasan ve özellikle babası için sonraki yıllarda adı bir daha asla anılmayacak bir bayram olarak kalacaktı. Granada işgali sonrasına denk gelen bugünde Hasan, kardeşi, babası, annesi ve Verda ile birlikte yürümekteyken birden Verda'nın gelen askerlerin arasında kardeşini görmesiyle işlerin boyutu değişmişti. Çünkü kardeşi bir Hristiyan olarak Verda'nın Müslüman bir ailede köle kalmasını katiyen kabul edemezdi. Bu sebeple Verda'yı ve kızını alarak kendi ailelerinin yanına gönderdi. Her ne kadar Verda bir köle olarak o evde yaşıyor olsaydı da Hasan'ın babası için pek de öyle sayılmazdı. Verda gittikten sonra babasının yüzü uzunca bir süre gülmedi, hatta üzüntü ve sıkıntıdan dolayı evden dışarı adımını bile atmadı.

Kastilyalılar tarafından Müslümanlara bir süre verilmişti. Üç yıl olarak belirlenen bu süre sonunda Müslümanların ülkeden gitmeleri beklenmekteydi. Orada yaşayanların bir kısmı sahip oldukları malları yok pahasına satıp giderken, bir kısmı da kendi topraklarını bırakıp gitmek konusunda halen daha kararsızdı. Hasan'ın babası da bu kararsız grupta yer almakla birlikte Verda ve kızını orada bırakıp gitmemeye ant içmişti. Bununla birlikte kentte yaşamaya devam etmek, kâfirlerin eline düşmüş olmasından dolayı haram olarak görülüyordu. En sonunda kararsızlığını bir anda terk eden Muhammed, üç gün içinde Almeria'da olmaları gerektiğini söyledi ve bir an önce hazırlıkları başlattı. Ertesi gün sabah namazından önceki bir saatte, Hasan ve annesi bir katırın sırtında, yükleri de diğer beş katır ile birlikte yola koyuldular. Bu sıralarda küçük bir çocuk olan Hasan o anları şu şekilde dile getirmiştir:

“Almeria’deki karmaşa benim çocuk beynimde silinmez izler bıraktı. Bizim gibi daha birçok kişi son dakikada göçe karar vermişti. İnsanlar en küçük fırtınaya dayanamayacak kadar küçük bir gemiye bile doluşuyorlardı.” (Maalouf, 2011: 87).

Almeria’ya varduktan sonra babası daha önceden ayarlamış olduğu bir adamı buldu ve bu adam onları bir yelkenliye götürdü. Ertesi güne kadar yolcu almayacağı bilinen yelkenli ile yola çıktılar. Ancak gün doğarken bağışmalar ve gürültü patırtı ile uyandılar:

“Düzinelerle erkek, çocuk, beyaz ya da siyah peçeli kadın, bağışarak küçük gemimize doluştu. Sağa sola itilmemesi, dahası denize atılmaması için eşyalarımıza sıkı sıkı yapışmamız gerekti. Gemi kıydan ayrılırken annem beni sıkı sıkı göğsüne bastırdı. Çevremizdeki kadınlar ve yaşlı erkekler ağlayarak dua ediyorlar, sesleri denizin sesi arasında boğulup gidiyordu.” (Maalouf, 2011: 88).

3.1.2. Fas

Granada’dan ayrıldıktan sonra bir daha Granada’ya geri dönemeyen Hasan, Fas yolculuğunu ve Fas’taki hayat mücadelesini bu bölümde anlatmaya başlamıştır. Daha önce buna benzer bir kentte bulunmadığından ve oldukça değişik duygularla gençlik yıllarını burada geçirdiğinden bahsetmekle birlikte buradaki anılarının bulanık olduğundan da söz etmiştir. Kente bir katırın sırtında giriş yaptığını ve babasının bu süreçte sürekli ona kenti tanıtmaya çalıştığını aktarmaktadır. Onlardan bir süre önce Fas’a göç etmiş dayısı Hali’nin evine doğru yol almışlar, ancak oraya vardıkları zaman kendisi ve annesinin sıcak karşılanmasına karşın babası ve diğere eş Verda’nın istenmemesi sebebiyle kendilerine kalacak bir yer aramaya başlamışlardır. Göç eden çoğu bireyin maruz kaldığı barınak sıkıntısını kendi anılarında aktaran yazar, nereye gideceklerini bilmeden kalacak bir yer aradıklarından bahsetmiş ve babasının Fas’ta böyle karşılanacağını bilmesi durumunda Granada’yı hiç terk etmemiş olacağını söylediğı sözleri kulaklarında çınlamıştı. Kitapta bu durumdan řu şekilde bahsetmektedir:

“Bir insanın evini ve toprağını bırakıp dağlar, denizler aştıktan sonra kapıların yüzüne kapanması... Yollarda soyguncularla karşılaşması ya da bulaşıcı hastalık tehlikesiyle yüz yüze gelmesi...” (Maalouf, 2011: 96).

Bu topraklara ayak bastıklarından beri pek çok terslikle karşılaşmışlardı. Hatta Tezine Fas’a doğru yola çıkmak istedikleri sırada bir adam yanlarına yaklaşmış ve birkaç gümüş para karşılığında onlara kestirme bir yol gösterebileceğini söylemişti. Bu makul fiyat karşılığında teklifi kabul eden Muhammed, adamın söylediğı yoldan onunla birlikte yola çıkmıştı. Ancak biraz yol aldıktan sonra karşılarına yüzleri mavi kumaşlarla örtülü ve ellerinde hançerler olan iki atlı çıkmıştı. Bu iki kadın ve iki çocuğu koruyan tek bir erkek olduğunu görmeleriyle birlikte ilk olarak Selma’nın tüm takılarını koyduğu bir kutuyu aldılar ve ardından rahat bir

şekilde eşyalar arasından işlerine yarayacaklarını düşündükleri şeyleri almaya başladılar. Sıra kadınların giysilerine sakladıkları paraya gelince önce Verda'ya aşağı yukarı hareket etmesini, eğer üstünde para varsa bu şekilde şingirtisini duyarak onları alacaklarını söylediler. Verda'nın üzerindeki parayı aldıktan sonra sıra Hasan'ın annesi Selma'ya gelmişti ki tam bu sırada silahlı askerlerin onlara doğru gelmesiyle soyguncular hemen oradan uzaklaştılar. Askerler burada sıklıkla bu durumun yaşandığını söyleyerek onlara limanda beklemelerini ve burada bir ticaret kervanı olduğu zaman onlarla birlikte yola çıkmalarının daha güvenli olduğundan bahsetti. Bu şekilde yaklaşık on gün sonra varacakları yere yorgun ama güvenli bir şekilde ulaşmışlardı. Sırada sığınabilecekleri bir çatı bulmak vardı. *Funduk* adı verilen hanlar onlara en uygun olanlardandı. Boş odalar kiralanıyor ve han sahibi kiralanlara üstünde uyuyabilecekleri bir hasır ve bir de pike veriyordu. Ancak Hasan'ın babası gençlik yıllarında Fas'a gelmişti ve buradaki birçok hanın ününü biliyordu. Buralarda kadın gibi giyinen erkekler vardı ve her birinin bir erkek sevgilisi vardı. Daha da kötüsü yasadışı işlerle uğraşan pek çok kişinin bu hanlarda kalmasıydı. Muhammed bunları bildiği için Karaviyyin Camisi'nin yakınlarında daha güvenli ve ailenin barınabileceği bir han buldu. Bu ev Granada'ki evlerinin neredeyse yarısı kadar büyüklükte, giriş kapısı oldukça alçak ve içeri girmek için çamura basılması gereken bir yerdi. Burada birkaç gün kalacaklarını düşünürlerden yine de altı hafta kaldılar. Hasan o yıllarda babasıyla olan diyalogları için şöyle bir şey aktarmıştı:

“O yıl, sanyorum ilkbaharda babam benimle Granada'yı konuşmaya başladı. Daha sonraki yıllarda bunu daha çok yapacaktı. Saatlerce beni yanında tutar, dinleyip dinlemediğimi, anlayıp anlamadığımı, anlattığı yerlerle kişileri tanıyıp tanımadığımı düşünmeden konuşur, konuşurdu. Bağdaş kurup oturur, konuşurken yüzü aydınlanır, sesi yumuşar, yorgunluğunu ve öfkesini unutturdu. Dakikalarca ya da saatlerce anlatırdı. Anlatırken Fas'ın veba ve küf kokan duvarları arasında değildi artık. Anlarıyla yolculuklara çıkar, gerçeğe döndüğü zaman büyük üzüntü duyardı.” (Maalouf, 2011: 102).

Yaşamlarını kimi zaman eskiyi anıp özleyerek kimi zamanda içinde buldukları topluluk içine adapte olmaya çabalayarak geçirirlerken, bir gün Granada'dan Maalouf ve ailesinden önce göç etmiş bir Yahudi ailesi mensubu dostlarını görürler. Eserin başında da bahsi geçen Süslü Sara adındaki bu kadın, göç etmekten dolayı oldukça memnun ve Tanrı'nın kendilerine bu göç yolunu göstermiş olmasından dolayı son derece minnettardır. Öyle ki göç etmeyen ve Granada'da kalarak vaftiz olmayı seçenler hakkında pek çok ceza ve korkutucu suçlamalar olduğunu duymuş, hatta içten içe Yahudi olduğu gerekçesiyle yeğenlerinden birinin yakıldığını bile öğrenmiştir. Annesi bu kadın ile birlikte pek çok büyücü dolaşmış ve

eşiyile Verda'yı ayıracak çözüm bulmaya çalışmıştır. Ancak bir gece eşi Verda ile uyurken bu büyülerden birini denemeye kalkar ve eşi onu gördükten sonra üç kez “Enti talika” der. Bu sözlerle onu boşamıştır.

Hasan ve ailesi hayatlarını bu yeni yerde bir şekilde sürdürürlerken, göç etmeyenler dinlerinin değiştirilmesi konusunda oldukça baskıcı durumlarla karşılaşmaktaydılar. Ülkeyi ele geçirenler Müslüman kalanları toplu şekilde öldürmeye başlamış, yalnızca Hristiyanlığı kabul eden kişilerin cezalandırılmayacağını duyurmuşlardır. Hatta bu kısıtlanmış din özgürlüğüne kitapta şu şekilde yer verilmiştir:

“Müezzinin sekiz yüz yıl boyunca inananları namaza çağırdığı Endülüst topraklarında “Allahü ekber” sözünün söylenmesi olanaksızdı. Şimdi artık kimse ölmüş babasının tabutu başında Fatiha okuyamıyordu. Zorla din değiştiren Müslümanlar en azından herkesin içinde dinlerini değiştirdiklerini açığa vurmak istemiyorlardı.” (Maalouf, 2011: 125).

Kitabın ilerleyen bölümünde Hasan'ın kız kardeşi Meryem büyümüş ve babasının çıkarları doğrultusunda Fas'ın ileri gelenlerinden, birçok eşe sahip, kız kardeşinden oldukça yaşlı ve aynı zamanda kötü bir üne sahip olan Zerdali ile nişanlanmışlardı. Ancak Hasan bu adam hakkında duydukları karşısında bu nişanı bir şekilde bozmuş ve bunun sonucunda da neredeyse Sultan'inkine eş değer bir saraya sahip zenginlikte olan bu adamın oyununa yenik düşmüşler ve Meryem'in cüzzamlı olduğuna dair söylentiler ortaya çıkmıştı. Bunun sonucunda da bir grup polis Meryem'i Hasan'ın uzun yıllar ve uğraşlar sonucu onu çıkarabileceği cüzzamlıların tutulduğu bir yere kapatmıştı.

Fas'ın yeni sultanı, Sudan hükümdarına tahta çıktığını bildirmek ve sıkı ilişkiler kurmak istediğini bildirmek amacıyla Hasan'ın dayısı Hali'yi görevlendirmişti. Bu göreve dayısı ile birlikte giden Hasan burada belli politik işlerde başarı sağlamış ve kendisine Hiba adında bir köle verilmişti. Yine bu görev için çıktıkları yolculuk sırasında dayısı hastalanmış ve bir süre sonra da geri dönmeden vefat etmişti. Vefat etmeden önce Hasan'a bir vasiyetname bırakmış, bu görevi tamamlaması gerektiğiyle ilgili bazı öğütler vermişti. Aynı zamanda dayısı öldüğü için örf ve adetleri gereği dayısının en küçük kızı Fatma ile evlenmesi gereken bir durumda ortaya çıkmıştı. Fatma ile evlendikten sonra bir oğlu oldu ancak bir süre sonra Fatma hayata veda etti. Bu arada Hasan'ın en yakın arkadaşı Harun'da Hasan'ın kız kardeşi Meryem ile evlenmişti. Ancak içinde bitmek bilmeyen bir öfke bulunan Harun, Meryem'e yapılanlar sebebiyle Zerdali'ye kin beslemekteydi. Aynı öfkeyi Hasan'da barındırırken, Hasan'ın varsıllık yaşadığı bir dönemde Sultan'ın önemli bir işini görmesi üzerine Zerdali'nin sürgün edilmesini diledi ve bu dileği gerçekleştirdi. Ancak Zerdali

memleketine sürgün edildiğinde Harun onun canını orada aldı. Bu durumun ortaya çıkmasıyla birlikte her ne kadar Harun'un öldürdüğü kanıtlanamasa da Sultan, bu duruma Hasan'ın sebep olduğunu varsayarak Hasan'a sürgün cezası verdi ve o zaman Hasan ile Hiba yollara koyuldu. Yollarda karşılaşılabileceği haydutlara karşı kendi parası ile tuttuğu elli koruma görevlisi ile birlikte kervanıyla yola çıktı. Yolda kervanın donmasıyla Hasan iyice yoksul duruma düştü ve kölesi Hiba'yı satarak Mısır'a doğru zorunlu yolculuğuna tüm zenginliğini kaybetmiş bir şekilde devam etmek durumunda kaldı...

3.1.3. Kahire

Bir deniz yolculuğunun ardından Kahire'ye varır varmaz dönemin en korkutucu hastalığı "Veba"nın adını duyan Hasan, etraftan hastalığın tüm kenti kırıp geçirdiğini, genç, yaşlı herkesi etkilediğini ve Tanrı'nın bir cezası olarak verildiğini duymaya başlamıştı. Salgının ülkede ne derece yayıldığını bilmediği için, daha fazla ileri gitmeden kentin تنها bölgelerinden birine yerleşmenin mantıklı olacağını düşünmekteydi. O sıralarda varsıl ve iyi eğitim görmüş bir tüccarla karşılaşmış ve bu tüccar birkaç ay boyunca kent dışında olması sebebiyle evinin boş kalmaması için Hasan'a evinde kalmasını teklif etmiş. Bu teklif karşısında da Hasan burada yaşamaya başlamıştır. Kahire'de yaşadığı süre boyunca başka hiçbir kentte bu denli yabancı hissetmediğinden bahsetmekle birlikte, yerli halk taraftan pek çok söz duymuş ve dalga konusu olduğundan bahsetmektedir.

Hasan, ticaret yapması sebebiyle yavaş yavaş kentte saygı duyulan ve kabul görmüş biri olarak hissetmeye başlamıştır. Kentte yaşanan bazı olaylar sebebiyle ilan edilen sokağa çıkma yasağının kaldırılmasının ardından, kent bayram havasına bürünmüş ve kutlamalar yapılmıştır. Bu kutlamaların yapıldığı günlerde Hasan Mısırlıların giyimine özenmiş ve onlar gibi giyinmek için karşı konulmaz bir istek duyduğundan bahsetmiştir. Kitapta bu durum Hasan'ın ağzından şu sözlerle aktarılmıştır:

"Bu kent benim kentimdi sanki. Bana iyi durumda olduğumu duyuruyordu. Birkaç ay sonra önem verilen gerçek bir Kahireli olmuştum. Bir eşekçim, bir manavım, itircim, kuyumcum ve kâğıtçım vardı; büyük işler yapıyordum, sarayla ilişki kurmuştum ve Nil kıyısında oturuyordum. Dupduru pınarların kaynağı bir vahaya ulaşmış olduğuma inanıyordum." (Maalouf, 2011: 246).

Kahire yılları içerisinde, Çerkezli diye adlandırdığı bir kadınla tanışan ve çok kısa bir zamanda evlenen Hasan, kadının bir çocuğu olması ve bu çocuğun Hasan'dan olmadığını anlaşılmamasını istemesi sebebiyle çocuğun bir yaşa gelene kadar Fas'a bir süreliğine dönmeye karar vermiştir. Fas'a döndüğünde annesini yalnız bulmuş, babasını kaybettiğini

öğrenmiş ve aynı zamanda onun bu sürgününe sebep olan arkadaşı ve aynı zamanda kız kardeşinin kocası, Zervali'nin katili olan Harun'un, sultanın ona karşı asker göndermesi sonrasında askerle çatışmaya girmiş olduğunu ve pek çok kişinin ölümüne karıştığını öğrendiğinde tüm bu olaylara inanmadı. Annesi, Çerkezli dediği eşi Nur, çocukları ve eşinin oğlu Bayezit'i de alarak Harun'u ve kız kardeşinin aramak üzere yola çıktığında Fas'ta üzüntü ve boş anılarla ayrıldığına farkına vardı. Harun'un Kızıl Sakal denilen Barbaros isimli bir korsanın yanında olduğu duyumunu almıştı. Bu doğrultuda pek çok kente uğradı, birçok kişiyle görüştü. Daha sonra Barbaros'un Cicil adlı bir kentte olduğunu duyunca ailesini birkaç mil gerideki köye yerleştirdikten sonra bu kente doğru yola çıktı. Vardığı zaman Harun'un bu adamın yardımcısı olduğunu gördü. Birbirlerine sarıldıktan sonra Harun onun inandığı gibi sadece katilleri öldürdüğünü, Tanrı korkusunun içinden hiçbir zaman kaybolmadığından bahsetti. Bir hafta sonra Cicil'deki bu korsan kasabasında tüm ailesi bir aradaydı. O an yaşadığı mutluluğun uzun sürmesini çok istemişti.

Barbaros'un Cezayir sultanını boğarak öldürmesinin ardından, Hasan'dan (daha önce elçilik yapmış olması sebebiyle), Cezayir Sultanlığının kurulduğunu ve Sultan Selimin komutası altında olduklarını, aynı zamanda Cezayir'in giriş limanlarından birinin Kastilyalıların elinde olması sebebiyle Sultan Selim'e yardım dileklerini iletmesini istemişlerdi. Öyle de oldu. Hasan bu istenenler için ailesi ile birlikte İstanbul' a gitti ve sultan'ın karşısına çıktı. Ancak yaşanan siyasi gelişmelerle ilgili aldığı duyumlar neticesinde Kahire'ye geri döndüler. Bir zaman sonra da Sultan Selim Halep'i, Hama'yı, Şam'ı ve en sonunda da Kahire'yi ele geçirmişti.

Çerkez kökenli olan Tumanbay adında bir komutan bu duruma son vermek için milis güçleri toplamış ve Kahire'de bulunan Osmanlıların çadırları arasına dalmıştı. Birçok ordugâhı geri aldılar (Daha sonra tekrar Osmanlı tarafından alındı). Bu sırada Hasan'ın Çerkez eşi Nur'dan Hayat adını verdiği bir kızı olmuştu. Daha sonra da Kahire'yi terk etme kararı almışlardı ve böylece Roma'ya uzanan yeni bir göç yolculuğu başlamış oldu. Ancak bu yolculuk sırasında Hasan bazı adamlar tarafından kaçırılmıştı.

3.1.4. Roma

Pietro Bovadiglia isimli Sicilyalı bir korsan tarafından kaçırılan Hasan, Papaya sunulmak üzere hazırlanmıştı. Kaleye kapatıldıktan yaklaşık bir ay sonra önce Napoli'ye, oradan da kara yolu ile Roma'ya götürülmüştü. Burada yine bir odaya kapatılmıştı ancak papa adına elçi olarak çalışan Francesco Guicciardini adında bir valinin ona papaya sunulmak üzere aranan bir Faslı olduğunu söylemesi üzerine Hasan, son derece karmaşık bir oyunun

içerisinde olduğunu anlamıştı. Papanın huzuruna çıkarıldığında, papanın ondan hoşnut görüldüğünü ve sorduğu sorular karşısında verdiği cevapları önemle dinlediğini fark etmekle birlikte, zamanının öğretmek ve öğrenmekle geçeceğini anlamıştı. Onun için hazırlanan programla Latince, Kateşizm, İncil ve İbranice dersleri ve Türkçe öğrenecek ve kendisi de yedi öğrenciye Arapça öğretecekti. O günden sonra da ayda bir kez papa tarafından çağırılıp bilgisi denetlenmişti.

6 Ocak 1520'de Papa, Hasan'a Giovanni Leone Medici adını verdi. Ziyaretçiler Papa tarafından "Oğlum" diye adlandırılan Hasan'ın gerek dinsel manada evlat edinildiğinin belirtilmesi için gerekse papanın onu kardinal yapmasının önüne geçmek için adının sonuna "Afrikalı" yı eklemişlerdi.

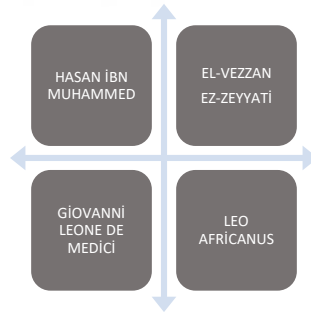
Papa 1521 yılında ülser sebebiyle ölünce Hasan, ona karşı oldukça düşünceli ve bir babanın oğluna gösterdiği şefkati gösteren Papa'nın olmadığı Roma'da daha fazla kalmaması gerektiğine karar vermişti. Onun gibi pek çok kişi yeni gelen "hoşgörüsüz" diye nitelendirdikleri papa sebebiyle kenti terk etme düşüncesiydi. Yeni papa geldikten yaklaşık bir hafta sonra Hasan'ın doğuştan gelen kanını değiştirmese bile, istekleri ve amaçları bakımından onu tam bir medici haline getirmişti. Ancak papanın Hasan dâhil pek çok kişinin maaşını kesmesi ve tüm dünyaya kan dökmek için çağrılar yapması onu onaylanmasını engelliyordu. Her ne kadar Floransa'ya gitmeyi düşünse de X. Leo'nun onu evlendirdiği Maddalena'dan bir bebeğinin olması onu yeni bir yolculuğa çıkamaz hale getirmiştir. Ancak zamanında Roma'ya beraber getirildiği yakın dostu Abbas'ı görmesi üzerine bu fikrinde değişiklik olacaktı. Hasan gibi bir köle olarak satılan Abbas, varıl bir tüccar haline gelmişti ve Hasan'ı da Tunus'a götürmek istiyordu. Maddalena'nın da bu yolculuğu kabul etmesiyle yolculuk için en uygun vakti, Abbas'ın tekrar geleceği günü beklemeye başlamışlardı. Ancak Abbas geri döndüğünde, bir gün önce Hasan'ın cebinde Fransız bir rahibin verdiği bildirinin bulunduğunu ve onun tutuklandığını öğrenmişti. Bu tutukluluk süreci sırasında yeni papa Clementius gelmişti ve Leo'yu (Hasan'ı) birçok dil bilmesi, elçilik yapmış olması ve Osmanlı'yı iyi tanıyor olması sebebiyle görevlendirmek istiyordu. Hapisten kurtuluşunun duyulmasıyla arkadaşı Abbas onları Roma'dan götürmeye geldi ancak Hasan için artık gitmek için bir sebep görünmüyordu.

İlerleyen zaman içerisinde yaşanan pek çok siyasi gelişmenin ardından Hasan'ın bu kenti terk etmesi gerektiği söylemi, Almanlarla Roma arasında yapılan savaştan sonra ortaya çıktı. Hasan'ın hapis yıllarından Alman arkadaşı onu ve ailesini kentten kaçırabileceğini söylemişti. Çünkü Papa'nın canına kastedilirken, ona yakın herkesin öldürülmesini isteyen bir grubun varlığı da söz konusuydu. Buradan ayrılırken yanlarına hiçbir şey almamaları

konusunda uyarıldılar. Çünkü tam tersi durumda onları fark edebilirlerdi. Hasan hayatı boyunca tecrübe ettiği gibi yine hiçbir varsıllık olmadan kentten gitmek zorundaydı. Kentten ayrılmadan önce papa onu, eşini ve oğlunu kutsayıp Tanrı'ya emanet etti. Hans'la birlikte Napoli'ye doğru yola çıktıklarında pek çok kez askerler tarafından durdurulup sorguya çekildiler ancak Hans bu yolculuğu en ince ayrıntısına kadar ayarladığı için hiçbir sorun yaşamadan yolculuklarına devam edebildiler. Napoli'ye vardıklarında bir çocuk onları Abbas'ın evine götürdü. Dinlenip, karınlarını doyurduktan sonra Abbas'ın gemilerinden biri onları Tunus'a götürmek üzere limanda beklemekteydi... Kitabın son sayfasında ise oğluna şöyle bir not bırakmıştı:

“Bir kez daha oğlum, bütün gezilerimin tanıdığı olan ve şimdi de seni ilk kez yabana götüren bu denizin kıyısında yeniden doğuyorum. Sen Roma’da “Afrikalının oğluydun”; Afrika’da “Rumî'nin oğlu” olacaksın. Nereye gidersen git, birileri sana derinin rengini ve dualarını soracak. Onların itkilerini hoşnut etmekten uzak dur! Oğlum, çoğunluk önünde boyun eğmekten kaçın! İster Müslüman ister Hıristiyan ister Yahudi olsunlar, seni olduğun gibi kabul etmeliler, ya da seni yitirmeyi göze almalılar. İnsanların görüşünü dar bulduğun zaman kendi kendine Tanrı'nın ülkesinin çok geniş olduğunu söyle; O'nun elleri çok geniştir., O'nun yüreği de çok geniştir. Uzaklara gitmek, denizler, sınırlar, ülkeler, inançlar aşmak fırsatı çıktığı zaman duraksama...” (Maalouf, 2011: 373).

Şekil 5. Ana Karaktere Göç Ettiği Yerlerde Verilen İsimler

3.2. Hassan Kanafani ve “Güneşteki Adamlar” Romanı

1936 Akka doğumlu olan Kanafani, avukat babasının isteği üzerine (sünni mezhebinden olmasına rağmen) misyoner bir okulda eğitim görmüştür. 1948 Arap İsrail savaşına kadar Yafa’ da yaşamış, daha sonra buradan ailesi ile birlikte önce Lübnan’a oradan da Suriye’ye mülteci olarak gitmek durumunda kalmışlardır. 1952 yılında Şam Üniversitesi Arap Edebiyatı bölümünde öğrenim görmeye başlamış ancak 1955 yılında Arap Ulusal Hareketi bağlamında siyasi açıdan yürüttüğü konular kapsamında okuldan sürülmüştür. Tüm bu olanlardan sonra Kuveyt’e yerleşmiş ve profesör olarak çalışmaya başlamıştır. Bu durum onu siyasi olarak daha aktif bir konuma getirmiştir. Arap Ulusal Hareketi adlı kuruluşa bağlı

olarak Geoge Habaş tarafından kurulan Al-Ra'i (Düşünce) isimli gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. Bu gazete ile birlikte Marksizim onun ilgi alanına girmiştir. (Gökkaya, 2015: 34-35).

1967 yılında Arap Ulusal Hareketi'nin adı Filistin Halk Kurtuluş Cephesi olmuştur ve Kanafani bu örgütün temsilciliğine başlamıştır. 1969 yılında FHKC'nin kendisini Marksist-Leninist olarak tanımlayacağı parti programını yazmıştır. Aynı dönemde birçok gazete çıkardığı gibi hem politik hem kültürel hem de tarihsel makale ve denemeler de yayınlamıştır. Bununla birlikte 18 kitap yazmıştır. Genellikle Filistin ve Filistin halkı üzerine yazdığı kitaplarla tanınan Kanafani, Arap edebiyatının modernleşmesine yönelik önemli bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır ancak Yazım hayatının en parlak döneminde 1972 yılının temmuz ayında aracına yerleştirilmiş bir bomba sonucu hayatını kaybetmiştir. (Gökkaya, 2015: 35).

Çalışma kapsamında ele alınan “Güneşteki Adamlar” adlı eserinde, yazar kitabı yedi bölüme ayırarak yazmış, ilk bölümlerde kişilerden bahsederken sonraki bölümlerde göç sürecinde kişilerin karşısına çıkan durumları ele almıştır. Bölümler sırasıyla; Abu Kays, Esad, Mervan, Pazarlık, Yol, Güneşle gölge ve Mezar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. Abu Kays

Abu Kays'ın nemli bir toprak üzerinde yatarken aklına gelen anıları ile birlikte gurbette olmanın acısını yaşadığından bahsederek başlayan kitapta, Abu Kays, yaşadığı yerdeki bir köy okulunun önünden geçerken Yafta'dan o köye oğlan çocuklarını okutması için gönderilen Selim Hoca adındaki bir karakterin öğrencisine yönelttiği soruyu duyduğu günleri hatırlamaktadır. Selim hocayla aralarında geçen diyalog üzerinden tahmini on yıl geçmiş ve Selim hocanın köyleri Yahudiler tarafından ele geçirilmeden bir gün önce ölmesinin ona Allah tarafından bir rahmet olduğuna inanmaktaydı. Bunları düşünürken yoksulluğa düştüğü ve tüm hayatını geride bırakıp, çölü aşarak Kuveyt'e gitmenin etik olup olmadığını sorgulamaktaydı. Bu durum içerisinde Abu Kays'ın duyguları ve göçe neden olan itici güç eserde şu şekilde verilmekteydi:

“Kendisinin yokluğunu çekmiş olduğu her şey Şat'ın öbür kıyısında, hemen karşı kıyıcığında. Orası Kuveyt'ti. Kendi kafasında yalnızca bir düş, bir hayal olarak yaşayan şeyler orada sahiden vardı. Sahiden gerçektir, taştan, topraktan, gökyüzünden oluşma; yoksa kendi çalkantılı zihninde yatan sanrılar gibi değil. Orada kır yolları, sokaklar, erkeklerle kadınlar, ağaçlar arasında koşuşan çocuklar olsa gerekti.” (Kanafani,1986: 21).

Bunlar sadece Ebu Kays'ın gitmek istediği yer hakkında kurduğu hayallerden ibaretti. Çünkü orada hiç ağaç olmadığını arkadaşı Saad ona söylemişti. Ayrıca Kuveyt' e gidebilmesi için kullanması gereken göç yolundan da bahsetmekteydi. Ebu Kays'ın gitmeyi kafasına koymasına neredeyse on yılını almıştı. Çocuklarla birlikte daha fazla bu fakirlik içinde yaşayamayacağını Saad'ın sözleri ile de pekiştirmişti. Yola çıkmak için işi adam kaçırmak olan şişman bir adamın dükkânına gitti ancak söylenen fiyata yetecek parası olmaması sebebiyle dükkândan gözleri dolu bir şekilde ayrıldı...

3.2.2. Esad

Esad, şişman adamın yazıhanesi karşısında dikilmiş ve Basra'dan Kuveyt'e varmak karşılığında on beş dinar vermeyi kabul etmişti. Ancak onun tek şartı, (yanlarına verilen adamın yolun yarısına varmadan kaçacağı düşüncesiyle) bu paranın iş bitiminde verilmesiydi. Ancak adam kaçakçıları kurallarında ve kararlarında çok keskinlerdi. Beğenmediği takdirde kendi yolunu bulmasını söylüyorlardı. Daha öncede Ürdün'den Irak'a kaçmak için anlaştığı adam, kaçırdığı kişinin bu yol üstünde yanında bulunmasından doğacak sonuçlardan ötürü yolun bir kısmını kendisinin dolaşması gerektiğini söylemişti. Ancak bu yol çölün ortasında Kerkük'ten Akdeniz'e uzanan çölün ortasında bir boru hattını seyir şeklinde yer alıyordu. Tüm zorlu koşullara rağmen Esad bu yolu geride bırakmış ve onu götürecek kamyoneti görmüştü. Ancak yola çıkmak için sayılarının on olması gerekiyordu ve şişman adam sayılarının çok olduğunu, iki günde yola çıkabileceklerini söylemişti. Esad kapıdan çıkarken bu şişman adamın içten içe güldüğünü fark etti.

3.2.3. Mervan

Mervan Basra'dan Kuveyt'e kaçakçılık yapan şişman adamın dükkânından hüsrarla çıkmıştı. Çünkü bu yolculuk için verecek on beş dinarı yoktu. Dükkândan çıkmadan önce yedi dinarı olduğunu, eğer bu parayı kabul etmezse şişman adamı polise söylemekle tehdit etmişti. Ancak tehdit etmesiyle birlikte adam ona sağlam bir tokat indirmiş ve küfür etmişti. Şimdi bu onur kırıklığı ile birlikte dükkândan ayrılmak zorunda kalmıştı. Kalabalık içinde yürürken birden bir el omzuna dokundu. Şişman adamın dükkânından çıktığını bilen bir tutumla neden ona gittiğini sordu ve ardından Kuveyt'e gitmek isteyip istemediğini sordu. Abul Khayzaran adındaki bu kişi, onu gizlice Kuveyt'e sokabileceğinden söz etmişti. Elindeki parası ile onu Kuveyt'e götürecekti ancak üç beş kişi daha bulmasını için ona yardım etmesi gerektiğini söyledi ve bununla birlikte Kuveyt'te ne yapacağını sordu. Mervanın ağabeyi Kuveyt'te çalışıyordu ancak onlara para göndermez olmuştu. Bu sebeple henüz on altı yaşında

olan Mervan, Kuveyt' gidip iş bulacak, para kazanacaktı. Ertesi gün ailesiyle vedalaşan Mervan, Abul Khayzaran'la buluşmak üzere yola koyuldu.

3.2.4. Pazarlık

Mervan, söz verdikleri üzere Abul Khayzaran'la buluşmaya otelden tanıştığı arkadaşı Esad ile birlikte geldi. Abul Khayzaran da eski dostu Abu Kays ile birlikte gelmişti. Her adımın açık açık anlatılması gerektiğinden ve kaç para vereceklerinden konuşarak bir anlaşmaya varmaya çalıştılar. Merak edilen diğer bir konu ise Abul Khayzaran'ın onları Kuveyt'e nasıl götüreceğiydi. Bu sorunun ardından Abul Khayzaran'a anlatmaya başladı ve bir kamyonun varlığından söz etti. Kendisi bu kamyonun sahibi değildi ancak sürücüsüydü. Yaklaşık beş yıl kadar İngiliz ordusu adına hizmet vermişti. Abu Kays'ı, Mervan'ı ve Esad'ı bir su tankeri içerisinde götürmeyi planlıyordu. Ona göre sınıra beş dakika kala gibi bir sürede tankere girecekler ve sınırı elli metre geçtikten sonra çıkacaklardı. Abu Kays, bunu oldukça riskli bulsa da en sonunda hepsi Abul Khayzaran ile gitmeyi kabul ettiler ve ertesi sabah otel önünde buluşmak üzere sözleştiler.

3.2.5. Yol

Yolcular başlamıştı ve oturacakları yerleri belirlemek için bir kura çekmişlerdi. Kuraya göre Esad şoför 'ün yanına, Abu Kays ve Mervan tankin ucunda oturmuşlardı. Belirli bir süre ve sıra ile oturacaklardı bu sıcak yol boyunca. Esad ile Abul Khayzaran bu yol boyunca bir müddet sohbet ettikten sonra araç durdu. Sırada tankeri göstermek vardı. Abul Khayzaran, içi kıpkırmızı pas tutmuş tankerin kapağını açtı ve fırında gibi ter dökeceklerini, bu sebeple gömleklerini bile çıkarmaları gerektiğini söyledi. Ayrıca tankin içinde bulunan demir atkılara tutunmaları gerektiğini, aksi halde yolculuk boyunca sağa sola yuvarlanabileceklerinden bahsetti. Sırasıyla bu tankin içerisine girdiler ve neredeyse boğulmak üzere oldukları bu cehennemi andıran tankin içerisinden Abul Khayzaran' a acele etmesini söylediler. Olabildiğince hızlı bir şekilde gümrükten geçti ve belirli bir yol kat etti. Ardından durdu ve tanktakiler için bir nefes molası verdi. Tankin içinden birer birer perişan bir halde çıktılar. Bir müddet dinlendikten sonra tekrar çektikleri kuraya göre yollarına devam ettiler...

3.2.6. Güneşle Gölge

Yolcuları kızgın çölün ortasında devam ederken artık hiçbiri terlerini silmekle bile uğraşmıyor, sıcaktan perişan bir halde yollarına devam etmeye çalışıyorlardı. Yolculuğun

yaşattığı zorlukla birlikte kendi kafalarındaki yorgunluğun ortaya çıktığı satırlar da eserde şu şekilde yer bulmuştu: “Dört adamdan hiçbirinin içinden artık konuşmak gelmiyordu, yalnızca yorgun düşmüş oldukları için değil, her biri kendi düşüncelerine dalıp gitmiş oldukları için. Dev kamyon onları hayalleri ve yakınlarıyla, umutları, hırslarıyla birlikte, mutsuzluk ve umarsızlıkları, güçlü ve zayıf yönleri, geçmişleri ve gelecekleriyle birlikte yol boyunca götürüyor, sanki yeni bilinmez bir yazgının yüce kapısını zorluyordu.” (Kanafani, 1986: 72).

Bir süre yol aldıktan sonra sırada tekrar oyuna başlamaları gerekiyordu. Abul Khayzaran, tankın içinde en fazla yedi dakika kalmaları gerektiğini, sonrasında vardıkları zaman onlara şahane bir sofraya kurducağından bahsederek tanka girmelerini bekledi. Ardından son gaz harekete geçti. İmzalatması gereken evraklar için bir binanın önüne vardı ve doğru odaya koştu. Odada onu tanıyan birkaç memur, Abul Khayzaran’ı lafa tutmak konusunda kararlıydılar. O kâğıtları imzalatmak için ne kadar acele etse de memurlar laflamakta kararlıydılar. Bir müddet sonra Abul Khayzaran kâğıtları imzalattı ve imzalatır imzalatmaz doğru kamyona koştu. Ancak şimdiden on beş dakika geçmişti. Bekçiye el sallamadan karakolun göremeyeceği bir noktaya varmak için son gaz hareket etti. Durduğunda yirmi dakika kadar bir süre geçmişti. Hemen tankın kapağını açtı. İçeriye zar zor girdi ve gördükleri karşısında soluğu tıkanı.

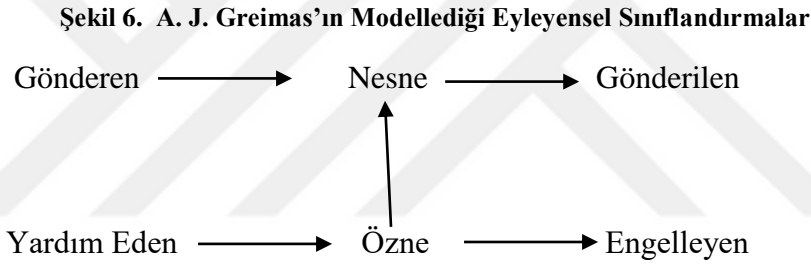
3.2.7. Mezar

Karanlık çöktükten sonra Abul Khayzaran kamyonu kentin uzaklarına doğru sürdü. Bu insanları gömeceğini, üç ayrı mezar yapacağını öğlenden planlamıştı. Ancak yorgunluk ve bitkinliğin etkisiyle cesetleri gömecek gücünün kalmadığının farkındaydı. Bu sebeple onları belediyenin çöpleri döktüğü alana atma fikri geldi. Böylece resmi bir şekilde gömülebilirlerdi ve çölde kurda kuşa da yem olmayacaklardı. Tankın içinden tek tek cesetleri çıkardı ve aşağıya doğru attı. Ona göre belediyenin araçları sabah çöp boşaltmak için geldiklerinde cesetleri rahatlıkla görebileceklerdi. Kamyona atlayıp oradan uzaklaşmak istedi ancak kafasının içindeki düşünceler onu bundan alıkoydu. Karanlık çölün ortasında tankın içinde neden bir yaşam mücadelesi vermediklerini, neden tankın yanlarına vurmadıklarını bağırıp durdu.

3.3. Eserlerin Yapısal Çözümlemesi: A.J.Greimas’ın Eyleyenler Modeli

Eyleyensel Model, belirli bir model kullanılarak, anlatının oluşma biçimini tanımlamaya çalışan bir çözümleme türüdür. Bahsi geçen model türünü ortaya çıkaran A.J.Greimas ve etrafındakiler bu noktada sözdizimsel bir metot geliştirmişlerdir. (Greimas vd. 1989: 543 akt. Aydın, 2017: 94). Bu yöntemle göre, her metin için görsel veya yazılı olarak

oluşturulmuş ve özne, nesne, gönderen, alıcı, yardım eden ve engelleyen olmak üzere altı kategoride toplanmış eyleyenler bulunmaktadır. Verilen eyleyenlerden ilk dördünün tüm anlatılarda bulunduğu Greimas tarafından gözlemlenirken, yardım eden ve engelleyen eyleyenlerin bazılarının hemen hepsinde yer almadığını tespit etmiştir. Ek olarak bu modele göre eyleyenler ve aktörler aynı tanımlama içerisinde yer almamaktadır. Eyleyenlerin kimi zaman kişileri kimi zamanda soyut kavramları tanımladığı görülmektedir. Söz konusu durumlara göre kişinin nasıl biri olduğundan ziyade, temel yaklaşım kişinin yaptıkları üzerinden bir değerlendirme içerisine alınmasıdır. (Sivas, 2012: 531 akt. Aydın, 2017: 95). Eyleyensel işlevler için, Gönderen; eylemi belirleyen kişi, Nesne; eylemin konusu, Gönderilen; eylemin kendisi adına gerçekleştiği kişi, Özne; eylemi gerçekleştiren, Engelleyici; eylemi engelleyen ve son olarak Yardımcı; eyleme yardım eden kişi veya durumlar olarak belirlenmiştir. (Soydan, 2007: 12).

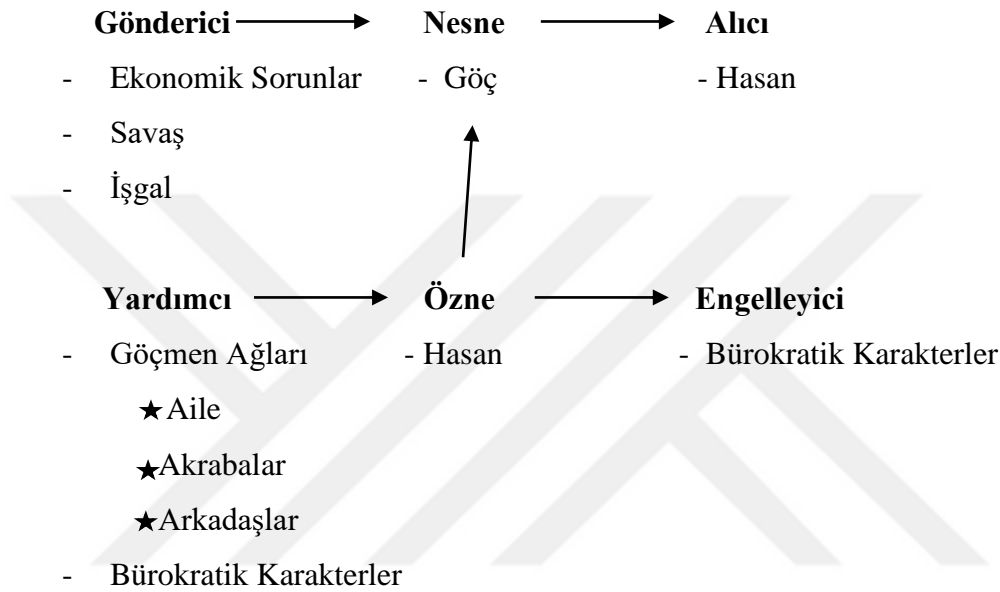
Kaynak: (Gündeş 2003: 57 akt. Soydan, 2007: 10).

Göç, nihayetinde bir yolculuk olan sosyal bir olgudur. Göçle ilgili romanlar da bu yolculuk üzerine kuruludur. Prometheus'un yolculuğu gibi göçmen de istediğini bulmak, kazanmak için yerini terk eder. Bu gidişle birlikte pek çok sorun ve engel durumu karşısına çıkmaktadır. Bazıları ona yardım ederken, bazıları da bir engel olarak karşısında durmaktadır. Göçmenin de arzuladığı nesneye ulaşması için bazı engelleri aşması gerekmektedir. Barınma sorunları, yabancılaşma, ötekileşme ve dışlanma, yurt özlemi ve farklı kültürlerle asimile olmak gibi engeller göçmenlerin ve göçmen kurgusunda cisimleşen göçmen türlerinin karşılaştığı sorunlar arasında sıklıkla yer almaktadır. (Çavuş, 2020: 40)

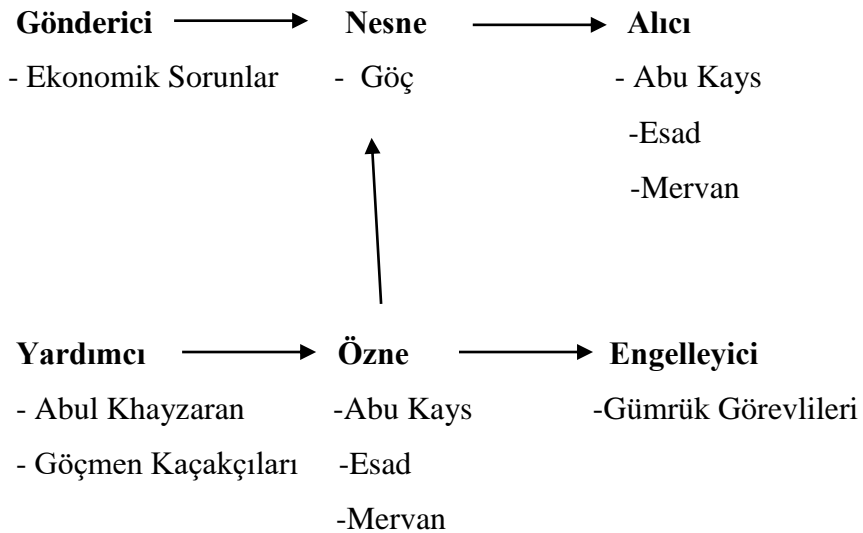
Göçmen bu sorunların üstesinden gelebilmeli ve onlarla yaşayabilmeli ki istediğini elde edebilsin. Eksikliğini hissederek evden çıkmasına neden olan etkenler bir bakıma Kaf Dağı'nın ardındadır. Bu dağı aşip amacına ulaşma sürecinde ona yardım edenler olacağı gibi, engelleyici unsurlar da karşısına çıkacaktır. Bu sebeple ele alınan göç konulu romanlar, özne-nesne, yardım eden-engelleyen karşıtlığına dayalı yapısı açısından önem taşımaktadır. Böylece, Greimas'ın eyleyensel modeli, göçü konu edinen romanların ve göçmen kurgusunun

yapısal çerçevesine ulaşma açısından yarar sağlamaktadır. Bununla birlikte bu analiz yöntemi ile göç türleri, göç sorunları, göç nedenleri gibi sosyolojik konulara da ulaşılabilir. (Çavuş, 2020;41).

Şekil 7. A. J. Greimas'ın Modellediği Eyleysel Sınıflandırmaların "Afrikalı Leo" Romanına Uygulanması

Şekil 8. A. J. Greimas'ın Modellediği Eyleysel Sınıflandırmaların "Güneşteki Adamlar" Romanına Uygulanması

3.4. “Afrikalı Leo” ve Güneşteki Adamlar” Romanlarının İçerik Analizi

Bağlamında Değerlendirilmesi

İnsanlar tarih boyunca yaşamlarının kimi zaman bir bölümünü kimi zamansa tamamını, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve siyasal gibi pek çok farklı sebeple başka ülkelere veya bölgelere göç ederek geçirmek durumunda kalmışlardır. Göç etmenin gönüllü bir yer değiştirme olduğu durumlardan ziyade daha çok zaruri bir durum olarak karşımıza çıktığı yer değiştirmeler çalışmanın ve çalışmada yararlanılan eserlerin konusunu oluşturmuştur. Zorunluluktan kasıt da hayatta kalmak ya da yaşam standartlarını daha iyi bir duruma taşımak şeklinde tanımlanabilmektedir. (Arabacıoğlu, 2018: 84). Gerçekleştirilen bu göçlerle birlikte sadece fiziki olarak bir yer değiştirmeden ziyade, dil, kültür, kimlik, din ve inançların da kişiyle beraber yer değiştirdiği ve kaçınılmaz olarak sosyal, kültürel, politik ve ekonomik değişimler yaşandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca göçlerin merkezi konumunda bulunan Akdeniz, bu insan hareketliliği sayesinde medeniyetlerin geliştiği bir coğrafya durumuna gelmiştir. (Aygül ve Demir, 2021:258).

Bu durumdan hareketle çalışma kapsamında incelemesi yapılan eserler tam da bu konular hakkında fikir vermektedir. Analizi yapılan iki eser bağlamında da göç zaruri bir eylem olarak kendisini göstermektedir. Özellikle Akdeniz’deki göç ve göçmen hareketliliğinin edebiyata yansımalarını incelemek açısından eserler çalışmaya yön vermektedir.

3.4.1. “Afrikalı Leo” Romanının İçerik Analizi Bağlamında Değerlendirilmesi

“Afrikalı Leo” hem konu bağlamında hem de konunun işlenişi bağlamında incelendiğinde burada göçe dair pek çok faktör göze çarpmaktadır. Kitap yazarın kendi hayat hikâyesinin yansımaları olarak ortaya konmuş ve göçe konu olmuş dört şehir(Granada, Fas, Kahire, Roma) kapsamında oluşturulmuştur. Yazarın ilk göçü bir zorunlu göç durumudur. Ülkeyi işgal eden farklı dine mensup gruplar tarafından ülkedeki Müslüman grupların ülkeyi terk etmesi beklenmiştir. Burada bir tercih durumu okuyucuya hissettirilmiştir. Bu tercih; ülkeyi terk ederek başka bir yerde daha iyi veya daha kötü koşullar altında yeni bir yaşam kurmak ve tüm baskı ve zorlamalara rağmen bir umut içinde ülkede kalmaya devam etmek şeklinde yorumlanabilmektedir. Yazar da hikâyenin başkahramanı olarak ailesiyle birlikte göç etmiştir. Yazar göç ettiği sırada çocuk olmasından dolayı kolay adapte olmuş olsa da yine de o günlere dair beyninde karmaşık anılar olduğunu daha sonraları da dile getirmiştir. Özellikle göç sırasında bir yelkenliyle yola çıkmaları ve bu küçük gemiye sığamayacak kadar insanın

doluşması, ağlayanlar, dua edenler ve itişme esnasında eşyalarına sıkı sıkıya sarılanlar yazarın zihnine kazınmıştır. Ayrıca yaşanan bu göç sonucunda özellikle babası bu göçe kolay kolay adapte olamamıştır. Kişinin belli bir yaşa kadar olan yaşamışlıklarına, anılarına ve aidiyet hissine özellikle vurgu yapılmaktadır. Göçe dair bulgular eserin ilk bölümünden itibaren göze çarpmaktadır.

İlk göç gerçekleşikten sonra ortaya çıkan ilk sorun “Barınma” sorunu olmuştur. Göç ettikleri bölgedeki tanıdıklara güvenerek çözüleceğine inanılan barınma ihtiyacı, belirli kişilerin eline bırakılamayacak kadar önemli bir durumdur. Eserde de bu durumdan bahsedilmiş ve gittikleri yerde istenmedikleri bir durumla karşılaşmışlardır. Bu durum sonucunda ise barınabilecekleri bir yer aramak için tekrar yer değiştirmek durumunda kalmışlardır. Göç eden bireylerin karşısına çıkan en önemli sonuçlardan barınma sorunu ile birlikte karşılaşılan bir diğer sorun “Kaçakçılar” olmuştur. Ancak kaçakçılar da kendi içerisinde farklı ilgi alanlarına ayrılmaktadır. Esere göre kaçakçılardan yardım istemişler ancak bu kaçakçılar onları yolda bırakmakla kalmamış, onların ellerinde avucunda ne varsa alıp kaçmışlardır. Göç sonucu zaten derin bir yalnızlık ve çaresizlik içine düşmüş olan göçmenler, onlara yardım edeceklerine inandıkları bireyler tarafından kandırıldıkları zaman kendilerini oldukça umutsuz ve daha da yalnız hissedecekleri bir durum içerisinde bulacaklardır.

Barınmanın önemi dâhilinde, esere göre yazar ve ailesi sığınacakları bir yer bulmuşlar ancak burada da kendi gelenek ve göreneklerine ters yaşamlar süren bireylerin varlığı söz konusudur. Her zaman hayal edilen, hedeflenen sonuçlara ulaşamamaktadırlar. Bu durum sonucunda da eski yaşamlarına bir özlem durumu ortaya çıkmaktadır. Eserde yazarın babasının sürekli eski hayatlarından ve göç ettikleri şehirden bahsetmesinin temelini de bu noktaya dayandığını söylemek mümkün olmaktadır. Alışkın oldukları sosyal yaşam ve toplum dışında farklı bireylerle ve ortamla karşılaşmanın göç eden bireyler üzerinde oldukça önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerden biri topluma uyum ve adaptasyondur. Bireylerin burada yaşamaya kararlı olduğu durumlarda ya topluma uyumlu bir şekilde entegre olacak ya da toplum tarafından asimile edileceklerdir.

Eserin olay akışına göre karşımıza çıkan bir diğer konu ise geride kalanlara ne olduğudur. Göç ederek belli sonuçlara maruz kalan bireyler dışında göç etmeyen ve kendi topraklarından, yaşamlarından ve alışkanlıklarından vazgeçmeyi göze almayan bireylere ne olmuştu? Burada yazarın göç ettiği şehirden bir tanıdıkları ile karşılaşmaları sonucunda, göç etmeseler hangi durumla karşılaşacaklarını öğrendikleri bir olay akışı karşımıza çıkmaktadır. Tanıdığın bahsettiği ilk durum, kalanlara oldukça ciddi cezalar verildiği olmuştur. Farklı bir

dine mensup bir sultan tarafından fethedilen ülkede, kalanlara din değiştirmelerine yönelik ciddi baskılar yapılmıştır. Eser doğrultusunda aktarılan bu durum gerçek hayatta göç eden bireylerin yaşadıkları ile örtüşür vaziyettedir. Konu ile ilgili yapılan pek çok çalışmada bu gibi durumlara maruz kalan bireylerin, bazı zorlayıcı ve baskıcı durumlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Sonuç olarak burada kişinin karşısına iki durum ortaya çıkmaktadır. Zorlayıcı etkenlerin ortaya çıktığı bir durum sonucunda birey ya göç ederek gerek malıyla gerekse canıyla sınanacağı pek çok zorlukla karşılaşacak ya da göç etmeyi reddederek kaldığı topraklarda baskıcı tutumlarla karşılaşacaktır.

Yazar, Granada'dan Fas'a göç ettikleri bu süreç boyunca çocukluktan gençlik çağına geçmiş ve yaşadığı olaylar çerçevesinde tekrardan göçe zorlanmıştır. Ancak buradaki durum kişisel bir durumdur. Kardeşi ve kardeşinin eşinden kaynaklı bir durumdan sorumlu tutulan yazar, sürgün edilmiştir. Çocukluktan gençlik ve yetişkinlik dönemine geçtiği süreç boyunca oldukça zenginleşmiş olsa da bu sürgünden dolayı çıktığı göç yolculuğunda zorlu hava şartlarından dolayı yola çıktığı kervan donmuş, yazar da elinde avucunda ne varsa kaybetmiş, fakirleşmiştir. Görüldüğü gibi göç kimi zaman iyi kimi zamansa kötü sürprizlerle dolu bir yolculuktur.

Bir sürgün cezası olarak Kahire'ye gitmek durumunda kalan yazar, burada veba salgının yayıldığından bahsetmektedir. Salgından dolayı kentin تنها bölgelerinden birinde konaklamayı düşünürken zengin bir tüccarla karşılaşmış ve bu tüccarın genelde kent dışında olmasından dolayı onun evinde kalmaya başlamış. Ancak Kahire'de, hiçbir yerde hissetmediği kadar yabancı hissettiğinden bahsetmiştir. Oradaki yerli halk tarafından kırıcı sözler işitmiş ve dalga konusu olmuştur. Göç eden bireylerin karşılaştığı zorluklardan biri de bölgedeki kişilerle bütünleşme ve kaynaşma sürecinde gerçekleşmektedir. Çoğu zaman toplum tarafından kabul görmeyen ve dışlanan göçmenler, yalnızlık duygusunu oldukça derin bir şekilde hissetmektedirler. Yine eserin Kahire bölümünde yazarın maddi durumunu toparlamasıyla etraf tarafından saygı gördüğünden de bahsedilmiştir. Burada dikkat çeken noktalardan biri; göç etmiş ve yardıma muhtaç bireylerin toplum tarafından bir kambur olarak görülüp görülmediği konusundadır. Esere göre maddi olarak kendisini toparlayan yazar kabul görmediği insanlar tarafından kabul görür hale gelmiştir.

Yazar, bölümün ilerleyen kısmında kentteki bir kutlamadan bahsetmektedir. Mısırlıların kutlamalar esnasında kendi kültürlerine ait giydikleri kıyafetlere özendiğinden ve onlar gibi giyinme isteğinin kaçınılmaz bir hal aldığından da söz etmiştir. Hatta yazarın ağzından “önem verilen bir Kahireli” olduğu şeklinde sözler de dökülmüştür. Tıpkı onların sahip olduğu şeylere sahip olduğundan, kısacası onlar gibi olduğundan bahsederken burada

karşımıza çıkan kavram “Asimilasyon” kavramı olmuştur. Göç etmiş bireylerin toplum tarafından kabul görmüş olarak hissetmesi bağlamında oldukça karşılaşılan bir kavram olan Asimilasyon kavramı, kendi benliğine ve kültürüne ait vasıfları bırakarak, içinde bulunulan toplumun özelliklerine sahip olmak şeklinde tanımlanabilmektedir. Toplum tarafından kabul görmek çoğunluk açısından önem arz eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kahire yılları içerisinde tanıştığı bir kadınla evlilik yapan yazar, dönemin şartları çerçevesinde, kadının bir çocuğunun olması ve bu çocuğun yazardan olmadığına anlaşılmaması için çocuk belli bir yaşa gelene kadar kısa bir süre için ailesiyle Fas’a geri dönmüştür. Ancak döndüğü zaman bazı şeylerin eskisi gibi olmadığını da fark etmiştir. Yaşadığı kayıplardan dolayı hüznü bir hisse sahip olsa da ailesine kavuşmanın ve bir arada olmanın verdiği mutluluktan da söz etmiştir. Netice de kısa süreli bu Fas ziyaretini yaşadığı siyasi gelişmeler çerçevesinde bitirip Kahire’ye geri dönmek durumunda kalmıştır. Ancak bir zaman sonra Kahire başka bir sultan tarafından ele geçirilince bu seferde Roma’ya uzanan bir göç yolculuğuna başlamıştır. Burada değinilmesi gereken noktalardan biri; Göç sebebiyle geride bırakılan aile bireyleri, eş, dost, tanıdık gibi kişilere dair yaşanan gelişmelerdir. Kişi göç sonrası kendisi yeni bir hayata adım atarken, geride kalanlarda beklenmedik değişimler yaşanabilmektedir. Geride kalanlar şeklinde tabir edebildiğimiz bu kişilere, göç eden bireyin gidişinin ardından o zamana kadar sahip olmadıkları bir takım sorumluluklar yüklenmektedir. Bu da göçün geride kalanlar açısından önemli sonuçlarından birisidir. Ayrıca göçmenin geriye döndüğü durumlarda gerek olumlu gerekse olumsuz beklenmedik gelişmelerle karşılaşması da kişinin psikolojik durumu bağlamında dikkat çeken bir durum olarak karşımıza çıkmakta ve bazı kaynaklarda “Göç stresi” başlığı altında ele alınmaktadır.

Eserde göçe konu olan son şehir Roma olarak geçmektedir. Burada yazarın korsanlar tarafından kaçırılıp Papa’ya sunulması durumu da söz konusu olmuştur. Bir süre kapalı kapılar ardında kaldıktan sonra, Papa’ya sunulmuş ve ondan sonraki hayatının öğrenmek ve öğretmek üzerine kurulduğunu anlamıştır. Bir anlamda Papa, onu dini anlamda evlat edinmiştir. Her ne kadar dini anlamda evlat edinilmiş gibi olsa da papa tarafından kardinal yapılmamak amacıyla adının başına geldiği toprakların ismi olan “Afrikalı” adı konulmuştur. Bu aynı zamanda yazarın asıl kimliğini kaybetmemesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Eserin ilerleyen bölümlerinde yaşanan siyasi değişiklikler, Papa’nın ölmesi, yeni Papa’nın göreve gelmesi, bu yeni Papa’nın yazarı birçok dil bilmesi ve elçilik yapmış olması gibi sebeplerden dolayı görevlendirmek istemesi gibi nedenlerle yaşanan karmaşık durumlar sonucu yazar bir arkadaşı aracılığıyla bu kenti terk etme kararı almıştır. Aynı zamanda Almanlar ve Romalılar arasında çıkan savaş sonrası Papa dâhil etrafında ona yakın olmuş

herkesin öldürülmesini isteyen bir grubun ortaya çıkması da bu kentin terkedilmesi açısından bir sebep olmuştur. Burada yazarın Alman bir arkadaşının ona yardım etmesi, yazar için bir şans sayılmışken, buradan ayrılırken dikkat çekmemek adına yanına hiçbir şey almadan gitmesi yazarın hayatı boyunca deneyimlediği bir durum olup, kazandığı zenginlikleri göç etmek zorunda kalması sebebiyle bir kenara bırakması durumu bu şans durumunu değiştirmektedir. Ailesiyle birlikte önce Napoli'ye gelmiş, buradan da bir gemiyle Tunus' a doğru gitmek üzere limanda beklerken oğluna bıraktığı not ile kitabın son sözlerini yazmıştır. Sözleri arasında hayatı boyunca gerçekleştirdiği göçlerden ve göç ettiği yerlerde nereye giderse gitsin ona gerek ırkını gerek dini, gerekse sahip olduğu diğer fikir ve düşüncelerini soracaklarını ancak alacakları cevaptan memnun olmayacaklarını ve memnun olmasalar bile onları hoşnut etmek için asla uğraşmaması gerektiğinden bahsetmektedir. Göç eden bireylerin içinde buldukları azınlık durumu sebebiyle, çoğunluğa karşı boyun eğmemesi gerektiğine de oğluna yazdığı öğütleri arasında yer vermiştir. Son olarak da karşısına çıkan fırsatlar karşısında göç etmekten hiçbir zaman imtina etmemesi gerektiğinden bahsetmiştir.

Şekil 9. Afrikalı Leo Adh Eserdeki Temalar

Kaynak: Maxqda 2022-kelime bulutu tekniği ile oluşturulmuştur.

3.4.2. “Güneşteki Adamlar” Romanının İçerik Analizi Bağlamında Değerlendirilmesi

Yedi bölüme ayrılarak oluşturulan eserde, kişileri ve göç sürecine nasıl dâhil olduklarıyla birlikte bu süreç boyunca karşılaştıkları durumlar üzerinden başlıklar seçen yazar, göç üzerine dramatik bir eser ortaya koymuştur. Filistin topraklarında bahsi geçen eserde, üç kişinin yaşadıkları fakir hayattan ümitlerini kesmeleri ile göçü bir umut olarak görmeleri üzerine yazılmıştır. Kitabın ilk bölümünden itibaren göç etmiş bireylerin ortak acısı olan özlem durumu göze çarpmaktadır. Daha önce göç ederek şu anda bulunduğu yere gelmiş olan bir kahramanla esere başlamış ve bu kahramanında aklından geçen ilk düşünceler anıları

ve memleket özlemi üzerine kurulmuştur. Aynı zamanda Abu Kays isimli kahraman, bu yaşadığı yerin Yahudiler tarafından ele geçirildiğinden ve bu işgalden sonra yoksul duruma düştüklerini düşünürken tekrar bir göç üzerine de düşünmekteydi. Bununla birlikte kahramanın neden göç etmeyi düşündüğüne dair itici faktörlerde bu eserde verilmiştir. Varmak istediği yerde hayal ettiği her şeyin olduğuna inanması, kahramanı bu göç için tetikleyen faktörlerden en önemlisi olmuştur. Bu itici güç çoğu zaman maddi kaynaklı olmakla birlikte her zaman ekonomik temelli olmamaktadır. Esere göre kahraman, varmak istediği yer olan Kuveyt'te kırlardan, ağaçlardan ve özgürce koşturan çocuklardan bahsetmektedir. Bahsi geçen ekonomik temelli göçle birlikte bireyin duygu ve his dünyasının da kimi zaman göç etme fikrinin oluşmasında etkili olduğu gözlemlenmiştir. Kitabın ilk bölümünde bahsi geçen ilk kahraman Abu Kays tüm bu itici güçlerle birlikte göçe yaklaşık on yılda ancak karar verebilmiş, bu fakirlikten kurtulmak için aşması gereken göç yolunda ona yardımcı olacak kaçakçılara başvurma yoluna girmiştir. Göçmen kaçakçıları belli bir ücret karşılığında, göç etmek isteyen kişileri kaçak yoldan göç etmek istedikleri yerlere götürmektedirler. Ancak bu şekilde bireyler hem canlarını hem de mallarını tehlike atmaktadırlar. Geçmişten bugüne bahsi geçen kaçakçıların kimi zaman göçmenlerin parasını aldıktan sonra ortadan kayboldukları da bilinmektedir. Eserde de kahramanın göçmen kaçakçılara danıştığı bir bölüme yer verilmiş ancak kahramanın bu göçmen kaçakçısının indirim yapmaması sonucu bir süreliğine hayallerinin suya düştüğü görülmüştür.

Eserde bahsi geçen ikinci karakterde Basra'dan Kuveyt'e gitmeyi hedefleyen ve bu uğurda aynı kaçakçı adama istediği parayı vermeyi kabul eden Esad'dır. Ancak göç etmek için kaçakçılara başvuran her bireyin aklına gelen durum, kahramanında aklından elbette ki geçmektedir. Daha yolu yarılardan bu kaçakçıların kaçacağını düşündüğü için parayı iş bitiminde vermek istese de katı kurallar koymuş olan bu adamlar bu tarz teklifleri kesinlikle kabul etmemişlerdir. Esad isimli bu karakterin daha önce de kaçakçılar ile anlaştığı bir bölüme eserde değinilmiş ancak gitmesi gereken yolun bir kısmını kendisinin dolaşması gerektiğini söylemişlerdir. Kerkük'ten Akdeniz'e uzanan bir çölün ortasından hayatta kalma mücadelesi ile bir şekilde bu yolu aşmış ve kaçakçıların beklediği yere ulaşmıştır. Bir kerelik şansının yaver gitmiş olması tekrar aynı şekilde göç yolunda hayatta kalacağı anlamına gelmemektedir. Tüm bu düşünceler ile birlikte yeniden bu yolu nasıl aşacağına ve kaçakçılar tarafından kandırılmadığına emin olmak adına yeni bir yol aramıştır.

Göç yolunda çareler arayan bir diğer karakter Mervan'dır. Bu karakterle birlikte diğer ikisinin ortak noktaları göç etmek için aynı kaçakçıya başvurmuş olmalarıdır. Ancak bu karakterinde kaçakçıya verecek parasının olmamasıyla birlikte aynı zamanda kaçakçıyı eğer

ona göç etme konusunda yardım etmezse polise söylemekle tehdit etmiştir. Sonrasında gururunu ve onurunu kırıcı birtakım sözler ve hareketlerle karşı karşıya kalarak kaçakçının dükkânından ayrılmıştır. Dükkândan ayrıldıktan sonra kalabalık içinde yürürken birden bir el omzuna dokunmuş ve bu şahıs ona yardım edebileceğini söylemiştir. Yazarın Abul Khayzaran adını verdiği bu kişi, Mervan adlı karakterden üç beş kişi daha bulmasını, bu şekilde yola çıkabileceklerini söylemiştir. Yoksulluğun bu karakter içinde göç etme konusunda ana neden olması göze çarpan bir unsurdur. Böylelikle eserde verilen karakterler tamamlanmış, Mervan arkadaşı Esad ile Abul Khayzaran da eski dostu Abu Kyas ile birlikte kararlaştırılan noktaya gelmiştir.

Eserin karakterlerinin sürece nasıl dâhil olduğu anlatıldıktan sonra, pazarlık adı altında başka bir bölüm başlamıştır. Burada göç sürecinde hangi adımları izleyecekleri ve ne kadar para verecekleri gibi konular üzerinden anlaşmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda Abul Khayzaran adlı karakter onları gitmek istedikleri yere kaçak yollardan nasıl götüreceğini de anlamıştır. Bir kamyonun sürücü olan Abul Khayzaran, bu üç kişiyi sınırı geçmeye çok az kala kamyonun su tankerine saklayacağından ve sınırı geçtikten çok kısa bir süre sonra onları çıkaracağından bahsetmiştir. Bu her ne kadar insan canını tehlikeye atan bir durum olsa da kendilerini çaresiz hisseden ve mutlaka göç etmekle refaha kavuşabileceklerine inanan bu insanlar tarafından kabul edilmiştir. Ertesi gün yolculuk, kura çekerek sırasıyla bir kişinin şoför yanına diğerlerinin ise tankın ucuna oturacakları şekilde başlamıştır. Baştan sona çile çekilerek hedefe ulaşmaya çalıştıkları göç hareketliliğinin gerçek hayatta yaşanan durumlarının bir yansıması olarak ortaya konulmuştur. Yolculuklarının ilerleyen bölümünde ise tankere girmeleri ve güvenlik kontrol noktalarından geçmeleri gereken bir kısım vardır. Ancak coğrafi açıdan sıcak iklime sahip bir bölgede göç etmek bir yana bu insanların demirden bir tankere binmeleri son derece tehlikeli bir durum olmuştur. Gerekli sürede tankerden çıkarılmamaları canlarıyla sonuçlanacak durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Nitekim öyle de olmuştur. Birkaç noktada Abul Khayzaran onları gereken sürede gümrükten geçirmiş olsa da bir gümrük noktasında memurların lafa tutmasından ötürü karakterleri tankerden çıkartması gereken süreyi aşmıştır. Zaten cehennem gibi bir sıcağın bahsedilen yazar, karakterlerin bir de bu demirden tankin içinde boğulmaları ile eseri sonlandırmıştır. Yolculuğun sonlarına doğru karakterlerin ümitlerini kaybettiklerinden bahsederken, içerdekilerin son nefeslerini verirlerken tankin kapağını dahi zorlamadıklarını da aktarmıştır. Burada bu insanların, hayalleri uğruna ölümü göze aldıkları ve nitekim de kaçak yollarla göç etmeye çalışırken günümüzde pek çok göçmenin yaptığı gibi bu durumu canlarıyla ödedikleri üzücü bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, kitabın son

satırlarını ise Abul Khayzaran'ın onları gömebilecek hem fiziki hem de duygusal anlamda gücünün kalmamasından dolayı gecenin bir vakti belediyenin çöp döktüğü bir alana atmasıyla bitirmektedir. İşte bu şekilde yazar, hayatlarını düzene koymak ve daha iyi koşullara sahip olmak sebebiyle kaçak yollarla göç etmeye çalışan üç göçmenin çöplükte son bulan acı öyküsünü gözler önüne sermektedir. Günümüzde de kaçak yollarla düzensiz göç serüvenine dâhil olan pek çok bireyin bu durumla karşılaştığı yadsınamaz bir gerçek olarak bilinmektedir. Özellikle Akdeniz sularından göçmen kaçakçılarıyla işbirliği yapmış binlerce göçmenin kıyıya vuran cesetleri, eserde aktarılan olayla oldukça örtüşmektedir. Yani buradan hareketle özellikle düzensiz göçe ilişkin unsurlarda ölüm kavramı da literatürde sık karşılaşılan kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 10. Güneşteki Adamlar Adlı Eserdeki Temalar

Kaynak: Maxqda 2022-kelime bulutu tekniği ile oluşturulmuştur.

3.5. Eserlerin Temaları ve Sorgu Alanlarının Akdeniz'de Göç Konusu Kapsamında İncelenmesi

3.5.1. Göç Öncesi Adalet Arayışı ve Mücadele

Bireylerin göç kararını almadan önce yaşadıkları coğrafya içerisinde karşılaştıkları pek çok olumsuz durum sonucunda bir adalet arayışı içerisine girdiklerini söylemek mümkün olmaktadır. Söz konusu eserlerde kahramanların maruz kaldıkları haksızlık durumları ve devlet otoriteleri veya işgalci güçler tarafından uygulanan baskıcı politikalara karşı bir arayış içerisinde buldukları durumlar sıklıkla yer almaktadır. Bu arayış kimi zaman bireysel bir adalet arayışı şeklindeyken kimi zamanda toplumun çoğunu kapsayan adalet duygusu şeklinde kendini göstermiştir. Eserlerde ele alınan durumlar ve olaylar doğrultusunda işlenen temalar içerisinde göç öncesi gerek bireyin iç dünyasına karşı gerekse bireyin dış dünyasına karşı gerçekleştirdiği mücadele durumu da göz önüne çıkmaktadır. Bu mücadele durumu

yukarıda da bahsedildiği üzere baskıcı ve zorlayıcı durumlar sonucu alınan göç kararları neticesinde oluşmaktadır. Eserlerde bahsedilen durumlarda da bu gibi zorlayıcı unsurlar sonucunda kahramanlar bazen göç edip etmeme konusunda mücadele durumuna girmiş olsa da bazen de bu mücadele durumunun önünde zorunlu göç süreci durmuştur.

3.5.2. Kimlik Kavramı

Bireysel kimlikler ve aidiyet duygusu göç ve küreselleşmeye bağlı olarak değişim ve dönüşüme uğramıştır. Geçmişte kimlik kavramı üzerinden iki kimlik algısına (dine ve ırka dayalı kimlik) odaklanıldığı düşünülmekteydi. Etnik kimlik; bireylerin etnik grup veya gruplarla ilişkisi hakkında bilgi veren kimlik grubu olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıca etnik kimlik kavramının benzer değer yargılarına, sosyal inançlara ve normlara dayandığını söylemek mümkün olmaktadır. Dini kimlik ise bireylerin kimliklerini dini inançlar üzerinden tanımladığı bir kavramdır. Günümüzde ise tanımlanan bu kimlik kavramları oldukça dinamik ve değişken bir yapı içerisinde bulunmaktadır. Bahsedilen bu dinamik değişim çerçevesinde bireyin kendini tanımlaması için sadece dini veya ırksal farklılıklar değil, kişinin diğerlerinden farklı olarak algıladığı her şeye dayanarak kimlik inşası olabilir. (Martin, 1995 akt. Çağırın, 2016: 2617).

Göç eden bireylerin genellikle karşılaştıkları unsurlardan biri de kimlik arayışı olmuştur. Eserlerde bahsedildiği üzere bir yerden bir yere göç eden birey kimi zaman bıraktığı yer ile vardığı yerdeki kimlik arasında sıkışıp kalmıştır. Bazen kendisini her iki kimliğe de ait hissettiği durumlara yer verilmiş, bazen de göç ettiği yerdeki kimliği benimsemiş ve asimile edilmiştir. Gerçek yaşamdan izler taşıyan bu eserlerden özellikle “Afrikalı Leo” adlı romanda bu duruma sıklıkla yer verilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere yaşamı boyunca dört farklı coğrafyaya göç etmiş (kimi zaman sürgün edilmiş) bu kişinin, içerisine girmiş olduğu durumlardan önce ve sonra farklı kimlik özellikleri gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Günümüzde de Akdeniz’den göç etmiş binlerce göçmenin varmak istediği coğrafyaya ulaştıktan sonra buradaki yaşamı çerçevesinde bireysel anlamda pek çok değişikliğe uğradığını söylemek mümkün olmaktadır.

Sürgün ve kültür aktarımı sürecinin yansımaları kimlik hareketlerini de beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir. Özellikle göç ettikleri yere bağlı kalamayanlar, kendilerini uç bir kimlik modeliyle tanımlamayı ve ifade etmeyi seçmektedirler. Dışlama, muhalefet ve dikkat çekme çabaları yoluyla yeni kimliklerin kabulü de zıt kimliklerin doğmasına yol açabilmektedir. (Kolukırık, 2011: 185). Bununla ilişkili biçimde, konu dâhilinde göç etmiş bireyleri kapsayan kimlik kavramına ilişkin bir durum daha bulunmaktadır. Asimilasyon

kavramından daha farklı bir süreci tanımlayan hibritleşme süreci karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle “Hibrit” kavramının TDK tarafından açıklanan anlamına bakıldığında; “*iki farklı güç kaynağının bir arada bulunması*” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Buradan hareketle Hibritizasyon kavramı ile birlikte göç etmiş bireylerin buldukları toplum içerisinde kendilerine has yeni kimlikler inşa ettiklerini görmek mümkün olmaktadır. Amerikalı Çinli, Türk asıllı Alman Futbolcu gibi terimler bahsedilen kavram ile ilişkilendirilmiş yeni birer kimlik şeklinde kendisine yer edinmektedir. Bu kimlik inşası çerçevesinde ise göç etmiş bireylerin, yerli topluma karşı geliştirdikleri aidiyet duyguları da bir değişim içerisine girmektedir. Genellikle göç etmiş toplulukların sahip olduğu bu zayıf aidiyet duygusunun, hibrit kimlik ile sağlamlaştırıldığı gözlemlenmektedir. Göçmenler bu hibrit kimlik ile asimilasyona maruz kalmadıkları için, göç ederken beraberinde getirdikleri şeyler ile göç ettikten sonra kazandıkları arasında sağlam bir bağ kurabilmektedirler. (Çağırın, 2016: 2617-2618). Çalışma kapsamında ele alınan eserler doğrultusunda bu kavramın örneklerine özellikle “Afrikalı Leo” adlı romanda sıklıkla rastlamak mümkündür. Geçmişle bugünü arasında bağ kurduğu görülen roman kahramanının bu şekilde göç ettiği mekâna daha kolay adapte olduğu gözlemlenmiştir.

3.5.3.Özgürlük Olgusu

Hem bir değer hem de bir kavram olarak özgürlük evrenseldir. Eski zamanlardan yönetenler ve yönetilenler için her zaman önemli bir konu olan özgürlüğün birçok farklı tanımı yapılmıştır. Montesquieu, *The Spirit of Law*'da (2014); "Özgürlük yasanın izin verdiği şeyi yapma hakkı" demiştir, "eğer bir vatandaş yasalar tarafından engellenmiş olguları gerçekleştirebiliyorsa, özgür sayılmaz. Çünkü diğer vatandaşlar da aynı yetkiyi kullanma hakkına sahip olacaklardır". Özgürlüğün bir başka tanımı da “başkaları tarafından zorlanmama ölçütü” olarak ifade edilmektedir (Özdek, 1993). Hayek (1997) ‘e göre özgürlük; “Hükümetin eski zamanlardan beri sağlaması istenen tek vazgeçilmez medeniyet temeli.” şeklinde yorumlanmış, Hayek'e benzer şekilde Balcı (2017) da “Canlılar arasında insanı diğer canlılardan farklı kılan tek bir insan özelliğinin olduğunu ve insanın temel değeri” olduğu şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Tüm bu tanımlamalardan hareketle Özgürlük için devletlerin belirlemiş olduğu hukuki sınırlar çerçevesinde, herhangi bir gücün baskısına maruz kalmadan düşünme ve bu düşünmeyi yine belirtilen hukuki sınırlar çerçevesinde ortaya koyma yetisi şeklinde bir tanımlama yapmak mümkün olmaktadır. Buradan hareketle özgürlük, birey ve toplumla birlikte devletin tüm kurumlarını ilgilendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kaya, 2021: 584-585).

İnsan doğası gereği özgür olma eğilimindedir. Çalışma konusu kapsamında da eserler içerisinde geçen özgürlük teması sıklıkla işlenmiştir. Eserde bahsedilen kahramanların yaşadıkları coğrafya içerisinde belli kısıtlama ve sınırlamalara maruz kalmaları, düşünce ve duygularını kimi zaman rahatlıkla dile getirememeleri, dini değerlerini özgürce yaşayamamaları ve bağımsız yaşama istekleri doğrultusunda özgürlük teması göçle ilişkili bir biçimde göze çarpmaktadır. Bahsi geçen durumlar neticesinde kahramanların daha özgür bir yaşam için yer değiştirme durumları, günümüz göç hareketlilikleri ile oldukça örtüşen bir durum olarak kendisini göstermektedir.

Özgürlük duygusu ve deneyimleri sabit, durağan ve sınırlı değildir; bunun yerine bireyler çevreden, koşullardan, bireysel farklılıklardan, cinsiyet ve kişisel beklentilerden etkilenerek bir değişim ve dönüşüm içerisinde farklı şekillerde özgürlük kavramını yaşayabilir ve yansıtabilmektedirler. (Bakınç, 2021: 31). İncelenen eserlerden “Afrikalı Leo” içerisinde özgürlük teması, bir işgal durumu sonrasında ortaya çıkmıştır. Yazar ve ailesinin yaşadıkları yerden, işgalci devletin hem sosyolojik hem de dini anlamda baskı yapmaları sonucunda özgürlük talep ettikleri bir durumu doğurmuş ve bu da göçe sebep olmuştur. Diğer incelenen eser “Güneşteki Adamlar” da ise, kahramanlar yaşadıkları ekonomik buhran sonucunda bir düzensiz göç serüvenine katılmışlar ve bu göç sonrası varacakları yer hakkında özgürlüğe dayalı pek çok hayal kurmuşlardır. Özgürlüklerine kavuşma pahasına da canlarını bu yolda vermişlerdir. İki eserde de sebebi farklı temellere dayanan göç, özgürlük kavramı çerçevesinde kendisine yer bulmuştur.

3.5.4. Göç sonrası Özlem

Göç ve göçmen edebiyatına dayalı eserlerde özgürlük teması ile birlikte sıklıkla işlenen bir diğer tema da özlemdir. Çalışma kapsamında incelenen eserler doğrultusunda “özlem olgusu” sıklıkla vurgulanmıştır. Bahsi geçen eserlerdeki kahramanların kimi zaman doğup büyüdüğü topraklara duydukları özlem göze çarparken, kimi zaman yaşadıkları bir olay akabinde çocukluklarından bir an gözlerinin önüne gelmektedir. İncelenen eserler çerçevesinde özellikle “Afrikalı Leo” da özlem temasına sıklıkla rastlanılmaktadır. Hem yazar hem de eserin kahramanı olan bireyin yaşamı boyunca dört farklı şehre gerçekleştirdiği göç sonucunda, önce hem kendisinin hem de ailesinin çocukluk yıllarına ve eski yaşantılarına duydukları özlem, daha sonrasında ise yazarın farklı gerekçelerle gerçekleştirdiği göçler ile geride bıraktığı aile bireylerine, sevdiklerine duyduğu özlem eser içerisinde önemli ölçüde yer alan bir konu olarak göze çarpmaktadır.

3.5.5. Göç ile Birlikte Gelen Sıkıntı ve Zorluklar

Göç süreci oldukça sancılı bir süreç iken, özellikle zorunlu göçe dayalı bir göç serüveni yaşanan sancılı süreci daha zorlu bir süreç haline getirmektedir. Bireylerin yaşadığı ve alıştığı çevreyi belirli zorlamalar ve baskılar sonucu bırakarak başka coğrafyalara göç etmeleri, neredeyse tüm yaşamlarında meydana gelen bir değişim sürecini ortaya çıkarmaktadır. Bu değişim süreci ile psikolojik anlamda çevreye alışma ve uyum süreci göç etmiş bireyler açısından genellikle sıkıntılı ve zorluklarla çevrili bir süreç olarak algılanabilmektedir. Göç ve göçmene dayalı edebi eserlerde de bu zorlu süreçten sıklıkla bahsedilmektedir. Çalışmaya konu edilmiş eserlerde de bu duruma rastlanılmaktadır. Göç sürecinin başında yasa dışı yollara başvurmaları neticesinde kaçakçılarla yaşadıkları sıkıntı ve zorluklardan, göç süreci boyunca barınma ihtiyacının karşılanması, çevreye uyum sağlama ve çevre tarafından kabul görme gibi pek çok faktör, göçmenlerin gerçek hayatlarından esinlenerek yaşadıkları doğrultusunda eserler içerisinde göç ile birlikte gelen sıkıntı ve zorluklara dayalı temalar olarak işlenmiştir.

3.6. İncelenen Eserler Üzerinden Göçü Ortaya Çıkaran Nedenler ve Sebep Olduğu Durumların Analizi

Geçmişten günümüze tüm dünya tarihi boyunca göç hareketliliklerinin daimî varlığı söz konusu olmuştur. Göç hareketliliğinin meydana geldiği dönemin şartları çerçevesinde gelişen sebep ve sonuçlara ek olarak göçün etkisi dönemin siyasal, ekonomik ve toplumsal olayları ile oldukça sıkı bir ilişkiye sahip olduğunu söylemek de mümkündür. Bireyler söz konusu bu faktörler neticesinde yaşadıkları yerleri terk ederek başka coğrafyalara doğru göç hareketliliklerini gerçekleştirmektedirler. Bu durum hem bırakılan hem de varılan ülke açısından çok çeşitli sonuçlar doğururken bu sonuçlar doğrultusunda da göçe konu olan ülkeler tarafından politikalar üretme durumu gündeme gelmiştir. Ülkelerin geliştirdikleri bu politikalar, kimi zaman göçmenlerin topluma uyumu ve kabulü şeklinde kendisini gösterirken, kimi zamanda toplumdan dışlayıcı unsurlar şeklinde yer edinmektedir. (Duruel, 2017: 2).

Çalışma kapsamında ele alınan eserler doğrultusunda göçe sebep pek çok faktör belirlenmiştir. Bunlar göç literatürü içerisinde gönüllü ve zorunlu göçler olarak ayrılırken, eserler içerisinde de gerçeği yansıtan bir şekilde savaş ve işgalden etkilenerek baskıcı ve zorlayıcı unsurlar ve sürgün gibi zorlayıcı faktörleri; ekonomik açıdan yaşanan zorluktan kurtulmak ve daha refah bir yaşam sürmek için gerçekleştirilen gönüllülük faktörlerini içermektedir. Öncelikle eserlerde sözü geçen en önemli faktör ekonomik temelli olan yoksulluk durumu olarak göze çarpmaktadır. Her iki eserde de kahramanların göç

hareketliliklerine karar vermelerinin bir yolu da yoksulluk durumundan geçmektedir. Yoksullukla birlikte eşitsizlik kavramı da ön plana çıkmaktadır. Göç çalışmalarında önemli konular olarak yoksulluk ve eşitsizlik kavramları, bireylerin bu durumlara ne ölçüde maruz kaldıklarını ve göçe bu koşullar neticesinde nasıl teşvik oldukları eserlerde ele alınmaktadır. İki eser içerisinde de yoksulluk durumu oldukça belirgin bir şekilde göz önüne serilmiştir. Özellikle “Güneşteki Adamlar” adlı eserin ana temasının kahramanların içinde bulunduğu yoksulluk durumundan kurtulmak ve göç ederek daha fazla para kazanabilecekleri refah bir hayata sahip olmak için göçmen kaçakçılara kadar düştükleri durumlardan oluştuğu görülmektedir. Göçe sebep bahsedilen yoksulluk durumu ve ardından eserdeki bir karakterin ötekine kaçak yollarla göç edilebileceği fikrinden bahsetmesi bu eserde şu sözlerle aktarılmıştır:

“Şu son on yılda hiçbir şey yapmadın, beklemek dışında. Ağaçlarını, evini, gençliğini, tüm köyünü yitirmiş olduğunun kafana dank etmesi için koskocaman, aç, on yıl geçmesi gerekti sana. Bu uzun yıllar boyunca herkes kendine bir yol çizdi, oysa sen sefil bir kulübede ihtiyar bir köpek gibi çömelip kaldın. Neyi beklediğini sanyordun? Evinin damından varlık yağsın diye mi? Evin ha? Senin evin değil ki o. Açık elli bir adam sana, <Burada otur!> dedi. Hepsi bu. Bir yıl sonra da: <Odanın yarısını bana ver.> dedi. Sende kendinle yeni komşuların arasına yamalı çuvallar gerdin. Çömeldiğin yerden kııldamadan. Saad gelip de seni yayık da süt çalkalar gibi sarsıncaya değin.” (Kanafani, 1986: 22).

“Şat’a varırsan kolayca Kuveyt’e geçebilirsin. Basra seni çölden geçirip oraya kaçak sokabilecek kılavuzlarla dolu. Neden gitmiyorsun?” (Kanafani, 1986: 22).

Göçe sebep faktörlerden eser içerisinde bahsi geçen bir diğeri ise devletin rolü şeklindedir. Göçün insan hareketliliği ile ilgili olduğu kadar devlet egemenliği ve politikaları ile de ilgili olduğu yaygın olarak kabul gören bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet müdahaleleri ile göç dinamikleri arasındaki bağ göz önüne serilmiştir. Özellikle “Afrikalı Leo” adlı eserde gerek ülke işgali gerekse farklı devlet müdahaleleri ile karakterin göç hareketliliklerine dâhil olduğu görülmektedir. İşgale uğramış bir ülke içerisinde her türlü özgürlükten yoksun kalmış bireylerin göç sürecine karar verme ve bu sürece dâhil olma durumlarına yer verilmiştir. Özellikle farklı dine mensup bir devlet tarafından işgale uğramış bir şehir örneği olarak verilen, eserin ilk bölümünü oluşturan Granada’da yerli halk din özgürlüğünden mahrum kalmakla birlikte başka bir dine geçmeleri konusunda baskıcı ve zorlayıcı bir tutuma maruz kalmışlardır. “Gidin, göç edin. Tanrı size yol gösterecek; çünkü yabancıların egemenliğinde ve aşağılanarak yaşamayı kabul ederseniz, inancın alaya alındığı bir ülkede yaşamayı kabul ederseniz, Kitap ve Peygamber’in, üstlerine hep nur yağsın her gün alaya alındığı ve aşağılandığı bir yerde yaşamayı göze alırsanız, Müslümanlığın utanç verici bir görüntüsünü çizmiş olursunuz.” (Maalouf, 2011: 81).

Bununla birlikte yine “Afrikalı Leo” adlı eserde kahramanın yaşadığı siyasal bir durum neticesinde devlet yetkilileri tarafından sürgüne yollandığı da görülmektedir. Buradan hareketle devletlerin, bireylerin göç sürecinde oldukça önemli bir rolü olduğu sonucu doğmaktadır. Eser içerisinde karakterin siyasal bir olay neticesinde zamanında önemli bir kişinin sürgününe neden olduğu ve bu sürgün neticesinde de bu kişinin, karakterin kardeşinin eşi tarafından öldürülmüş olması sonucunda karakterin de suçu olduğu yönünde bir izlenim yaratmış ve bu durum şu şekilde aktarılmıştır:

“Baş vezir sultana doğru eğilerek onu etkilemeye çalıştı besbelli, fakat sultan kesin bir devinimle onu susturdu. Sonra bana döndü: Katilin yazgısını değil, kurbanını yükleneceksin Hasan, dedi. Tıpkı Zervali gibi sürgüne gideceksin. İki yıl boyunca bu saraya gelmeyecek, Fas'ta ya da benim sınırlarım içindeki bu topraklarda yaşamayacaksın. Recep ayının yirmisinden sonra bu topraklarda görünürsen buraya zincire vurularak getirileceksin!” (Maalouf, 2011: 222).

Göçle ilgili literatürde, göçmenlerin göçe karar vermesinde kolaylaştırıcı ve göçe sebep görülebilecek bir diğer faktör “göçmen ağlarıdır”. Göçmen ağlarının göç hareketlilikleri çerçevesinde bir anahtar kavram olduğu kaçınılmaz bir durumdur. Hem kişilerarası hem de kurumlar arası kurulan bu ağlar çerçevesinde göçmenlerin karar verme süreçleri de şekillenmektedir. Böylelikle göç konusunda benzer tecrübelerle sahip olmakla birlikte hem ortaya çıkabilecek olası sorunları çözmede birbirlerine yardım edebilmekte, hem de süreçte ortaya çıkabilecek riskleri minimumda tutmaya yardımcı olabilmektedirler. Göçmenlerin, göç edilmesi planlanan ülke hakkında resmi prosedürler, lisanslama ve yeni sisteme adaptasyon gibi karşılaşılabileceği olası sorunlarla birlikte bu süreçte ortaya çıkan ekonomik zorluklar göç olgusunu daha çok karmaşık ve zorlayıcı bir hale getirmektedir. Ayrıca göç süreci göz önüne alındığında, farklı kültürlere sahip toplumların bir arada bulunmasından doğabilecek farklı kültürleşme modellerinin de ortaya çıkabileceği olgusundan bahsetmek mümkün olmaktadır. Tüm bu süreçler sonucunda da göçmen ağları adı altında bahsedilen, göç eden bireylerin sahip olduğu hemşerilik, akrabalık veya göç sürecinde kurulan bağlar, karşılaşılan zorlukları minimum düzeyde tutma çabası ile meydana gelmiştir. (Görgün, 2017: 1326).

Çalışma kapsamında ele alınan eserler içerisinde de göçmen ağları ile olgulara sıklıkla rastlandığını söylemek mümkündür. “Afrikalı Leo” adlı eserin ilk bölümü olan Granada’dan Fas’a göç esnasında ana karakter olan Hasan ve ailesinin güvendiği kişi, onlardan önce Fas’a göç etmiş olan Hasan’ın dayısıdır. Hasan ve ailesi burada göçmen ağları olgusunun canlı anlatımı şeklinde yer almışlardır. Onlardan önce göç etmiş olan bir aile üyesinin ardından göç etmiş ve orada bu kişinin onlara yardımcı olabileceği ve barınak sağlayabileceği düşüncesini taşımışlardır. Yine eserin ilerleyen bölümlerinde de kahramanın kimi zaman kaçak kimi zamanda yasal yollarla gerçekleştirdiği göç süreçlerinde göçmen ağları kavramına dayanan

durumların yaşandığı gözlemlenmektedir. Eserin Roma bölümünü oluşturan son bölümünde karakterin daha önceden göç ettiği dönemde eski bir öğrencisi olan Hans isimli karakter ile karşılaşması ve bu karakterin yardımı ile işgal edilen bir kaleden kurtularak yeni bir yere göç etmesine yer verilmiştir. Bununla birlikte bu kişinin yardımı sonrasında onu limanda bekleyen bir başka dostu aracılığıyla ailesi ile birlikte güvenli bir bölgeye göçünden de bahsedilmiştir: *“Hans! Eski öğrencilerinizden biri sanırım. Ona büyük bir sabırla öğrettiğiniz her şey için teşekkür etmek istiyordum. Gönül borcunu ödemek için eşiniz ve çocuğunuzla kentten ayrılmanıza yardım edecektim.”* (Maalouf, 2011: 369).

“Şimdi beni kucaklamak sırası Sus’lu Abbas’ındı. Aylarca her gün buraya gelmemizi beklemişti. Bizsiz bir yere gitmeyeceğine ant içmiş olduğundan o yıl bütün yolculuklarını iptal etmişti. Şimdi artık hiçbir engel kalmamıştı. Güzel bir banyo, iyi bir yemek ve uykudan sonra, yeni giysilerimizi giymiş, güzel kokular sürmüştük olarak limandaydık. Abbas’ın en güzel gemilerinden biri bizi Tunus’a götürmek için bekliyordu.” (Maalouf, 2011: 372).

Çalışma kapsamında analizi yapılan diğer eser “Güneşteki Adamlar” da ise göçmen ağları durumu, üç arkadaşın kaçak yollardan göç etmek için gönül birliği yapması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Eserin bir bölümünde bir kaçakçıyla anlaşmaları esnasında içlerinden birinin şu sözlerine yer verilmiştir: *“Sana bir şey söyleyeyim. Aynı ülkenin çocuklarıyız. Bizler para kazanmak istiyoruz, sende öyle. Güzel. Ama her şey hakça yapılmalı...”* (Kanafani 1986: 48).

Göç eden bireylerin birbiri ile kurduğu veya kurmaya çalıştığı bu ağlar aracılığıyla, karar alma süreçlerinde; resmi işlemler ve izinlerde; varılması planlanan ülkelerin yasal düzenlemeleri ve göçmenlere bakış açıları; göç etmiş bireylerin gittikleri ülkede sahip oldukları haklarda; sağlık, eğitim, barınma ve iş bulma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında; dil engelinin aşılmasında ve topluma adaptasyon sürecinin daha kolay hale getirilmesinde birbirlerine yardımcı olmaya çalışarak işleri düzene koymak ve riskleri en aza indirmek açısından önem taşıdığından bahsetmek mümkün olmaktadır. (Görgün, 2017: 1326).

Gerçekleştirilen göçlerin sonuçları bağlamında, eserlerin içeriği çerçevesinde, göç sonrası bireyler açısından en önemli sorun göç ettikleri toplum ve kültürle uyum sağlamak olarak analiz edilmiştir. Bu uyum sürecini kavrayabilmek açısından hem göç edenlerin hem de göçe konu olan yerli toplumun göçe ne ölçüde hazır olduğunu anlamak önem teşkil etmektedir. Birbirinden farklı kültürel temellere sahip toplumların kaynaşması zor bir sürece işaret etse de bu süreç çerçevesinde kimi zaman göç eden bireylerin olumlu tutumlar göstererek buldukları topluma entegre olması şeklinde sonuçlandığı görülürken, kimi zaman da toplum tarafından asimile edilmesi durumu göze çarpmaktadır. Bu duruma bağlantılı olarak “Afrikalı Leo” adlı eserde kahramanın yaşamı boyunca dört şehre gerçekleştirdiği göç ve her seferinde gittiği yerlere adaptasyon sürecinden bahsedilmektedir.

Bahsedilen karakter için bu uyum durumu kimi zaman oldukça zorlayıcı unsurları içerirken, kimi zamanda diğerlerine kıyasla daha kolay olmuştur. Sözü geçen zorlayıcı unsurlar, bulunduğu topluma adapte olamadığı, toplum tarafından dışlandığı durumları içermektedir. Özellikle yetişkinlik dönemlerinde gerçekleşen ve yeni bir hayata alışmaya çalıştığı bir göç sonrası dönemde, maddi imkânlarının yetersiz olmasından ve içerisinde bulunduğu topluma ve kültüre son derece yabancı olmasından dolayı dışlandığından bahsetmiştir: *“Sonunda Kahire! Başka hiçbir kentte, yabancılığını bu kentteki kadar kolay unutamaz insan. Hiçbir yolcu bir dedikodu işitmeden, bir dolu söylentiye ve saçmalığa kulak vermeden bu kente giremez. En az yüz yabancı sarar çevresini, kulağına bir şeyler fısıldar, onu tanıklığa çağırır, eğlenmek ve kahkahalar atmak amacıyla omzuna vurur, küfretmesi için kışkırtır.”* (Maalouf, 2011: 240-241).

“Evin bulunduğu sokakta yürüdüm. Epey kalabalıktı. Gelip geçen herkes bana bakıyordu. Bütün gezginleri etkileyen, dahası kızdıran bir bu tutuma alışıkım gerçi, ama bu kez daha çok etkilendim. İnsanların yadırgayan bakışlarını Mağribi giysilerime yordum.” (Maalouf, 2011: 243).

Bununla birlikte eserde, kahramanın bir karnaval döneminde, o toplumun giyim tarzına özeninden ve onlar gibi görünmek istediğinin önüne geçemediğinden de bahsedilmektedir. Burada bir bütünleşme sürecine işaret ederken aynı zaman da karakterin zamanla uğrayacağı asimilasyona da atıfta bulunulmuştur.

“Bu şenlikler sırasında Mısırlılar gibi giyinmek için karşı konulmaz bir istek duydum. Faslı giysilerimi dikkatle katladım, buradan ayrılacağım zaman gerekebilir diye kaldırdım; yeşil çizgili, göğüste kapanan, yerlere kadar dökülen Mısır giysisini üstüme geçirdim; ayaklarıma eski tip sandallar giydim, başıma Hint kumaşından yapılmış geniş bir sarık geçirdim. Bir eşek getirttim, sokağımın ortasında tahta çıkıyormuşum gibi eşeğe bindim, çevremde halktan yaklaşık bin kişiyle şenliklere katıldım.” (Maalouf, 2011: 246).

Aynı şehirde bir müddet geçen zamandan sonra, maddi durumunu düzeltmiş ve bunun da etkisiyle toplum tarafından kabul gördüğünden bahsetmiştir. Buradan hareketle, göçmenlere karşı önyargının öncelikle onların ekonomik açıdan bir kambur olarak görülmesinden kaynaklandığı sonucuna varmak mümkün olmaktadır. Bu durum eserde şu sözlerle anlatılmıştır: *“Bu kent benim kentimdi sanki. Bana iyi durumda olduğumu duyuruyordu. Birkaç ay içinde önem verilen gerçek bir Kahireli olmuştum. Bir eşekçim, bir manavım, itircim, kuyumcum ve kâğıtçım vardı; büyük işler yapıyordum, sarayla ilişki kurmuştum ve Nil kıyısında oturuyordum. Dupduru pınarların kaynağı bir vahaya ulaşmış olduğuma inanıyordum.”* (Maalouf, 2011: 246).

Uyum sorunu kapsamında ortaya çıkan sorun alanları kuşkusuz pek çok çeşide sahiptir. Bununla birlikte sorunun sosyokültürel boyutuna bakıldığında dini tutum ve davranışlar, dini uygulamalar, kültürel alışkanlıklar, gündelik ilişkilerdeki önyargı durumları, dil sorunları ve yabancı düşmanlığının en önemli ve öne çıkan sorun alanları olduğu görülmektedir. Son zamanlarda bu problemler alanlarının bir kısmında yaşanan artıştan da bahsetmek mümkün olmaktadır. Sosyokültürel uyum, bireylerin toplumu oluşturmaları ve

içinde yaşadıkları topluma kendi kimlikleri çerçevesinde katıldıkları süreci işaret etmektedir. Bu sürecin inşası ise paylaşılan duygu ve değerlerin üretilmesiyle yakından ilgili bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yavuz, 2013: 622).

Göç hareketliliklerinin, toplumsal yapının devamlı şekillenmesi üzerindeki rolü oldukça önemlidir. Toplumsal yapıyı oluşturan toplum, içeriğinde farklı toplulukları ve kültürel öğeleri bulunduran ilişkiler ağı ve toplumsal sistemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçeveden hareketle göç, içerisinde farklı toplulukları barındıran toplum için bütünleştirici bir unsur olmalı ve göçe konu olmuş coğrafyayı daha yaşanılır bir yer haline getirmelidir. Bu bütünleştirici unsurların oluşturulması konusunda da ülkelerin entegrasyon sürecine yönelik politikalar üretmesi ve uygulaması oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Öyle ki, göç olayları karşısında gerekli planlamaları yapmak ve toplumsal dokuya olası olumsuz etkileri en aza indirmek devletlerin sorumluluğundadır. Bu doğrultuda uygulanabilecek politikalar, göçmenlerin ve grupların göç ettikleri toplumları istikrarsızlaştırmadan yaşamlarının devam etmesini sağlamaya yönelik olmalıdır. (Akıncı, Gedik ve Nergiz, 2015: 60).

Göç, bugüne kadar sıklıkla bir sorun olarak vurgulanmış, bu konuda bugüne kadar pek çok araştırma yapılmış ve çoğu akademik camia için özgün olan çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Fakat bu tavsiyelerin ne ölçüde faydalı olduğu çok tartışılan bir sorudur. Genel olarak uzmanların ortak bir zeminde ulaştığı temel görüşler; göç hareketlerinin durdurulup durduramayacağı, nedensellik bağlamında göçün nasıl caydırılabileceği veya göçmenlerin bir gün evlerine dönebilmeleri için hangi politikaların benimsenmesi gerektiğini ve göçmenlerin yaşadığı sıkıntıları çözmeye çalışarak bu doğrultuda nasıl politikalar üretilabileceği üzerine tartışmaktır. Bununla birlikte, artan bir etkiye sahip olan göç ve entegrasyonun çok yönlü ve çok boyutlu sorunları, göçmen ve yerleşik gruplar arasındaki bütünleşme sürecinin daha zor ve karmaşık bir sürece girdiğini göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen süreç içerisinde, uluslararası göçün giderek daha karmaşık ve çok boyutlu bir hale geldiğini söylemek mümkün olmaktadır. En önemli belirleyiciler arasında işgücü piyasasının neden olduğu eşitsiz gelir dağılımı, ücret farklılıkları, zayıf istihdam olanakları, piyasa ekonomisinin küreselleşmesi gibi ekonomik faktörler (özellikle göçmenlerin iş ve sığınma bulmaları açısından) ile birlikte, kimlik sorgulama süreci, daha refah bir yaşama ulaşma isteği, toplum tarafından saygı görme, daha az stresli bir çevrede bulunmak ve kaostan uzak durma çabası gibi sosyolojik temelli faktörler bulunmaktadır. (Akıncı, Gedik ve Nergiz, 2015: 79-80). Bu durumlara örnek olarak ekonomik

açıdan göçe teşvik ve daha refah yaşama isteği Hasan Kanafani'nin "Güneşteki Adamlar" adlı romanında şu şekilde aktarılmıştır:

"Seviyor musun buradaki bu yaşantıyı? On yıl geçti, sen hala dilenciler gibi yaşıyorsun. Ayıptır. Oğlun Kays ne zaman okula gidecek gene? Yakında öbürkü de ele gelecek. Ona nasıl bakabileceksin..." (Kanafani, 1986: 23).

"Kendisinin yokluğunu çekmiş olduğu her şey Şat'ın öbür kıyısında, hemen karşı kıyıcığında. Orası Kuveyt'ti. Kendi kafasında yalnızca bir düş, bir hayal olarak yaşayan şeyler orada sahiden vardı. Sahiden gerçekleşti, taştan, topraktan, gökyüzünden oluşma; yoksa kendi çalkantılı zihninde yatan sanrılar gibi değil. Orada kır yolları, sokaklar, erkeklerle kadınlar, ağaçlar arasında koşuşan çocuklar olsa gerekti." (Kanafani, 1986: 21)

Göç eylemi, farklı kültürlerin karşılaşmasına eşlik etmekte, böylece insanların bir arada yaşama arzusunu yerine getirmekte ve buna bir uyum süreci eşlik etmektedir. Ancak bu süreç bazen uyumsuzluk ve çatışma boyutlarına varmakta ve kültürler arasında iletişim boşlukları oluşabilmektedir. Bu engelleri aşmanın yolları göçmenlere ev sahipliği yapmakta olan birçok ülkenin önceliklerinden biridir. Bu şekilde, çeşitli nedenlerle yaygınlaşan göç, farklılıklarıyla birlikte iletişimdeki engelleri aşmaya çalışarak sağlıklı bir şekilde ele alınabilir ve küresel çaptaki sorunlarına daha olumlu çözümler üretilebilir. Sonuç olarak göçün bir sorun olmadığı gerçeğiyle birlikte, asıl önem teşkil eden unsurun belirli bir topluluğun bir yerden bir yere göç etmesinden ziyade göç sonrası yaşanan toplumsal sonuçların belirlenmesi olduğunun farkında olmak; genel bir çerçeve içerisinde gerekli altyapıyı sağlayabilmek ve bu doğrultuda sorunların üstesinden gelmektir. Bu, kişisel ve ulusal ilişkilerin entegrasyonunu sağlamak için doğru iletişim kanallarının varlığını gerektirir. Göçmenlere yönelik eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal dayanışmayı geliştirecek yeni sosyal politikalar üretmek ve sosyal kabul mekanizmalarını harekete geçirmek gerekmektedir. Bu bağlamda, göçmenlere yalnızca yardım dağıtmak veya yardım olarak geçimlerini sağlamalarına yönelik formüller oluşturmak yerine, sorunlarını göç ettikleri toplumlara entegre ederek çözebilecekleri düşüncesinin aşılması önemlidir. (Akıncı, Gedik ve Nergiz, 2015: 80-81).

Çoğu ülkenin göçmenliği caydırmaya çalıştığı bilinmekle birlikte; yerleşmek ve vatandaşlığa geçmek isteyen yabancıların gelişini hoş karşılamadıkları da bu kanının içerisinde yer almaktadır. Bazı ülkeler ise göçü caydırıcı politikalar izlemektedirler. 1961 ve 1989 yılları arasında Doğu'dan Batı Almanya'ya geçişi caydırmak için kullanılan Berlin Duvarı'nın sembolize ettiği komünist ülkelerdeki durum ve bugün Kuzey Kore yönetiminin vatandaşlarının ülkeyi terk etmesini engellemeye devam etmesi buna örnek olarak verilebilmektedir. (Martin ve Zurcher, 2008: 3-4).

Artan göçmen sayısına ilişkin bakış açıları iki uç nokta ile çerçeveselenebilir. Bir uca, Katolik Kilisesi'nden Dünya Bankası'na kadar uzanan örgütler, insanların ulusal sınırlarla doğdukları ülkeyle sınırlandırılmaması gerektiğini ve daha fazla göçün hem gönderme hem de almada ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi hızlandıracağını savunarak daha fazla göç çağrısında buldukları durum yer almaktadır. Diğer uca, hemen hemen her sanayileşmiş ülkede, kuruluşların göçte keskin düşüşler talep ettiği bir durum bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Amerikan Göçmenlik Reformu Federasyonu (FAIR), vasıfsız yeni gelenlerin düşük vasıflı ABD işçilerine zarar verdiğini, olumsuz çevresel etkileri olduğunu ve yerleşik ABD kültürel değerlerini tehdit ettiğini savunmaktadırlar. Birçok Avrupa ülkesinde de siyasi partiler, şu veya bu zamanda göçü azaltmak için çağrıda bulunmaktadırlar. Örneğin, 1995 Fransa başkanlık kampanyası sırasında, Fransa'daki Ulusal Cephe, Müslüman sakinlerin sayısını azaltmak için 3 milyona kadar Avrupalı olmayanın Fransa'dan çıkarılmasını önermiştir. (Feleke, 2008 akt. Martin ve Zurcher, 2008: 4).

Öncesinde ekonomik sebeplerle geçici bir çözüm olarak başlamış ve aile birleşimi ve sosyal ağlar gibi göçmen ağlarıyla devam etmiş olan göç hareketliliği, özellikle günümüzde kıtlık, açlık, yoksulluk, terör ve etnik baskıdan kurtulmaya çalışan toplulukların yasadışı göç hareketine dönüşmüştür. Bu göç hareketlerine insan ticareti, göçmen kaçakçılığı, tehlikeli sınır geçişleri ve tüm bunlara bağlı olarak gelişen ölümler eklenince durum oldukça trajik bir hal almaktadır. Bu göç hareketliliği karşısında ise hedef ülkeler en genel anlamıyla düzensiz olarak tanımlanan bu göçlerin önüne geçebilmek adına menşe ve transit ülkelere mali destek sağlayarak sınır güvenliğini güçlendirmeyi amaçlarken, sorunun henüz kaynağındaiken çözülebileceğine inanmaktadırlar. Ancak geçmişte olduğu gibi, günümüzde de devam eden sömürü düzeni ve yayılcı politikalar gütmekte olan devletlerin çıkarları sebebiyle Akdeniz coğrafyasında ciddi istikrarsızlıklar devam etmekte ve iklimsel değişiklikler, kuraklık, kıtlık, açlık, yoksulluk, terörizm, ırksal baskı vb. gibi sebeplerin bir araya gelmesiyle daha güçlü bir göç isteğini doğurmaktadır. (Aygül ve Demir, 2022: 284).

Çöllerde ölen ve denizde boğulan göçmenlerle ilgili düzenli raporların ortasında, bazı uzmanlar uluslararası göçün yönetilemez olduğunu düşünmekte ve göçmenlerin birçoğunun onları uzak tutmak için örülen duvarların altından tünel kazdıklarından veya yeni yollar açtıklarından bahsetmektedirler. Öyle ki Cezayir'in merhum Cumhurbaşkanı Houari Boumedienne, gelişmekte olan 77 ülke grubuna daha fazla dış yardım çağrısında bulunmuş; "Hiçbir miktarda atom bombası milyarlarca dalgayı durduramaz... Gün, dünyanın yoksul güney kesimini, hayatta kalmak için zengin kuzey yarımkürenin nispeten erişilebilir alanlarına püskürmeye terk ediyor." Şeklinde bir açıklama yaparak göçün durdurulamaz bir kavram

olduğuna dikkat çekmiştir. (Teitelbaum, 1980 akt. Martin ve Zurcher, 2008: 4). Ancak göçün yönetilebilir olduğuna dair görüşler de kimi zaman öne çıkmaktadır. Göçü yönetilebilir hale getirmenin ilk adımı, insanların neden göç ettiğini anlamaktır. Özellikle ekonomik büyümeye sahip ülkeler göçmenler için varış noktalarına dönüşmektedirler. Buradaki zorluk, insanları sınırları aşmaya teşvik eden farklılıkları azaltarak göçü yönetmektir. Bu anlayışa göre, işçi dövizleri ve yardımların ekonomik kalkınmayı teşvik edebileceği ve göçmenlerin ayrıldığı ülkelerdeki göç baskılarını azaltabileceği öngörülmektedir. (Martin ve Zurcher, 2008: 4).

Tablo 2. Göç Sonrası Yeni Yaşama Uyumda Karşılaşılan Sorunlar

İşsizlik
Kimlik Sorunu
Dil ve Kültürel Uyum
Toplumsal İlişkiler
Din
Yabancı Düşmanlığı
Resmi İşlerde Yaşanan Sorunlar
Diğer

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Göç, bireylerin ve toplumların hayatında oldukça önemli etkiler bırakan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar tarihin çeşitli dönemlerinde pek çok farklı sebeple buldukları coğrafyaları terk etmek durumunda kalmışlar ve/veya tercih etmişlerdir. Hali hazırda buldukları yerlerde yaşadıkları sorunlar sebebiyle zorunlu göçe konu olan bireyler ve daha iyi bir yaşamın hayalini kurarak bireysel çıkarları ve istekleri doğrultusunda gönüllü göçe dâhil olan göçmenler, göç ettikleri yerlerde zaman zaman sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Göç konusu kapsamında karşılan bu zorlu süreçler ve edinilen olumlu ve olumsuz deneyimlerle gerek genelde gerekse özelde birçok alanda karşılaşılrken, edebiyat da bu alanlardan biri olmuş ve bu konuda küresel çapta çok çeşitli eserler ortaya konmuştur. Edebi anlamda ortaya koyulan bu eserler için göçü deneyimlememiş yazarların varlığından bahsetmek söz konusu olsa da genellikle hayatının bir kısmında göçe kendisi veya ailesi tarafından tanıklık edilen yazarların çoğunlukta olduğu çalışma kapsamında incelenen kaynaklar aracılığı ile analiz edilmiştir. Tarih boyunca pek çok kültüre ve kimliğe ev sahipliği

yapmış olan Akdeniz’de, çalışmanın kapsamı bağlamında edebiyat alanında göç ve göçmenlere yönelik birçok kıymetli eserin varlığından söz edilebilmektedir. Bu çerçevede Akdeniz kültürlerinde göç ve göçmen edebiyatı bağlamında incelenen Amin Maalouf’un yazmış olduğu “Afrikalı Leo” ve Hassan Kanafani’nin “Güneşteki Adamlar” adlı eserlerinde göçe dair pek çok konuya ve kavrama yer verildiği gözlemlenmiştir. Başta kültürel farklılıklar olmak üzere, kültürlerarasılık, kimlik arayışı, çift kimlik, aidiyet, ötekileştirilme, geçmişe özlem, vatan ve aile hasreti, yeni kültüre uyum sağlama veya bu kültür tarafından asimile edilme gibi temalarla birlikte savaş, işgal, sürgün ve kaçak yollar aracılığıyla göçe dâhil olma çalışmaya konu edilen eserlerin ana teması olarak yoğun bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca, farklı kimliklere sahip insanların (ulusal, dini, vb.) farklı bakış açılarıyla bir arada olmaları, her yere ait olma ve hiçbir yere ait olmama gibi postmodern dönem konuları ile karşılaştırılmıştır.

Çalışmada, bir yandan yaşamının büyük bir kısmını doğup büyüdüğü topraklardan uzakta geçirmek zorunda kalmış bir karakter olan “Afrikalı Leo” nun farklı kültürler içerisinde kimlik üstüne kimlik kazanarak göçmenlerin gerek gönüllü gerekse zorunlu göç esnasında ne gibi durumlarla karşılaştıkları ve bu durumlar neticesinde göç etmiş bireylerin içinde buldukları süreçler analiz edilirken, öte yandan daha iyi bir yaşam uğruna bir kaçakçıyla yola çıkan ve bu göç yolunda can veren üç adamın hikâyesinin anlatıldığı iki eser Akdeniz kültürlerindeki göç ve göçmen edebiyatını irdelemek bağlamında nitel olarak analiz edilmiştir. Akdeniz kültürlerinden bir örnek olarak ele alınan eserlerin incelenmesinin ardından çalışma bağlamında göçmenlik duygusunun genellikle şu şekillerde işlendiği tespit edilmiştir; Göçmen göç ettiği yenedünyada, kimi zaman göçmen ağlarından yararlanarak kendisi gibi göçmenlerden oluşmuş bir bölgede yaşamayı tercih ederek eskiye benzer bir dünya inşa etmeye çalışırken, kimi zaman da eski yaşamında edindiği kötü deneyimler sebebiyle kendisine tamamen bambaşka bir hayat kurma yoluna gitmektedir. Göçmen her ne kadar farklı bir coğrafyaya gitmiş olsa da geçmişin mekânlarını, nesnelere, kişilerini daima beraberinde götürmektedir. Çoğu zaman kendisini, yeni hayatında karşısına çıkan durumları, olayları ve kişileri eskiyle kıyaslama içinde bulmaktadır. Ayrıca göç etmiş bireyler özlem duygusunu her zaman beraberinde taşımakta ve bu durum her fırsatta anıların göçmenin hatırasında canlanması biçiminde kendisini dışa vurmaktadır. Göçmeni ayakta tutan yegâne şey umuttur. Asla tüketmediği bu umudunu bazen geride bıraktığı topraklarına bir gün geri dönmek adına taşırken, bazen de yeni yaşamında kurduğu veya kurmaya çalıştığı düzeni sürdürmek bağlamında taşımaktadır. Burada tespit edilen ve göç eden bireylerin zihin dünyalarını doldurmakta olan bu duyguların, göçmenliğe dair kültürün parçaları olarak ele

alınması, göçe dair gerçekleştirilen çalışmaların analizlerinde zenginleştirici bir unsur olarak belirlenebilmektedir.

Sosyal bilimlerin önemli çalışma alanlarından birini oluşturan göç kavramı ile birlikte geçmişten bugüne pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olan Akdeniz coğrafyası birleştirildiğinde, oldukça hareketli ve sürekli bir insan akışının olduğu, akışın bu denli yaşanması açısından ise göçün Akdeniz kültürlerine ait toplumların özüne işlediği ve bu kültüre ait edebi eserlere dahi konu olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmanın temelini oluşturan Akdeniz coğrafyası ekseninde göç konusu, Akdeniz kültürlerinde gerçekleşen ve gerçek yaşamın kaçınılmaz bir parçası olarak göz önüne serilen göç ve göçmen yaşamının edebi açıdan ele alınarak gerçeklerin yansıtıldığı ve aktarıldığı bir dünyanın varlığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ele alınan eserler doğrultusunda göçe konu olmuş bireylerin duygu ve his dünyalarına tanıklık etmekle birlikte, aynı zamanda bu süreçte karşılaşılan tüm zorlu aşamalar ve bireylerin göç sonrası adaptasyon durumlarının da okuyucuya göçmenlerin gözünden aktarılması açısından önem taşıdığı analiz edilmiştir. Bununla birlikte ele alınan romanların iki farklı zaman diliminde yazıldığı olgusu da göz önüne alındığında, her iki romanda da göçe dair benzer konu ve durumların yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Uluslararası göçe tanıklık edilen bu iki roman içerisinde işlenen temalar aracılığıyla okuyucuya göçün genel anlamda trajik bir olgu olduğu görüşü gerek göç sırasında gerekse göç sonrasında yaşanan olaylar çerçevesinde aktarılmaya çalışılmıştır. Genel anlamda korku ve endişenin hâkim olduğu göç yolculukları sırasında kimi zaman yasal yollar kullanılırken kimi zaman da göçmen kaçakçılarının tercih edildiğine değinilmektedir. Hasan Kanafani'nin "Güneşteki Adamlar" adlı eserinde göçmenlerin göçmen kaçakçılara başvurmaları sonucunda hayallerine ve umutlarına ulaşmadan göç yolunda can vermeleri günümüzün en büyük göç sorunlarından birini yansıtmaktadır. Amin Maalouf'un "Afrikalı Leo" adlı eserinde ise göç sırasında yine göçmen kaçakçılarından ve eşkıyalarla karşılaşmalarından, mallarının çalınmasından ve neredeyse canlarından olacaklarından bahsedilmektedir. Oldukça tehlikeli durumları doğuran göç yolculuğu, farklı zamanlarda ele alınmış iki farklı romanda da neredeyse benzer durumların yaşandığı durumunu gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda bu iki farklı zaman diliminde yazılmış romanların benzer temalar, olaylar ve sonuçlarla Akdeniz'de göçün karakteristik özelliği hakkında fikir vermek açısından önem taşıdığı söylenebilmektedir. Çalışmada ele alınan Akdeniz kültürlerine ait göç ve göçmen edebiyatı kapsamında değerlendirilmiş iki roman ve toplanan veriler doğrultusunda elde edilen sonuçlar şunlardır:

- İnsanların doğdukları yerlerden ayrılma sebepleri doğrultusunda ekonomik, sosyolojik, demografik, çevresel, psikolojik ve siyasal etkenlerdeki değişim oldukça büyük bir etkiye sahiptir.
- Hedef ülkedeki çekici faktörler göç etme dürtüsünün oluşmasında önemli rol oynamaktadır.
- Kaynak ülke ve hedef ülke arasındaki iletişim ve bilgi ağının sağlanmasında göçmen ağlarındaki önemli payla birlikte göçmen kaçakçılığının sıklıkla tercih edildiği gözlemlenmiştir.
- Göçmenlerin hedef ülkeye varduktan sonra karşılaştıkları tutum ve davranışların kimi zaman çatışmaya sebep olduğu, kimi zamansa çok kültürlü bir toplumun oluşmasında rol oynadığı belirlenmiştir.
- Göç sonrası bireyin duygu ve his dünyasındaki değişimler ele alınan eserlerin ana teması olarak aktarılmıştır. Bu durumda yaşanan durumların daha anlaşılır ve açık bir şekilde gözlemlenebilmesi durumuyla sonuçlanmıştır.
- Göç alan bölgedeki yerli topluluğun kültürel ve sosyal yapısında kimi zaman değişme ve bozulma meydana gelirken, kimi zamanda göç eden bireyin asimile olduğu durumlar ortaya çıkmıştır.
- Göç veren bölgede ve geride kalanların hayatında yaşanan değişimlerin aktarılması, göç sonrasında sadece göç alan toplumların ve göç eden bireylerin değil, geride kalanların da en az onlar kadar mağdur olduğu durumların varlığını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat N. (2002), *Bitmeyen Göç*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ağır B. S. (2014). Güvenlik ve göç kavşağında Kosova sorunu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69 (3), 455-479.
- Akıncı B. Nergiz A. ve Gedik E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: göç ve toplumsal kabul, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), Temmuz-Aralık, 58-83.
- Aksakal E. (2021). *Göç ve Göçmen Sorunsalı – Üniversite Öğrencilerinde Düzensiz Göç Algısı*, efe akademi yayınları.
- Arabacıoğlu, B. (2018). Göç eden kültür, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 2(2), 83-91.
- Arslan A. (2017). İyisiyle kötüsüyle göç olgusunun edebiyata yansımaları, *SAV Katkı Göç Dergisi*, Ekim, Sayı:5, 48-61.
- Aygül H. H. (2018). Mültecilerin İş Gücüne Katılımı ve Piyasaya Dair Deneyimleri, H. H. Aygül ve E. Eke (Ed.) *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi* (ss. 179-207). Ankara: Nobel.
- Aygül H. H. ve Demir E. (2021). İsyancılar, savaşlar ve istilalar bağlamında Akdeniz’de sürgün ve göç tarihi, E. Kaynak İltar ve H. H. Aygül (Ed.), *Bütün yönleriyle Akdeniz*, (ss.241-264). İstanbul: Levent.
- Aygül H. H. ve Demir E. (2021). Ulus-ötesi göç hareketliliği, mülteci kimlikler ve göç rotaları bağlamında Akdeniz, E. Kaynak İltar ve H. H. Aygül (Ed.), *Bütün yönleriyle Akdeniz*, (ss. 267-291). İstanbul: Levent.
- Braudel F. (2019). *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 597.
- Braudel F. (2013). *Akdeniz Mekân, Tarih, İnsanlar ve Miras*, Metis Yayınları, İstanbul, 281.

- Cengiz S. (2010). Göç, kimlik ve edebiyat, *Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)* 2 (3), 185-193.
- Civelek M. (2020). Göstergebilimin kuramsal açıdan incelenmesine yönelik bir araştırma, *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 4 (3), 771-787.
- Cohen J. H. ve Sirkeci İ. (2015). Hareketlilik, göç, güvensizlik, *İdealkent Dergisi*, Sayı:15, Ocak, 8-21.
- Çağlayan S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı:17, Güz, 67-91.
- Çağırın B. (2016). Göç, hibrit kimlik ve aidiyet: yeni toplumlar, yeni kimlikler, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), 2613-2623.
- Çakır S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s:24, Aralık, 129-142.
- Çavuş B. (2020). “Türk romanında dış göç (1960-1990) (A.J. Greimas’ın Eyleyenler Modeline göre dış göç romanlarında yapı).” (Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi.
- Demir A. (2015). “Farklı karakterdeki göçlerin tarihsel bir değerlendirmesi: Türkiye’nin göç tarihi, M. Murat Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye’nin göç tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye göçler*, 147-152, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demiral S. (2012). Kumru’nun göçü, *Göç, Kimlik ve Edebiyat Dergisi*, Birinci Basım, Ankara, 45-49.
- Deniz T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (1), 175-204.
- Develi E. S. (2017). 21. Yüzyılda göç olgusu: uluslararası göç teorilerinin ekonomi politiği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.22, Göç Özel Sayısı, 1343-1353.

- Durante F. (2016). Italy and the literature of immigration, *Word Without Borders Magazine*, Ekim. İnternet: <https://www.wordswithoutborders.org/article/september-2016-italy-the-literature-of-immigration-francesco-durante>, adresinden alındı. Erişim Tarihi: 02.03.2022.
- Dursun Akıncı M. (2020). *Düzensiz göç hareketleri içerisinde yer alan orta yaş ve üstü kadın göçmenlerin rol ve kimlik kayıpları: Silivri geri gönderme merkezi*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duruel M. (2017). Avrupa Birliği göç politikası ve kitlesel göç akınları karşısındaki durumu”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3 (3), Aralık.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 9-22.
- Erpenbeck J. (2018). *Gidiyor, Gitti, Gitmiş*, Can Yayınları, 328.
- Gemi A. (2018). Mehcer Edebiyatı üzerine bir değerlendirme, *Turkish Studies*, 13 (28), 437-451.
- Gökgöz T. (2017). Fransa’da Beur Edebiyatı, *Şarkiyat Mecmuası*, 30 (1), 17-33.
- Gökgöz T. (2017). Lübnanlı şair Reşid Selim El- Huri ve Mehcer Edebiyatına etkisi, Kılıçer O. ve Görgün H. (Ed.) *Doğu Göç Edebiyatı, Demavend Yayınları*, İstanbul.
- Gökkaya Ş. (2015). Ğassân Kenefânî’den her çağın hikâyesi: hüzünlü portakal diyarı, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15 (41), 33-48.
- Görgün M. (2018). Ekonomi temelli göç yaklaşımları perspektifinde göçmenlerin karar alma süreçleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (3), 1153-1162.
- Görgün M. (2017). Küreselleşme sürecinde göçmen ilişkileri ağının önemi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.22, Göç Özel Sayısı, 1317-1327.
- Hacısalıhoğlu E. (2020). Sosyal politika, sınıf ve edebiyat: biraradallığın seyri ve yeni çalışmalar için yöntemsel sorular, sorunlar, *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 11 (17): 227-238.

İnternet: American University of Beirut, (AUB).
<https://www.aub.edu.lb/doctorates/recipients/Pages/amin-profile.aspx> adresinden
alındı. Erişim Tarihi: 12.06.2021.

İnternet: Türk dil kurumu sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı. Erişim Tarihi:
09.02.2022.

Kahraman G. Ve Güneş İ. (2015). Tuna dergisi ve göç edebiyatına bir bakış- yazar ve şair Zahit Güney'in göç ile ilgili yazıları üzerine, Şeker G., Tilbe A., Ökmen M., Yazgan P., Eroğlu D. ve Sirkeci İ. (Ed.) *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceeding*, 524-534.

Kanafani H. (1986). *Güneşteki Adamlar*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 128.

Karaca B. (2012). Göç olgusu ve edebiyat, *Göç, Kimlik ve Edebiyat Dergisi*, Birinci Basım, Ankara, 23-30.

Karataş Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 62-80.

Kaya F. (2021). İlköğretim öğrencilerinin özgürlük değerine ilişkin tutumları, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 578-602. DOI: 10.17679/inuefd.85 6671.

Kazan R. Ve Daban P. (2018). Göçlerin son dönem Arap Edebiyatına ve görsel sanatlara yansımaları, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (3), 29-47.

Kazancakis N. (2020). *Zorba*, Can Yayınları, 2. Baskı, 424.

Kıral B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:15, ISSN: 2147-8406

Kolukırcık S. (2011). Sürgün, toplumsal hafıza ve kültürel göç: ABD'deki Ahıska Türkleri... *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz, s:59, 167-190.

Kolukırcık S. (2014). Uluslararası göç ve Türkiye: yerel uygulamalar ve görünümler, *Journal of World of Turks*, 6 (2), 37-53.

Komut Bakınç S. (2021). Değişken özgürlük algı ve deneyimleri: Hester Prynne ve Kâtip Bartleby örnekleri, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (29), Aralık.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	TEKEMEN, Handan
Uyruđu	T.C.

